

ÚSTAV VĚDECKOTECHNICKÝCH INFORMACÍ
MINISTERSTVA ZEMĚDĚLSTVÍ,
LESNÍHO A VODNÍHO HOSPODÁŘSTVÍ

Zemědělská ekonomika

K některým otázkám ekonomické efektivnosti zemědělské výroby

6

ROČNÍK 8 (XXXV) – PRAHA, ČERVEN 1962

CENA 10 Kčs

ÚSTAV VĚDECKOTECHNICKÝCH INFORMACÍ
MINISTERSTVA ZEMĚDĚLSTVÍ,
LESNÍHO A VODNÍHO HOSPODÁŘSTVÍ

ZEMĚDĚLSKÁ EKONOMIKA

Řídí redakční rada: Doc. C. Sc. Karel Svoboda, *promovaný ekonom (předseda)*, C. Sc. doc. dr. Alois Grolig, C. Sc. inž. Jaromír Havlíček, inž. dr. Alois Hrubeš, C. Sc. Dmitrij Choma, C. Sc. inž. Josef Krilek, inž. Ctibor Ledl, inž. Ladislav Sobotka, Otto Soukup, C. Sc. inž. Mikuláš Šebesta, Miroslav Zich. Vedoucí redaktor Bohuslav Vávra

© Ústav vědeckotechnických informací MZLVH, Praha 1962

Obsah — Содержание — Content — Inhalt

Bača J.: Ekonomická efektivnost zemědělské výroby Экономическая эффективность сельскохозяйственного производства Ökonomischer Nutzeffekt der landwirtschaftlichen Produktion	431
Stoček F., Dupal J., Divila E.: Zjišťování a ovlivňování ekonomické efektivnosti zemědělské výroby Выявление экономической эффективности сельскохозяйственного производства и влияние на нее Ermittlung und Beeinflussung des ökonomischen Nutzeffekts der landwirtschaftlichen Produktion	441
Kubát F.: Kontrolní stupně intenzity výroby a provozu čs. socialistických zemědělských závodů Контрольные ступени интенсивности производства и работы в чехословацких социалистических сельскохозяйственных предприятиях Kontrollstufen der Betriebs- und Produktionsintensität in den sozialistischen Landwirtschaftsbetrieben	461
Bezveda F.: Vývoj efektivnosti čs. zemědělství a perspektivy jejího dalšího rozvoje Развитие эффективности чехословацкого сельского хозяйства и перспективы ее дальнейшего развития Entwicklung des ökonomischen Nutzeffektes der tschechoslowakischen Landwirtschaft und Perspektiven seiner weiteren Entfaltung	477
Zemědělská ekonomika v zahraničí	
Soukup O.: Aktuální otázky ekonomické efektivnosti zemědělské výroby v SSSR	501
Hubáček J., Kraus J.: Přehled ekonomické literatury v zahraničí	504
Příloha	
Statistické přehledy o čs. a zahraničním zemědělství (<i>Mechanizační prostředky v zemědělství</i>)	

Zjišťování a ovlivňování ekonomické efektivity zemědělské výroby

**Выявление экономической эффективности сельскохозяйственного производства
и влияние на нее**

**Ermittlung und Beeinflussung des ökonomischen Nutzeffekts der landwirtschaftlichen
Produktion**

Doc. C. Sc. inž. Ferdinand STOČES
Vysoká škola zemědělská, Praha

C. Sc. Jaroslav DUPAL, Emil DIVILA, prom. ekonom
Výzkumný ústav národohospodářského plánování, Praha

Jako základní úkol v současném období rozvoje národního hospodářství výtýčil ústřední výbor Komunistické strany Československa postupné vyrovnání zemědělství na úroveň průmyslu. Tento úkol zahrnuje především vyrovnání ve stupni uspokojování potřeb společnosti na základě zmírnění podstatného rozdílu v úrovni produktivity práce mezi těmito dvěma hlavními odvětvími materiální výroby. Plnění tohoto úkolu předpokládá podstatný vzestup intenzity zemědělské výroby, zejména na základě vzrůstající účinnosti vynakládané práce, což vyžaduje na jedné straně zvyšovat vybavení zemědělství moderními výrobními prostředky a dosáhnout vysokého stupně jejich využití a na druhé straně posilovat zemědělství výkonnými a plně kvalifikovanými pracovníky.

Růst vybavenosti zemědělství základními výrobními prostředky vede ke změně struktury nákladů na zemědělskou výrobu, a to tím větší měrou, čím vyšší je stupeň využití těchto základních výrobních prostředků. Čím více bude použito v poměru k danému množství živé práce základních výrobních prostředků, především však strojů, tím významnější bude úloha odpisů. Současně rostoucí úloha základních výrobních prostředků si vyžádá i vyšší spotřebu pohonných hmot, olejů, elektrické energie a různých druhů průmyslově zpracovaných surovin. Tento faktor spolu s odpisy povede ke zvýšení podílu materiálových nákladů na vlastních nákladech. Stejným směrem pak bude působit rostoucí dělba práce uvnitř zemědělství a mezi zemědělstvím a speciálními státními průmyslovými podniky vyrábějícími a upravujícími krmiva, popřípadě i osiva. Právě proto, že bude vzrůstat podíl materiálových nákladů na vlastních nákladech, vystupuje do popředí otázka maximálního využití těchto materiálových nákladů. Tato otázka byla začátkem roku 1960 zdůrazněna na zasedání ÚV KSČ, a to proto, že v posledních letech došlo k nedostatečnému využití materiálových nákladů v našem zemědělství.

Již z dosavadního výkladu vyplývá, že při zjišťování efektivity zemědělské výroby se nelze obejít bez rozboru efektivity základních výrobních prostřed-

ků. Současně je zřejmé, že se nelze při propočtu produktivity práce, plně spadajícího do zkoumání efektivity výroby, omezit jen na produktivitu práce počítanou objemem produkce na jednoho pracovníka, ale že je nutno přihlížet i k materiálovým nákladům a zálohovaným prostředkům.

Mimo těchto otázek je však nutno nejdříve vyřešit problém správného vyjádření objemu produkce na jednotku zemědělské půdy, který má prvořadý význam jako výsledný ukazatel intenzity zemědělské výroby. V daném vývojovém období musíme rovněž systematicky uvádět do vztahu vývoj zemědělské produkce s vývojem hodnoty zálohovaných fondů i s vývojem vlastních nákladů zemědělské výroby. Ze všech těchto důvodů spočívá rozbor efektivity zemědělské výroby do určité míry právě ve správném vyjádření fyzického objemu této výroby.

Pojem ekonomické efektivity zemědělské výroby

Ekonomickou efektivity zemědělské výroby nutno posuzovat jako stupeň plánovitěho využití výrobních prostředků a vynaložené práce. Konkrétně jde o zjištění stupně využití a na tomto základě o plánovité ovlivňování:

- a) úrodnosti půdy jako základního výrobního prostředku v zemědělství,
- b) části společenského fondu pracovní doby vynakládané v zemědělství a materiálových nákladů,
- c) základních a oběžných fondů vázaných v zemědělské výrobě.

Efektivnost měříme jednak z hlediska množství vyrobených užitných hodnot, jednak z hlediska masy a míry nadvýrobku, vytvořeného při dané úrovni cen zemědělských výrobků. Právě proto, že smyslem výroby za socialismu je rostoucí uspokojování potřeb lidí, je i v zemědělství pro posuzování efektivity výroby toto první hledisko rozhodující. Samostatný význam má ovšem i sledování masy a míry nadvýrobku. Pro potřeby plánovitěho ovlivňování vývoje efektivity je třeba znát a stanovit jak tempa růstu výroby, tak tempa růstu rozšířené reprodukce.

Při zjišťování a ovlivňování efektivity zemědělské výroby vycházíme z toho, že rozhodujícím úkolem čs. zemědělství je vyrobit maximum produkce na jednotku půdy s relativně nejmenším počtem pracovníků a s co nejnižšími náklady vázanými co nejmenším objemem zálohovaných fondů. Nejpriznivější je taková vývojová varianta, která nejplněji odpovídá takto vymezenému základnímu kritériu. Jde tedy o zvyšování intenzity výroby na základě vzestupu produktivity práce při maximálním využití hmotných nákladů a základních i oběžných fondů. Toto vymezení vzestupu efektivity zemědělské výroby, jež klade důraz na využití půdy, tzn. na výrobu užitných hodnot na základě růstu produktivity práce, odpovídá plně základním pokynům ÚV KSČ o vyrovnaní zemědělství na úroveň průmyslu.

Intenzita výroby jako prvořadý ukazatel efektivity zemědělské výroby

Na první místo při zvyšování efektivity našeho zemědělství nutno v současné vývojové etapě klást intenzitu výroby. Má-li zemědělství dosáhnout průmysl ve stupni uspokojování potřeb společnosti, je nezbytné podstatně zvýšit ab-

solutní objem zemědělské výroby, což v našich podmínkách znamená zvyšovat produkci na jednotku plochy. Z hlediska efektivnosti výroby je rozhodujícím vyjádřením intenzity výroby právě konečný efekt, tzn. objem produkce vyrobený z každého hektaru zemědělské půdy. Intenzita tak vyjadřuje stupeň využití půdy pro zemědělskou výrobu. Tento zvláštní rys efektivnosti zemědělské výroby, zahrnující stupeň využití půdy, vyplývá z toho, že půda je rozhodující a současně kvantitativně i kvalitativně omezenou přirozenou podmínkou zemědělské výroby.

Z hlediska krytí potřeb společnosti ve výrobcích vyráběných v zemědělství je rozhodující nikoli tzv. hrubá zemědělská produkce obsahující duplicitní započtení meziprojektu, ale tzv. výsledná, resp. vlastní produkce, z níž je meziprojekt vyloučen.

Výsledná zemědělská produkce je součtem hodnoty hrubé produkce rostlinné a živočišné, z něhož je odečtena hodnota meziprojektu vlastní výroby. Z hlediska určení je výsledná produkce složena z produkce tržní, z produkce vyčleněné pro osobní spotřebu a z produkce představující přírůstek meziprojektu.

Výsledná zemědělská produkce nezahrnuje hodnotu těch výrobků, které sloužily jako výrobní spotřeba uvnitř závodu. Tyto výrobky jsou totiž v dosavadní hrubé produkci svou hodnotou započteny dvakrát, přičemž nechť je počet takto dvakrát započtených produktů sebevětší, pro společnost přichází v úvahu výlučně jen jednou. Řekněme, že jsou vedle sebe tři závody, z nichž první dosáhne výsledné produkce 100 a hrubé produkce 120, druhý 100 a 125 a třetí 100 a 130. Z hlediska krytí potřeby společnosti zemědělskými výrobky je k dispozici objem produkce 100 ve všech třech závodech. Z tohoto hlediska je spotřeba meziprojektu naprosto lhostejná. Pro zásobování obyvatelstva ve městech a vesnicích (toto zásobování má dočasně jak tržní, tak i netržní formu) je ve všech třech závodech dodán týž objem produkce.

Dosavadní hrubá produkce má ovšem svůj význam a zůstává rozhodujícím ukazatelem pro hodnocení základních odvětví zemědělské výroby. Hrubá rostlinná výroba a hrubá živočišná produkce jsou základem propočtu výsledné produkce. Srovnání hrubé a výsledné produkce dává představu o stupni využívání meziprojektu, tzn. o efektivnosti výrobní spotřeby. Toto srovnání při praktických propočtech na základě současných údajů však odráží i nepřesnosti, zejména při zjišťování hrubé produkce. Protože tyto nepřesnosti se týkají převážně meziprojektu, je výsledná produkce správnější pro hodnocení zemědělské výroby nejen z důvodů věcných, ale i z důvodů praktických propočtů.

Přestože výsledná zemědělská produkce správněji vyjadřuje objem výrobků vyrobených v zemědělství, nevyjadřuje zcela přesně objem produkce vyrobený na dané půdě. Nakoupený meziprojekt je totiž rovněž duplicitně započítanou složkou produkce z dané půdy. Jestliže v jednom závodě je meziprojekt prodán, pak vchází do tržní a současně i do výsledné zemědělské produkce. Závod, který tento meziprojekt koupí, získává užitnou hodnotu, jež byla vyrobena na jiné půdě než je půda, na níž hospodáří. To znamená, kdybychom si představili, že oba závody (závod prodávající a závod kupující meziprojekt) se spolu sloučí, pak nakoupený meziprojekt bude představovat meziprojekt vlastní výroby a musí být z výsledné zemědělské produkce vyloučen. Jestliže k tomu nebude přihlédnuto, sníží sloučení závodů výslednou produkci, třebaže ve skutečnosti se úroveň výroby naprosto nemusela změnit. Proto je nutné pro přesnější zhodnocení toho, jak ten či onen závod využil půdy pro výrobu zemědělských výrobků, vyloučit nakoupený meziprojekt, a to potud a jen tou měrou, pokud byl vyroben v jiném zemědělském závodě a vztažen k jiné půdě jako součást výsledné produkce. Vyloučíme-li z výsledné produkce nakoupený meziprojekt (vyrobený v zemědělství), získáváme vlast-

ní zemědělskou produkci. Vlastní zemědělská produkce se rovná výsledné produkci, z níž byl vyloučen nakoupený meziprodukt vyrobený v zemědělství. V rámci celého státu se rovná vlastní zemědělská produkce výsledné zemědělské produkci celého státu, mimo dovezený meziprodukt vyrobený v zemědělství jiné země. Vlastní produkce státu se liší od součtu výsledných produkcí jednotlivých podniků o tu část nakoupeného meziproduktu, jež byla vyrobena v jiné zemi.

O rozdílech ve hrubé, výsledné a vlastní zemědělské produkci svědčí tabulka I.

I. Indexy produkce na 1 ha zemědělské půdy ve skupinách JZD tříděných podle výsledné zemědělské produkce na 1 ha zemědělské půdy ve stálých cenách (okres Písek 1960)

Ukazatel	Skupina JZD			
	4	3	2	1
hrubá zemědělská produkce na 1 ha zemědělské půdy	100	114,3	136,9	155,5
výsledná zemědělská produkce na 1 ha zemědělské půdy	100	118,5	141,6	166,4
vlastní zemědělská produkce na 1 ha zemědělské půdy	100	126,2	153,8	183,6

Údaje v tabulce I ukazují, že nejrychleji vzrůstá vlastní zemědělská produkce, pomaleji výsledná produkce a nejpomaleji hrubá zemědělská produkce. Čím družstva lépe hospodaří a čím intenzivnější je jejich výroba, tím menší je podíl meziproduktu vlastního a nakoupeného na hrubé zemědělské produkci.

II. Vývoj podílu meziproduktu na hrubé a výsledné produkci ve skupinách JZD tříděných podle výsledné zemědělské produkce na 1 ha zemědělské půdy ve stálých cenách (okres Písek 1960)

Ukazatel	Skupina JZD			
	4	3	2	1
podíl vlastního meziproduktu na hrubé zemědělské produkci	35,1	32,8	32,8	30,5
podíl nakoupeného meziproduktu na hrubé zemědělské produkci v %	11,6	8,4	7,2	6,5
podíl veškerého meziproduktu na hrubé zemědělské produkci v %	46,6	41,2	40,1	37,0
podíl nakoupeného meziproduktu na výsledné zemědělské produkci v %	17,8	12,5	10,8	9,4

Údaje v tabulce II jednoznačně dokazují, že podíl meziproduktu vlastního i nakoupeného na hrubé zemědělské produkci je tím vyšší, čím je intenzita výroby nižší, čím nižší je absolutní objem hrubé produkce na jednotku plochy. Z toho vyplývá,

že v nejintenzivněji hospodařících družstvech je meziproduktu dokonaleji využito a jeho spotřeba na jednotku výsledné nebo vlastní produkce je nižší. Současně se jeví, že čím je intenzita výroby nižší, tím je zpravidla větší objem nakoupených krmiv, což znamená, že závody s nejnižší intenzitou nejsou s to dostatečně si zabezpečit vlastní krmivovou základnu.

Z rozboru vyplývá, že nejcitlivěji odráží objem produkce získané z dané půdy vlastní zemědělská produkce. Spolehlivý propočet vlastní zemědělské produkce v závodech by umožnil zjišťování vlastní zemědělské produkce za celou zemi podnikovou metodou, protože by již přímo v jednotlivých závodech byly jakékoliv duplicity vyloučeny. Faktické údaje nám však neumožňují spolehlivě propočítat vlastní produkci, přičemž ve vývoji se budou tyto obtíže nutně zesilovat. Zemědělskými závody jsou totiž nakupována krmiva vyrobená nejen v jiných zemědělských závodech, ale zčásti též v průmyslu. Některá krmiva již dnes slučují různé zemědělské suroviny, odpady a vedlejší produkty, průmyslové a speciální chemické přípravky zvyšující kvalitu krmiv a příznivě ovlivňující vývin zvířat. Jestliže tato krmiva budou jako celek z výsledné produkce vyloučena, pak by se objem produkce získaný z dané půdy neprávem snižoval o hodnotu průmyslových součástí krmiv a o hodnotu zpracování. Nakoupená krmiva zčásti již dnes představují a v budoucnu budou stále více představovat dvě nestejnorodé složky: jednak krmiva nakoupená proto, aby se zdokonalila technika krmení použitím speciálních výrobků zvláštních podniků, jimiž případně daný závod dodal určitou část spotřebovaných surovin — jednak krmiva ať už ve speciální či v tradiční formě nakoupená proto, že daný závod nezajistil dostatečnou dotaci krmivového fondu. Tyto dvě skupiny motivů nákupu krmiv nejsou od sebe v evidenci oddělovány. Proto v jednotlivém závodě je již dnes zjištění vlastní produkce obtížné a bude stále problematičtější.

Z těchto důvodů je možno vlastní produkci propočítávat jen v rámci zemědělství celého státu a nikoli pro jednotlivá družstva nebo jejich skupiny v okresech a krajích. V těchto případech je třeba používat propočtu výsledné zemědělské produkce i pro potřeby zjišťování a ovlivňování intenzity zemědělské výroby.

Hrubá zemědělská produkce zkresluje nejen propočet intenzity výroby, ale i všechny druhy propočtů produktivity práce, opírající se o vyjádření objemu produkce. Touto otázkou se budeme zabývat v souvislosti s rozбором ukazatelů produktivity práce.

Produktivita práce v zemědělství a její zjišťování při rozboru efektivnosti zemědělské výroby

Základním zdrojem zvyšování intenzity zemědělské produkce je vzestup produktivity práce, který se promítá v rozsahu a tempech rozšířené reprodukce. Produktivita práce, vyjádřená objemem produkce na jednoho pracovníka, vzrůstá směrem k intenzivněji hospodařícím družstvům. Družstva s nejvyšší intenzitou výroby jsou současně družstva, v nichž připadá na jednoho pracovníka největší množství vyrobených užitečných hodnot, jež jsou pomocně vyjádřeny hodnotově, tzn. celkovou výslednou produkcí ve stálých cenách. Celková výsledná produkce na jednoho pracovníka vzrůstá rychleji směrem k družstvům s největší intenzitou výroby než celková produkce včetně duplicitního započtení meziproduktu, a to právě proto, že stejným směrem se zvyšuje stupeň využití meziproduktu (tabulka III).

III. Indexy produkce na 1 ha zemědělské půdy a na jednoho stálého pracovníka ve skupinách JZD (okres Písek 1960)

Ukazatel	Skupina JZD			
	4	3	2	1
celková výsledná produkce na 1 ha z. p.	100	121,3	142,3	166,4
na 1 st. prac.	100	116,9	132,9	155,5
celková produkce s dvojnásobným započtením meziprojektu na 1 ha z. p.	100	116,7	137,7	156,2
na 1 st. prac.	100	112,5	128,8	146,0

Údaje v tabulce III ukazují, že produkce na jednoho pracovníka vzrůstá stejným směrem jako produkce na jednotku plochy. Přírůstek produkce je dosahováno především zvýšenou účinností vynakládané živé práce, která vzrůstá téměř stejně rychle jako produkce na jednotku plochy. To znamená, že jen poměrně malá část rozdílu produkce na jednotku plochy směrem k intenzivnějším hospodářským družstvům má zdroj ve větším počtu pracovníků. Počet pracovníků v poměru na jednotku plochy vykazuje směrem k intenzivnějším hospodářským družstvům jen mírný vzestup.

Z uvedených údajů současně vyplývá, že rozdíly v úrovni produktivity práce mezi skupinami jsou poněkud ostřejší, počítáme-li ji vztahem celkové výsledné produkce na jednoho pracovníka, než při propočtu pomocí celkové produkce včetně dvojnásobného započtení meziprojektu. Dalo by se však namítat, že v tomto případě může družstvo zvyšovat produktivitu práce tím, že např. krmiva, jež dříve produkovalo samo, bude prodávat a jiná krmiva nakupovat, popřípadě místo krmiv bude vyrábět jiné finální výrobky. Početně by produktivita práce, měřená výslednou produkcí na jednoho pracovníka bez jakékoli další změny, v daném případě vzrostla. Fakta však ukazují, že družstva s nejvyšší produktivitou práce jsou družstva, v nichž je podíl nakoupeného meziprojektu na celkové produkci nejnižší. To znamená, že nákup meziprojektu naprosto v nich v současné době není zdrojem vysoké účinnosti vynakládané práce.

Význam zvyšování účinnosti vynakládané živé práce je v tom, že umožňuje snížit absolutní rozměry části celkového pracovního fondu společnosti použitého v zemědělství. Této úspory společenského fondu pracovní doby může být využito na jiných úsecích národního hospodářství a veřejného života. Jestliže bude této úspory využito produktivně, pak se projeví ve zvýšení množství užitných hodnot vyrobených ve společnosti celkem.

Přes tento význam ukazatele produktivity práce nelze ovšem nevidět jeho omezenost. Jestliže totiž uvažujeme o tom, že hodnota produktu se vyvíjí nepřímo úměrně k růstu produktivity práce, pak je třeba sledovat vývoj veškeré vynaložené práce. To znamená, že je nutno přihlížet nejen ke spotřebě živé práce na jednotku produkce, ale i ke spotřebě práce minulé. Tato minulé práce nesmí být pominuta proto, protože jedině tehdy, jestliže se snižuje celkový úhrn živé i minulé práce, snižuje se hodnota výrobku. Proto je třeba usilovat alespoň o přibližné vyjádření množství živé i minulé práce v jednotce produkce. Jedině vývoj veškeré, tj. živé i minulé práce, může být vzat za základ pro snižování cen, pro ovlivňování vývoje pracovních důchodů družstevníků apod. Je totiž zřejmé, že jak ve státních

podnicích, tak i v jednotlivých družstvech platí, že produktivita práce musí vzrůstat rychleji než pracovní důchody. V tomto případě je spolehlivější brát v úvahu nejen objem produkce na jednoho pracovníka, ale i úsporu hmotných a pracovních nákladů na jednotku produkce. Jde totiž o to, že produktivita práce může vzrůstat, ale úspora živé práce na jednotku produkce může být vyvážena, nebo dokonce převážena vzestupem materiálových nákladů. V takovém případě by vzestup pracovních důchodů úměrně k růstu produktivity práce mohl znamenat zvýšení celkových nákladů.

Předpokládáme-li, že poměr $m : v$ se za kratší období mění jen nepodstatně, pak snížení hodnoty se bude kvantitativně rovnat snížení nákladů vyjádřených symboly $c + v$. Z toho vyplývá, že přibližně správně lze usuzovat na změnu hodnoty a tím i na charakter a tempo růstu produktivity práce ze změny vlastních nákladů na jednotku produkce.

Právě při tomto způsobu vyjadřování produktivity práce má mimořádný význam vylučování meziprojektu. Jestliže bychom dělali propočty pomocí hrubé produkce, pak by vyjádření produktivity práce tímto způsobem bylo dvojím započítáváním meziprojektu zkresleno. To vyplývá z toho, že připočítáme-li ve zlomku k čitateli i jmenovateli, jejichž absolutní velikost je nestejná, stejnou hodnotu, pak hodnota zlomku klesá, je-li jeho výchozí hodnota větší než 1 anebo roste, je-li naopak menší než 1.

Hodnocení efektivnosti celkových výrobních fondů v zemědělství

K dosažení úspory vlastních nákladů na jednotku produkce je třeba vytvářet předpoklady. Rozhodující cestou je především zvyšování množství a kvality výrobních prostředků, jež lidská práce uvádí do pohybu, a to zejména základních výrobních prostředků.

Celková hodnota pracovních prostředků, jež se zálohuje zpravidla na několik let, a v některých případech na desítky let dopředu, není zdánlivě s hodnotou výrobku přímo spojena. Tato nezávislost je však jenom zdánlivá. Objasníme to na příkladě. Předpokládejme, že vedle sebe existují dva zemědělské závody, v nichž k výrobě daného výrobku, např. mléka, jsou spotřebovávány stejné náklady. Jeden z těchto závodů (závod I) má však kravín, jehož hodnota je 1 milión Kčs, druhý (závod II) má kravín s hodnotou 500 000 Kčs. První kravín má životnost 40 let, druhý 20 let, přičemž kapacita obou kravínů je stejná a na stejně velkou produkci tedy ročně přechází 25 000 Kčs. Z hlediska nákladů na litr mléka tu neshledáváme žádných rozdílů. Avšak přesto je zde neobyčejně závažný rozdíl, spočívající v tom, že v závodě I. je daleko větší část společenského fondu pracovní doby zálohována dopředu. Jestliže tato záloha by mohla být zkrácena, okamžitě se musí projevit práce v ní ztuhlá ve své svěží podobě. Konkrétně vzato, v závodě I. je v budově kravína ztuhlý dvojnásobek práce než v závodě II. Jestliže by závod I. místo kravína za 1 milión Kčs použil téhož typu kravína jako závod II., tzn. na 500 000 Kčs, pak by v roce (popř. v několika letech), kdy byl kravín stavěn, byl ušetřen stavební materiál a určité množství bezprostředně vynaložené práce stavebních dělníků atd. v celkové hodnotě 500 000 Kčs. Tato úspora by bylo možno využít tak, že by mimo dvou stejných kravínů byl postaven ještě třetí kravín, popř. jiná stavba. A tak snížení předem zálohovaného fondu pracovní doby by se projevilo ve zvýšeném množství vyrobených užitečných hodnot. Třetí kravín, za předpokladu, že by byl nutný a nahrazoval nevhodné ustájení dojníc, by se musel projevit dvojím způsobem. Jednak by umožnil zvýšení objemu produkce, jednak v důsledku zvýšení produktivity práce i snížení nákladů na jednotku produkce.

V uvedeném příkladě dvou kravínů jsme předpokládali, že rozdíl v poměru hodnoty základních výrobních fondů k vlastním nákladům i k roční sumě odpisů vězí výlučně v rozdílné době obratu jedné a téže užitné hodnoty. Tento rozdíl může mít i jiné příčiny. Tytéž vlastní náklady a táž výše odpisů může vázat nestejný objem základních výrobních fondů i v tom případě, jestliže doba obratu týchž užitných hodnot je stejná, jestliže se na celkové hodnotě výrobních fondů nestejně podílejí základní výrobní prostředky s rozdílnou dobou obratu. Čím vyšší podíl na celkových základních výrobních fondech budou mít fondy s rychlejší dobou obratu (např. stroje) a čím nižší podíl fondy s dlouhou dobou obratu (např. budovy), tím bude za toutéž nebo dokonce i za větší sumou celkových ročních odpisů skryt nižší celkový objem základních výrobních fondů.

Totéž, co platí o zrychlení doby obratu základních fondů, platí i o běžných výrobních fondech. Oběžné fondy představují opět sedlinu lidské práce, která podmiňuje výrobu a převétluje se do nejrůznějších podob, aby výroba plynule probíhala. Objem oběžných fondů, jež obíhají podle své přirozené povahy nelze za nezměněných okolností zkrátit. Jakmile by se zkrátit, hned by došlo k poruše ve výrobě. Výroba 90 kg vepřového masa trvá např. 120 dní. Po 120 dní tak jak tloustne vepřik, zvětšuje se vynakládaný objem společenského pracovního fondu. 120 dní se den ode dne hromadí prostředky, jež jsou zálohovány na výrobu a jež se přeměňují z pohotové formy ve formu nespoteřovatelnou. Teprve po 120 dnech má z vepřika společnost užitek. Dejme tomu, že výroba těchto 90 kg masa bude zkrácena na 90 dní. Sedlina společenského pracovního fondu, jež umožnila výrobu ve zbylých 30 dnech, je tak uvolněna. Lze ji použít na kterémkoli úseku výroby k rozšíření výroby, lze ji dokonce bez jakéhokoli omezení výroby i spotřebovat, podobně jako je tomu s úsporou základních fondů.

Nejdříve je třeba se zabývat základními výrobními fondy, protože jejich podíl na celkové hodnotě výrobních fondů je rozhodující. Efektivnost základních výrobních fondů lze vyjádřit především množstvím výrobků, vyrobených pomocí těchto fondů. Čím více výrobků je s daným objemem základních výrobních fondů vyrobeno, tím méně těchto fondů připadá na jednotku produkce. Pro tento účel musíme ovšem vyjádřit objem vyrobených užitných hodnot srovnatelným způsobem, tzn. výslednou zemědělskou produkci, a nelze-li vyloučit základní výrobní fondy nesloužící zemědělské výrobě, pak celkovou výslednou produkci. Objem základních výrobních fondů nutno vyjádřit jejich pořizovací hodnotou. Objem celkové výsledné produkce na jednotku pořizovací hodnoty základních výrobních fondů je důležitým a jednoduchým ukazatelem efektivnosti základních výrobních fondů, ale nikoli plně postačujícím. Nevýhodou tohoto ukazatele je, že zejména při srovnávání dvou podniků či souborů podniků neposkytuje dostatečný přehled jak o nákladech na jednotku produkce, tak současně i o poměru produkce k zálohovaným fondům. Zřejmě by bylo účelnější vsunout vlastní náklady mezi hodnotu základních výrobních fondů a objem produkce. Pak by efektivnost základních výrobních fondů byla odražena těmito dvěma ukazateli:

- a) poměr produkce k vlastním nákladům,
- b) objem fondů k vlastním nákladům.

Tito dva ukazatelé by byli s to objasnit náklady na jednotku produkce a odhalili by, kolik zálohovaných fondů se za jednotkou nákladů skrývá. Posuzování efektivnosti základních fondů by ovšem bylo jednoduché, kdyby tyto ukazatelé se vyvíjeli stejným směrem, tj. že by se snižovaly náklady na jednotku produkce a že by též suma nákladů vázala zmenšující se objem základních fondů. V plánovací praxi je však třeba počítat s tím, že oba tyto ukazatelé se mohou vyvíjet nesterjným

směrem a že mohou vzrůstat nebo klesat nestejným tempem. Bylo by tudíž nutné je převést na společného jmenovatele.

Tak dospíváme k závěru, že vedle obou uvedených ukazatelů, charakterizujících vývoj efektivnosti zálohovaných fondů, nabývá na významu nový, třetí ukazatel souhrnné povahy, jímž je poměr nadvýrobku k zálohovaným fondům (základním i oběžným). Tento poměr můžeme posuzovat i v převrácené formě a pak jej můžeme nazvat dobou návratnosti zálohovaných fondů. Tato doba návratnosti je dobou, na niž lze hodnotu fondů obnovit bez újmy na prosté reprodukci. Čím je tato doba kratší, tím je vývoj za jinak stejných okolností pro společnost příznivější. Tento souhrnný ukazatel odráží jak změnu v nákladech na jednotku produkce, tak změnu ve velikosti zálohovaných fondů. Tento ukazatel ovšem nelze zabsolutnit; především ho je nutno vždy zkoumat v souvislosti s množstvím produkce vyrobené z jednotky půdy. Sám vztah nadvýrobku k hodnotě fondů je jediné číslo, vyjádřené v procentech, a neříká nic o množství vyrobených produktů.¹⁾

Metoda skupinového rozboru

Ekonomickou efektivnost zemědělské výroby ve všech jejích základních aspektech nutno zjišťovat na všech stupních řízení zemědělské výroby. Závěry, jež je možno vyvodit, pak odpovídají šířce a hloubce použitých podkladů a způsobu jejich zpracování.

Pro všechny stupně řízení zemědělství a zejména pro zkoumání efektivnosti zemědělské výroby na úrovni kraje a okresu je v současné době zvláště důležitá metoda skupinového rozboru. V procesu slučování družstev se mění a pravděpodobně ještě bude měnit počet i výměra družstev. To znamená, že sledování daného závodu nebo daného souboru závodů nebude srovnatelné v čase, protože tyto závody se nebudou krýt, např. v roce 1963 se závody v roce 1958 nebo 1960. Z údajů jednoho roku však vývojovou tendenci v čase, např. v pěti až deseti letech, nelze posoudit bez zvláštní metody rozboru. Metodou, která toto srovnání v podstatě umožňuje, je skupinový rozbor.

Tento rozbor vychází z toho, že družstva se nacházejí v nestejně vývojové fázi. Tato nestejná fáze vývoje je dána kvalitativními znaky, nikoli historicky, např. dobou existence družstva. Družstva, jež dosáhla nejvyšších výsledků, představují proto víceméně správný směr vývoje družstev ostatních. Srovnání družstev v nestejně vývojové fázi v daném období umožňuje posuzovat, za jakých podmínek se mohou průměrná a podprůměrná družstva přiblížit nejlepšímu. To platí za předpokladu, že jde o družstva, v nichž se přírodní podmínky pro zemědělskou výrobu (tzn. bonita půdy, klimatické podmínky atd.) liší jen nepodstatně.

V roce 1961 byl uskutečněn podrobný skupinový rozbor hospodaření družstev v okrese Písek (bramborářská oblast) a Nymburk (řepařská oblast). Při těchto rozborech bylo poprvé při skupinovém rozboru použito ukazatelů efektivnosti zemědělské výroby, objasněné v předchozí části (výsledná zemědělská produkce na jednotku plochy, výsledná celková produkce na jednoho pracovníka a na jednotku vlastních nákladů aj.). Dílčí výsledky byly již uvedeny v jiné souvislosti, přesto však považujeme za účelné shrnout některé poznatky z těchto rozborů i v této stati. Rozbory v obou uvedených okresech byly využity při vypracování směrnic pro zjišťování a ovlivňování ekonomické efektivnosti zemědělské výroby, schválených Státní plánovací komisí v roce 1961.

Při skupinovém rozboru hospodaření družstev jsou družstva, vyrábějící v při-

¹⁾ O těchto otázkách bude pojednáno v Zemědělské ekonomice č. 7/1962 podrobněji v souvislosti s efektivností investic do zemědělství.

blíže stejných přírodních podmínkách, rozdělena do několika skupin podle dosažených výsledků hospodaření; zjišťuje se jak výše rozdílů mezi skupinami, tak i příčiny těchto rozdílů. Základním předpokladem skupinového rozboru hospodaření družstev v okrese (právě tak jako na vyšších stupních řízení) je srovnatelnost družstev s ohledem na přírodní podmínky, které podstatnou měrou ovlivňují výsledky hospodaření. Na úrovni okresu lze toho dosáhnout srovnáním družstev ve stejné výrobní oblasti, s vyloučením družstev s úzkou specializací (vinařskou, zelinářskou apod.). Tento požadavek byl uplatněn i při skupinových rozborech hospodaření družstev v uvedených dvou okresech. Uvedme např. metodický postup při rozboru v okrese Písek.

V okrese Písek hospodařilo v roce 1960 170 jednotných zemědělských družstev, z toho 138 ve výrobní oblasti bramborářské a 32 ve výrobní oblasti bramborářsko-ovesné. Přírodní podmínky zemědělské výroby v těchto oblastech jsou podstatně odlišné a ovlivňují do určité míry výsledky hospodaření družstev. Svědčí o tom i rozdělení družstev podle hrubé zemědělské produkce²⁾ na jednotku plochy.

IV. Počet JZD v okrese Písek v rozdělení podle hrubé zemědělské produkce na 1 ha zemědělské půdy v r. 1960

Hrubá zemědělská produkce na 1 ha (Kčs)	Počet JZD ve výrobní oblasti		Hrubá zemědělská produkce na 1 ha (Kčs)	Počet JZD ve výrobní oblasti	
	bramborářské	bramborářsko-ovesné		bramborářské	bramborářsko-ovesné
do 3000	2	3	5501–5600	5	—
3001–3300	—	2	5601–5700	10	—
3301–3500	1	2	5701–5800	2	—
3501–3700	2	1	5801–6000	6	—
3701–4000	6	5	6001–6300	4	—
4001–4300	19	5	6301–6500	2	—
4301–4500	12	2	6501–6700	2	—
4501–4700	15	5	6701–7000	2	—
4701–5000	18	3	7001–7300	2	—
5001–5300	16	3	7301–7500	1	—
5301–5500	10	1	nad 7500	1	—

Z tabulky IV vyplývá, že družstva bramborářsko-ovesné oblasti, která hospodaří za horších podmínek (nižší bonita půdy), dosahují v průměru nižší produkce na jednotku plochy. Většina družstev této oblasti — více než 60 % — nachází se ve skupině do 4500 Kčs hrubé zemědělské produkce na hektar; v téže skupině je jen 30 % JZD bramborářské oblasti. Přitom žádné družstvo v bramborářsko-ovesné oblasti nedosáhlo v daném případě hrubé zemědělské produkce na hektar vyšší než 5500 Kčs, zatímco v bramborářské oblasti nachází se v této skupině více než jedna čtvrtina družstev. Intenzita zemědělské výroby, měřená hrubou zemědělskou produkcí na hektar, je v družstvech bramborářské oblasti v průměru téměř o 20 % vyšší proti družstvům v bramborářsko-ovesné oblasti.

²⁾ Rozdělení družstev v obou oblastech je uvedeno podle hrubé zemědělské produkce, protože zemědělská produkce nebyla za družstva bramborářsko-ovesné oblasti přesněji propočtena.

Při skupinovém rozboru je nutno uvedené rozdíly brát v úvahu. Kdybychom např. v daném případě nepřihlíželi k výrobním oblastem a skupinový rozbor dělali za všechna družstva v okrese, dostala by se do nejlepší skupiny podle intenzity zemědělské výroby jen družstva bramborářské oblasti, zatímco v nejhorší skupině (např. do 4000 Kčs na 1 ha) převažovala by družstva bramborářsko-ovesné oblasti, i když podíl těchto družstev v okrese je naopak mnohem nižší. To by ovšem znamenalo, že nejlepší skupina družstev by v takovém případě nepředstavovala reálný cíl vývoje hospodaření pro všechna družstva v okrese, ale jen pro družstva v bramborářské oblasti. Podobně nejhorší skupina družstev by zahrnovala nejen zaostávající družstva v obou výrobních oblastech, ale i průměrná družstva v bramborářsko-ovesné oblasti; údaje za tuto skupinu byly by tudíž zkreslené. To znamená, že skupinový rozbor hospodaření družstev je třeba dělat za každou výrobní oblast zvlášť.

Uvedme dále, jak bylo postupováno při skupinovém rozboru hospodaření družstev v bramborářské oblasti, tj. převládající výrobní oblasti sledovaného okresu. Tato družstva měla vcelku shodné výrobní zaměření s vysokým podílem živočišné produkce a zvláště mléka, hovězího a vepřového masa na tržní produkci. Rostlinná výroba zajišťovala především krmivovou základnu pro skot, prasata a částečně i drůbež. Nehledě na menší odlišnosti mezi jednotlivými družstvy (poněkud odlišný podíl raných brambor aj.), jen jedno družstvo (JZD Hradiště) se odlišovalo úzkou specializací. Toto příměstské družstvo s výraznou podnikovou specializací na pěstování zeleniny jsme ze skupinového rozboru vyloučili. Výsledky hospodaření tohoto družstva je třeba posuzovat samostatně (vysoká intenzita zemědělské výroby při vysoké spotřebě živé práce a specifické skladbě základních výrobních prostředků).

Zbývajících 137 družstev dané výrobní oblasti tvořilo poměrně sourodý a dostatečně početný soubor. Dále bylo třeba určit, do kolika skupin budou družstva rozdělena. S ohledem na daný počet družstev a rovněž proto, že bylo třeba hlouběji prověřit základní tendence a vzájemný vztah jednotlivých ukazatelů ekonomické efektivity zemědělské výroby, byla družstva rozdělena do čtyř skupin. Zároveň bylo nutno stanovit intervaly pro jednotlivé skupiny, tj. rozmezí ukazatelů, podle kterých měla být družstva rozeskupována. Tyto intervaly bylo nutno vymezit především tak, aby ve všech skupinách byl dostatečný počet družstev, který by zaručoval, že průměrní ukazatelé vypočítaní za jednotlivé skupiny budou odrážet objektivní tendence a nikoli nahodilé vlivy v jednotlivých družstvech. Tento požadavek bylo by možno nejsnáze splnit tak, že by všechny skupiny zahrnovaly stejný počet družstev. Tím by však byla narušena důležitá zásada skupinového rozboru, podle níž má tento rozbor co nejúplněji odhalit reálné rezervy zvyšování výroby a její hospodárnosti. K tomu je třeba, aby na jedné straně byla vyčleněna skupina předních družstev s vynikajícími výsledky hospodaření (s ohledem na konkrétní podmínky daného okresu), a na druhé straně skupina zaostávajících družstev, která především potřebují účinnou pomoc ze strany řídicích orgánů. Obě krajní skupiny je proto účelné volit tak, aby zahrnovaly menší počet závodů než skupina střední. Ovšem ani počet družstev v první a poslední skupině nelze libovolně omezovat. I když nelze přesně stanovit minimální počet družstev v jedné skupině, z dosavadních rozborů vyplývá, že tento počet by neměl být menší než deset.³⁾

Vedle uvedených požadavků je třeba při rozeskupování družstev vycházet z daného rozdělení družstev podle výše zvoleného ukazatele (třídícího znaku). K tomu účelu je vhodné všechna družstva — předem seřazená podle třídícího znaku — rozdělit nejdříve do většího počtu dílčích skupin. S ohledem na dané rozdělení

³⁾ Tuto otázku bude třeba dále upřesnit s ohledem na slučování družstev.

četností (soustředění většího počtu závodů v určitých rozmezích třídicího znaku) lze pak spolehlivěji stanovit skupiny závodů pro vlastní skupinový rozbor. (Příkladem rozdělení četností je i tabulka IV).

Podmínkou ekonomicky zdůvodněného skupinového rozboru družstev je určení takových ukazatelů, podle kterých lze družstva rozdělit na přední, průměrná a zaostávající nikoli podle dílčích, nýbrž podle souhrnných výsledků hospodaření. To znamená, že za základní hlediska rozboru efektivnosti výroby ve skupinách družstev je třeba považovat ukazatele charakterizující intenzitu zemědělské výroby, produktivitu práce, účinnost vlastních nákladů a účinnost všech výrobních fondů vázaných ve výrobě.

Prvořadý význam má ukazatel intenzity zemědělské výroby. Podle tohoto ukazatele, vyjádřeného výslednou zemědělskou produkcí připadající na hektar zemědělské půdy, byla rozeskupena i družstva okresu Písek a Nymburk. Z údajů, zjištěných na základě tohoto rozeskupení, uvádíme alespoň ty, které nejsouhrnněji charakterizují efektivnost výroby a její vývoj mezi skupinami družstev (tabulka V a VI).

V. Údaje, zjištěné na základě rozeskupení družstev v okrese Písek (1960)

Ukazatele	Skupiny JZD podle výsledné zemědělské produkce ve stálých cenách na 1 ha zemědělské půdy			
	4 do 2800 Kčs	3 2801—3400 Kčs	2 3401—4000 Kčs	1 nad 4000 Kčs
počet JZD	19	57	43	18
výsledná zemědělská produkce ve stálých cenách na 1 ha:				
v Kčs	2 583	3 061	3 657	4 299
v % ke 4. skupině	100	119	142	166
výsledná celková produkce ve stálých cenách na 1 stálého pracovníka:				
v Kčs	14 968	17 500	19 892	23 268
v % ke 4. skupině	100	117	133	155
výsledná celková produkce ve stálých cenách na 100 Kčs srovnatelných vlastních nákladů:				
v Kčs	97	111	128	140
v % ke 4. skupině	100	115	132	144
výsledná celková produkce na 1000 Kčs základních fondů:				
v Kčs	331	346	345	364
v % ke 4. skupině	100	105	104	110
srovnatelná část vytvořeného nadvýrobku z celkové výroby na 1000 Kčs celkových fondů v Kčs	—9	28	60	85

VI. Údaje, zjištěné na základě rozeskupení družstev v okrese Nymburk (1960)

Ukazatele	Skupiny JZD podle výsledné zemědělské produkce ve stálých cenách na 1 hektar zemědělské půdy			
	4 do 4600 Kčs	3 4601—6000 Kčs	2 6001—7500 Kčs	1 nad 7500 Kčs
počet JZD	14	55	54	14
výsledná zemědělská produkce ve stálých cenách na 1 ha:				
v Kčs	4321	5336	6614	8224
v % ke 4. skupině	100	124	153	190
výsledná celková produkce ve stálých cenách na 1 stálého pracovníka:				
v Kčs	24848	25978	29756	30506
v % ke 4. skupině	100	105	120	123
výsledná celková produkce ve stálých cenách na 100 Kčs srovnatelných vlastních nákladů:				
v Kčs	118	142	163	173
v % ke 4. skupině	100	120	138	146
výsledná celková produkce na 1000 Kčs základních fondů:				
v Kčs	478	580	638	697
v % ke 4. skupině	100	121	133	146
srovnatelná část vytvořeného nadvýrobku z celkové výroby:				
¹⁾ na 1000 Kčs celkových fondů v Kčs	61	126	184	216
²⁾ v % ke 4. skupině	100	207	302	354

¹⁾ Srovnatelná část vytvořeného nadvýrobku z celkové výroby představuje rozdíl mezi výslednou celkovou produkcí ve stálých cenách a srovnatelnými vlastními náklady.

²⁾ Celkové fondy představují součet srovnatelných vlastních nákladů (zmenšených o odpisy) a průměrné hodnoty základních fondů.

Z uvedených údajů v tabulkách V a VI za oba okresy vyplývá, že směrem ke skupině družstev s nejvyšší intenzitou zemědělské výroby roste produktivita práce a zvyšuje se účinnost vlastních nákladů, základních a celkových fondů.

Nejsyntetičtějším ukazatelem ekonomické efektivity výroby je poměr nadvýrobku nebo čistého důchodu k zálohovaným základním a oběžným fondům. V tomto ukazateli, který vyjadřuje souhrnně účinnost celkových výrobních fondů, odráží se působení všech činitelů efektivity výroby. V daném případě činí účinnost fondů, vyjádřeno v procentech, např. v 1. skupině družstev v okrese Písek 8,5 %, zatímco ve 4. skupině vychází ztráta 0,9 %. V okrese Nymburk je účin-

nost fondů ve všech skupinách družstev podstatně vyšší (v 1. skupině 21,6 %, ve 4. skupině 6,1 %), což je do značné míry ovlivněno lepšími přírodními podmínkami v tomto okrese. Význam ukazatele efektivity výrobních fondů vzroste zvláště tehdy, až budou družstva rovnoměrněji vybavena základními fondy (které tvoří převážnou část celkových fondů), a to nejen s ohledem na objem, ale i na základní druhovou strukturu a průměrné stáří základních výrobních fondů.

Ze skupinového rozboru družstev vyplývá několik závěrů. Údaje především svědčí o značných rezervách zvyšování zemědělské výroby v obou okresech. Vyrovnání družstev nižších skupin na úroveň přední skupiny s nejvyšší intenzitou zemědělské výroby představuje v okresech Písek a Nymburk možnost zvýšení výroby ve všech zkoumaných družstvech zhruba o jednu třetinu.

V obou okresech si zvýšení zemědělské výroby na jednotku plochy v předních skupinách družstev vyžaduje zvýšení vlastních nákladů na hektar. Přitom nejrychleji rostou takové materiálové náklady, jako náklady na strojená hnojiva, odpisy aj.

Růst výroby je však rychlejší než vzestup vlastních nákladů, takže se množství produkce připadající na jednotku vynaložených nákladů zvyšuje a náklady živé a minulé práce, obsažené v jednotce produkce, se snižují směrem ke skupině družstev s nejvyšší intenzitou výroby.

Růst výroby si vyžaduje zvýšené vybavení základními fondy na jednotku plochy. V okrese Písek dokonce vzrůstá hodnota základních fondů na jednotku plochy téměř stejně rychle jako úroveň produkce. V okrese Nymburk sice roste na jednotku plochy směrem od nejnižší k nejvyšší skupině daleko rychleji produkce než vybavení základními fondy, avšak na rozdíl od okresu Písek zvýšení výroby váže v nejvyšší skupině proti ostatním skupinám značně větší počet pracovníků. Toto srovnání potvrzuje skutečnost, že vyšší výroby lze dosáhnout jak přibližně s týmž počtem pracovníků relativně daleko lépe vybavenými výrobními prostředky, tak s vyšším počtem pracovníků relativně hůře vybavených výrobními prostředky. Pro další růst zemědělské výroby je nutné, aby vývoj směřoval k uvolňování pracovníků právě na základě rostoucího vybavení družstev výrobními prostředky a na základě dokonalejšího využití těchto výrobních prostředků.

Družstva ve skupině s nejvyšší intenzitou zemědělské výroby zajišťují rozšířenou reprodukci daleko lépe než družstva nižších skupin, přičemž zde současně pracovníci dosahují mnohem vyššího průměrného ročního příjmu. Ve skupině družstev s nejvyšší intenzitou zemědělské výroby v okrese Písek bylo např. přiděleno nedělitelnému fondu na rozšířenou reprodukci v přepočtu na jednotku plochy o 60 % více prostředků než v nejnižší skupině družstev. V okrese Nymburk činil tento rozdíl 150 %. Z toho vyplývá, že bez plánovitého ovlivňování družstevní ekonomiky řídicími orgány by se rozdíly mezi skupinami družstev místo sbližování naopak prohlubovaly. V nejintenzivněji hospodařících družstvech by byl především rychlejší růst základních fondů, což by se odrazilo v dalším vzestupu produktivity práce a intenzity výroby. Podrobný rozbor umožňuje činit závěry nejen všeobecně o nutnosti pomoci méně intenzivně hospodařícím družstvům, ale i o podmínkách a rozsahu této pomoci.

* * *

Již z toho, co bylo uvedeno, je zřejmé, že rozbor efektivity zemědělské výroby ve skupinách družstev nemá v žádném případě jen obecně metodický charakter s cílem odhalit obecné zákonitosti a vztahy mezi základními ukazateli efektivity. Zvláště na úrovni okresu je skupinový rozbor především prostředkem souhrnného vyjádření rezerv zvyšování objemu zemědělské produkce a zvyšování efektivity výroby ve družstvech. Skupinový rozbor odhaluje rozdíly v úrovni hospo-

daření družstev v okrese, příčiny těchto rozdílů, a ukazuje předpoklady vyrovnání úrovně hospodaření mezi skupinami družstev, zvláště z hlediska správného rozmisťování investic, zásobování oběžnými prostředky, účinné kádrové pomoci zaostávajícím družstvům aj. Výsledků skupinového rozboru je proto třeba co nejvíce využívat při sestavování perspektivních plánů zemědělské výroby, a to ve stadiu rozpracování orientačních rozpisů výrobních a nákupních úkolů pro družstva a rozpisu plánu materiálně technického zásobování, a rovněž v dalším stadiu při upřesňování plánů vypracovaných v jednotlivých družstvech.

Skupinový rozbor slouží zároveň jako východisko srovnatelných rozborů hospodaření dvojic družstev a komplexních rozborů jednotlivých předních a zaostávajících družstev.

Rozeskupení družstev podle základních ukazatelů efektivity výroby poskytuje hlubší pohled na hospodaření družstev a umožňuje odhalit základní články, jehož vyřešení vede jak k růstu produkce, tak k růstu produktivity práce, ke snížení vlastních nákladů na jednotku produkce a ke vzestupu efektivity výrobních fondů. Jako příklad je možno uvést rozeskupení družstev v okrese Písek podle výsledné zemědělské produkce na jednotku plochy a výše vlastních nákladů na jednotku produkce (tabulka VIII).

Uvedené rozeskupení odhaluje především hlavní články zvyšování efektivity zemědělské výroby v jednotlivých skupinách družstev. Tak např. část družstev ve skupině s největší intenzitou (JZD č. 15, 39, 50 a další) dosahuje nižší účinnosti nákladů; u těchto družstev je třeba dbát, aby další růst intenzity byl doprovázen zvýšenou relativní úsporou nákladů. Naproti tomu JZD č. 2, 26, 48 a další dosahují vysoké účinnosti nákladů, ale s poměrně nízkou intenzitou zemědělské výroby; hlavním článkem zvýšení efektivity výroby v příštím období v těchto družstvech je výrazný růst intenzity.

Z rozeskupení zároveň vyplývá, že jedna skupina družstev sledované výrobní oblasti okresu (JZD č. 7, 24, 37 aj.) dosahuje zároveň nejvyšší produkce z hektaru i největší účinnosti nákladů, zatímco jiná skupina družstev (JZD č. 45, 61, 62 aj.) je podle obou těchto ukazatelů nejhorší. Toto rozeskupení tak slouží k určení nejlepších a nejhorších družstev podle souhrnného vyjádření intenzity zemědělské výroby a účinnosti nákladů.

V jednotlivých skupinách družstev podle intenzity výroby a účinnosti nákladů lze dále stanovit pořadí družstev s ohledem na další významnou složku efektivity výroby — na účinnost základních fondů vyjádřenou jejich vztahem k výsledné celkové produkci.

VII. Přehled o účinnosti základních fondů ve skupině JZD s nejvyšší intenzitou zemědělské výroby a s největší účinností vlastních nákladů (8 JZD) v okrese Písek

Číslo JZD	JZD	Výsledná celková produkce na 1000 Kčs zákl. fondů (Kčs)	Číslo JZD	JZD	Výsledná celková produkce na 1000 Kčs zákl. fondů (Kčs)
131	Lašovice	690,4	47	Krsice	442,9
49	Křešice	518,8	98	Roztoky	345,7
24	Heřmaň	465,1	126	Vojníkov	340,0
7	Borovany	457,5	37	Kašina Hora	328,9

VIII. Rozeskupení JZD*) bramborářské oblasti okresu Písek podle intenzity zemědělské výroby a účinnosti vlastních nákladů v roce 1960

Skupiny JZD podle srovnatelných vlastních nákladů na 100 Kčs výsl. celkové produkce	1. do 70	2. 70,1 – 85	3. 85,1 – 100	4. nad 100	Počet JZD
Skupiny JZD podle výsledné zemědělské produkce na 1 ha (Kčs)					
1. nad 4000	8 7, 24, 37, 47, 49, 98, 126, 131	10 15, 39, 50, 60, 78, 85, 97, 111, 114, 133			18
2. 3401 – 4000	5 26, 48, 73, 79, 102	27 10, 21, 30, 32, 36, 41, 55, 63, 68, 74, 77, 83, 84, 86, 93, 95, 96, 100, 103, 108, 110, 115, 119, 132, 135, 136, 137	11 1, 4, 16, 17, 22, 52, 58, 65, 75, 80, 101		43
3. 2801 – 3400	1 2	11 11, 29, 31, 35, 40, 42, 57, 59, 82, 107, 113	34 6, 9, 12, 13, 14, 18, 19, 20, 23, 25, 28, 33, 34, 38, 44, 46, 51, 53, 56, 64, 70, 81, 88, 89, 99, 118, 120, 121, 122, 123, 125, 127, 128, 134	11 3, 8, 43, 54, 67, 72, 90, 91, 92, 104, 124	57
4. do 2800		1 109	7 5, 27, 69, 71, 87, 112, 130	11 45, 61, 62, 66, 76, 94, 105, 106, 116, 117, 129	19
Počet JZD	14	49	52	22	137

*) JZD jsou v tabulce označena čísla 1 až 137.

Зkušenosti družstev s nejvyšší účinností základních fondů, dosahovanou na základě vysoké intenzity výroby a při vysoké účinnosti vlastních nákladů, je třeba využívat při rozmisťování investic do jednotlivých družstev se stejným výrobním zaměřením.

Určení družstev s nejvyšší a nejnižší efektivností výroby v okrese slouží řídicím orgánům k odhalení základních zdrojů a rezerv pro nejrychlejší vzestup zůstávajících družstev na úroveň nejlepších družstev dané výrobní oblasti. Jednotlivá družstva s nízkou efektivností výroby je třeba zaměřit na dosažení základních ukazatelů hospodaření nejlepších družstev. K tomu účelu se zpracovávají i srovnatelné rozborы dvojic družstev hospodařících ve stejných podmínkách, z nichž jedno je ze skupiny nejlepších a druhé ze skupiny ekonomicky slabých družstev.

K odhalení konkrétních příčin a stanovení reálných opatření k zvýšení intenzity a celkové efektivnosti výroby v jednotlivých družstvech slouží komplexní rozborы hospodaření. Při těchto rozbořech, které tvoří organické pokračování skupinového rozboru, věnuje se zvýšená pozornost hodnocení úrovně řízení, organizace práce, způsobu odměňování, organizaci hlavních odvětví rostlinné a živočišné výroby, úrovni agrotechniky, úrovni krmení a chovu základních druhů hospodářského zvířectva.

Выявление экономической эффективности сельскохозяйственного производства и влияние на нее

Авторы обосновывают понятие экономической эффективности сельскохозяйственного производства в качестве степени планомерного использования средств производства и затраченного труда. Конкретно вопрос касается установления степени использования и на этом основании планомерного влияния на:

- а) плодородие почвы в качестве основного средства производства в сельском хозяйстве,
- б) части общественного фонда рабочего времени, расходуемого в сельском хозяйстве, и материальных расходов,
- в) основных фондов и фондов обращения, связанных с сельскохозяйственным производством.

Эффективность измеряется, с одной стороны, с точки зрения количества произведенных потребительных стоимостей с другой стороны, с точки зрения массы и нормы прибавочного продукта, создаваемого при данном уровне цен сельскохозяйственных продуктов. Именно поэтому, что смыслом производства при социализме в общем является повышающееся удовлетворение потребностей человека, и в сельском хозяйстве эта первая точка зрения также при оценке эффективности производства играет решающую роль. Особое значение имеет, конечно, также наблюдение массы и нормы прибавочного продукта. Для нужд планомерного влияния на развитие эффективности следует знать и определить как темпы роста производства, так и темпы роста расширенного воспроизводства.

В дальнейшем авторы обосновывают необходимость возможно более точного выражения объема сельскохозяйственной продукции (выраженной вспомогательно в сравнительных ценах) в целях определения эффективности сельскохозяйственного производства и влияния на нее, и приходят к заключению, что необходимо исчислять так называемую *финансовую продукцию*, что означает продукцию, в которую не включен повторно промежуточный продукт собственного производства.

При анализе производительности труда в статье обосновывается необходимость выражения производительности труда по отдельным показателям. С точки зрения анализа эффективности сельскохозяйственного производства нельзя удовлетвориться лишь показателем объема продукции, приходящейся на одного работника, но необходимо наблюдать также эффективность материальных затрат. Следует стремиться хотя бы к приблизительному выражению количества живого и овеществленного труда в единице производства. Этому более всего отвечает экономия материальных и трудовых расходов на единицу производства. Дело в том, что производительность труда, выраженная

объемом продукции на одного работника, могла бы возрастать, но экономия живого труда на единицу продукции могла бы быть уравновешена, или даже превзойдена повышением материальных расходов.

В целях достижения снижения себестоимости единицы продукции следует создавать соответствующие предпосылки. Решающим путем является прежде всего повышение объема и качества средств производства, которые человеческий труд приводит в движение, в особенности основных средств производства.

Суммарный показатель, характеризующий развитие эффективности общих авансированных фондов (отношение прибавочного продукта к авансированным фондам), отражает как изменение в расходах на единицу продукции, так и изменение в объеме авансированных фондов. Этот показатель, конечно, нельзя считать абсолютным; прежде всего его следует всегда рассматривать в связи с объемом продукции, произведенной на единицу земельной площади. Само отношение прибавочного продукта к величине фондов является единственной цифрой, выраженной в процентах, и ничего не говорит о количестве произведенных продуктов.

Авторы рекомендуют проводить анализ эффективности сельскохозяйственного производства, в особенности в районах, на основе метода группового анализа.

Этот анализ исходит из того, что кооперативы находятся в разной стадии развития. Эта неодинаковая стадия развития характеризуется качественными признаками, а не исторически, напр. продолжительностью существования кооператива. Кооперативы, достигнувшие высших результатов, представляют поэтому более или менее правильное направление развития остальных кооперативов. Сравнение кооперативов в неодинаковой стадии развития в данном периоде позволяет вынести решение о том, при каких условиях средние и отстающие кооперативы могут приблизиться к лучшим. Это возможно при условии, что вопрос касается кооперативов, в которых природные условия сельскохозяйственного производства (т. е. бонитет почвы, климатические условия и т. д.) отличаются лишь незначительно.

На основании оценки анализа в районах Писек (картофелеводческая область) и Нымбурк (свекловодческая область) авторы приходят к выводу, что групповой анализ представляет собой прежде всего средство суммарного выражения резервов повышения объема сельскохозяйственной продукции и повышения эффективности производства в кооперативе. Групповой анализ вскрывает расхождения в уровне ведения хозяйства кооперативов в районе, и причины этих расхождений, и показывает предпосылки выравнивания уровня хозяйства между группами кооперативов, в особенности с точки зрения правильного размещения капиталовложений, снабжения оборотными средствами, эффективной кадровой помощи отстающим кооперативам и др. Результаты группового анализа следует поэтому максимально использовать при составлении перспективных планов сельскохозяйственного производства, а именно в стадии разработки ориентировочных уточнений заданий по производству и закупкам для кооперативов и уточнения плана материально-технического снабжения, а также в дальнейшей стадии при уточнении планов, разработанных в отдельных кооперативах.

Групповой анализ служит одновременно в качестве исходного пункта при сравнительных анализах ведения хозяйства парами кооперативов и комплексных анализах отдельных передовых и отстающих кооперативов.

Ermittlung und Beeinflussung des ökonomischen Nutzeffekts der landwirtschaftlichen Produktion

Die Autoren definieren den Begriff ökonomischer Nutzeffekt der landwirtschaftlichen Produktion als Stufe der planmäßigen Ausnutzung der Produktionsmittel und der aufgewandten Arbeit. Es geht konkret um die Ermittlung des Grades der Ausnutzung und auf dieser Grundlage um die planmäßige Beeinflussung:

- a) der Fruchtbarkeit des Bodens, als des grundlegenden Produktionsmittels in der Landwirtschaft,
- b) eines Teiles des gesellschaftlichen Fonds der in der Landwirtschaft aufgewandten Arbeitszeit und der Materialkosten,
- c) der in der landwirtschaftlichen Produktion gebundenen Grund- und Umlaufmittelfonds.

Wir messen den Nutzeffekt einmal vom Gesichtspunkt der Menge der erzeugten Gebrauchswerte, zum andern Mal vom Gesichtspunkt der Masse und des Maßes des

Mehrprodukts, das bei dem gegebenen Niveau der Preise für landwirtschaftliche Produkte geschaffen wurde. Eben deshalb, weil den Sinn der Produktion im Sozialismus allgemein die wachsende Befriedigung der Bedürfnisse der Menschen darstellt, ist auch in der Landwirtschaft für die Beurteilung der Effektivität der Produktion dieser erstrangige Gesichtspunkt entscheidend. Eine selbständige Bedeutung fällt allerdings auch der Untersuchung der Masse und des Maßes der Mehrproduktes zu. Für die Erfordernisse einer planmäßigen Beeinflussung der Entwicklung des Nutzeffekts ist es notwendig, sowohl das Wachstumstempo der Produktion, als auch das Wachstumstempo der erweiterten Reproduktion zu kennen und festzulegen.

Im weiteren Teil ihrer Arbeit begründen die Autoren die Notwendigkeit, den Umfang der landwirtschaftlichen Produktion (die behelfsmäßig in ständigen Preisen veranschaulicht wird) für den Bedarf der Ermittlung und Beeinflussung des Nutzeffekts der landwirtschaftlichen Produktion möglichst genau zu veranschaulichen und sie gelangen zu der Schlussfolgerung, daß die sogenannte Endergebnis-Produktion, d.h. die Produktion, in welche das Zwischenprodukt eigener Produktion nicht dupliziert einberechnet wurde, berechnet werden muß.

Bei der Analyse der Arbeitsproduktivität wird in dem Artikel die Notwendigkeit begründet, die Arbeitsproduktivität in einigen Kennziffern auszudrücken. Vom Gesichtspunkt der Analyse des Nutzeffekts der landwirtschaftlichen Produktion kann man sich nicht nur mit der Kennziffer des Umfangs der Produktion, die auf einen Arbeiter entfällt, begnügen, sondern man muß auch den Effekt der Materialkosten untersuchen. Man muß bestrebt sein, die Menge der lebendigen und vergangenen Arbeit in der Produkteneinheit zumindest annähernd zu veranschaulichen. Dem entspricht am besten die Einsparung an Material- und Arbeitskosten je Erzeugniseinheit. Es geht nämlich darum, daß die Arbeitsproduktivität, die durch den Umfang der Produktion, der auf eine Arbeitskraft entfällt, veranschaulicht wird, anwachsen könnte, die Einsparung an lebendiger Arbeit je Produkteneinheit jedoch durch das Anwachsen der Materialkosten aufgewogen oder sogar überwogen werden könnte.

Um Einsparungen an den Selbstkosten je Produkteneinheit zu erzielen, müssen dazu die Voraussetzungen geschaffen werden. Der entscheidende Weg führt vor allem über die Vergrößerung der Menge und Verbesserung der Qualität der Produktionsmittel, die durch die menschliche Arbeit in Bewegung gesetzt werden und zwar insbesondere der Grundmittel.

Die komplexe Kennziffer, die die Entwicklung des Nutzeffekts der gesamten Fonds (das Verhältnis des Mehrproduktes zu den Fonds) charakterisiert, spiegelt sowohl die Veränderung der Kosten je Erzeugniseinheit als auch die Veränderung der Größe der Fonds wider. Diese Kennziffer darf allerdings nicht als absolut aufgefaßt werden; vor allem muß sie stets im Zusammenhang mit der Menge der von der Bodeneinheiten erzeugten Produktion geprüft werden. Die Beziehung des Mehrprodukts zum Wert der Fonds allein ist eine einzige in Prozenten ausgedrückte Ziffer und sagt nichts von der Menge der erzeugten Produkte aus.

Die Autoren empfehlen die Durchführung einer Analyse des Nutzeffekts der landwirtschaftlichen Produktion insbesondere in den Kreisen auf Grund der Methode der Gruppenanalyse.

Diese Analyse geht davon aus, daß sich die Genossenschaften in einer unterschiedlichen Entwicklungsphase befinden. Diese ungleiche Entwicklungsphase ist durch qualitative Merkmale, keineswegs historisch, z. B. durch die Dauer ihrer Existenz, gegeben. Die Genossenschaften, die die besten Ergebnisse erzielten, weisen daher mehr oder weniger die für die übrigen Genossenschaften wünschenswerte Richtung der Entwicklung. Ein Vergleich der Genossenschaften in einer unterschiedlichen Entwicklungsphase während des gegebenen Zeitabschnitts ermöglicht es, zu beurteilen, unter welchen Bedingungen sich durchschnittliche und unterdurchschnittliche Genossenschaften den besten annähern können. Dies gilt in der Voraussetzung, daß es um Genossenschaften geht, wo sich die naturgemäßen Bedingungen für die landwirtschaftliche Produktion (d. h. Bonität des Bodens, Klimaverhältnisse usw.) nur unwesentlich unterscheiden.

Die Autoren gelangen auf Grund der Bewertung der Analyse in den Kreisen Pisek (Kartoffelgebiet) und Nymburk (Zuckerrübengebiet) zu der Schlussfolgerung, daß die Gruppenanalyse vor allem ein Mittel zur komplexen Veranschaulichung der Reserven zur Vergrößerung des Umfangs der landwirtschaftlichen Produktion und zur Steigerung des Nutzeffekts der Produktion in den Genossenschaften darstellt. Die Gruppenanalyse deckt die Unterschiede im Niveau der Wirtschaftsführung der Genossenschaften im Kreis und die Ursachen dieser Unterschiede auf und weist auf die

Voraussetzungen zum Ausgleich des Niveaus der Wirtschaftsführung zwischen den Genossenschaftsgruppen hin, insbesondere vom Gesichtspunkt der richtigen örtlichen Verteilung der Investitionen, der Versorgung mit Umlaufmitteln, der wirksamen kademäßigen Hilfe für die wirtschaftsschwachen Genossenschaften u. dgl. m. Die Ergebnisse der Gruppenanalyse müssen daher bei der Aufstellung der Perspektivpläne der landwirtschaftlichen Produktion höchstmöglich ausgenutzt werden und zwar sowohl im Stadium der Ausarbeitung der orientierungsmäßigen Aufschlüsselung der Produktions- und Aufkaufaufgaben für die Genossenschaften und bei der Aufschlüsselung des Planes der materielltechnischen Versorgung, als auch im weiteren Stadium bei der Präzisierung der in den einzelnen Genossenschaften aufgestellten Pläne.

Die Gruppenanalyse dient gleichzeitig als Ausgangspunkt für vergleichbare Analysen der Wirtschaftsführung von zwei Genossenschaften und für komplexe Analysen einzelner führender und rückständiger Genossenschaften.

Kontrolní stupně intenzity výroby a provozu čs. socialistických zemědělských závodů

Контрольные ступени интенсивности производства и работы
в чехословацких социалистических сельскохозяйственных предприятиях

Kontrollstufen der Betriebs- und Produktionsintensität in den sozialistischen Landwirtschaftsbetrieben

C. Sc. inž. František KUBÁT
Výzkumný ústav zemědělské ekonomiky, Praha

Zajištění podstatného a trvalého vzestupu zemědělské výroby a zvýšení její efektivity je v současné době nejdůležitějším úkolem našeho hospodářství, který je třeba pokládat za úkol všenárodní.

Důležitý význam při plnění tohoto úkolu bude mít především další intenzifikace našeho zemědělství, jejímž prostřednictvím se má u nás v nejbližších letech zajistit taková intenzita zemědělské výroby, která svou úrovní dosáhne a převyší úroveň v nejvyspělejších kapitalistických státech.

Socialistická zemědělská velkovýroba vytváří svým charakterem všechny základní předpoklady k rychlému růstu potřebné úrovně intenzity zemědělské výroby. Tempo tohoto růstu bude proto u nás určováno především naší schopností správného řízení intenzifikačního procesu, a to nejen v zemědělství jako celku, ale i v každé výrobní jednotce, v každém socialistickém zemědělském závodě.

Správné řízení a usměrňování intenzifikačního procesu se neobejde bez dokonalé znalosti všech projevů tohoto procesu, bez jeho soustavného sledování a hodnocení. Toto sledování se ovšem opět neobejde bez dokonale propracovaného systému ukazatelů a kritérií, podle kterých by mohl být průběh intenzifikačního procesu v zemědělství prakticky sledován a vyjadřován.

Praktické způsoby zjišťování průběhu intenzifikačního procesu v zemědělství byly u nás i v zahraničí až do nedávné doby velmi málo propracované. Teprve v poslední době se situace na tomto úseku značně zlepšila, neboť u našich teoretických pracovníků byly vypracovány podrobné návrhy klasifikace a rozřídění ukazatelů, jakož i konkrétní metodiky praktických způsobů zjišťování a vyjadřování intenzity výroby v socialistických zemědělských závodech.

Většina v poslední době navržených metod celkem uspokojujícím způsobem řeší problematiku zjišťování a vyjadřování intenzity výroby či provozu v jednotlivých zemědělských závodech.¹⁾ Na druhé straně všechny tyto metody mají jeden

¹⁾ Viz např. prof. dr. Fr. Lom: Intenzita v zemědělství, Sborník ČSAZV - Zemědělská ekonomika, č. 4, 1961 a C. Sc. inž. Fr. Kubát: Zjišťování intenzity výroby a provozu v socialistických zemědělských závodech, Sborník ČSAZV - Zemědělská ekonomika, č. 8-9, 1961.

společný nedostatek: Soustavy jejich ukazatelů vyjadřují totiž intenzitu vždy jen relativním způsobem. Použití těchto ukazatelů nám např. při srovnávání dvou zemědělských závodů dá sice odpověď, který z obou závodů je intenzivnější, neřekne nám však nic o tom, zda sledované závody můžeme — a do jaké míry — považovat za intenzivní nebo extenzivní.

Tato skutečnost je pochopitelně značným nedostatkem současných systémů zjišťování a vyjadřování intenzity v zemědělských závodech. Ke správnému řízení a usměrňování intenzifikačního procesu nám nestačí pouhé zjištění, že např. závod v roce 1961 měl intenzivnější výrobu než v roce 1960, ale bude nás především zajímat posouzení dosažené úrovně intenzity v poměru k možnostem v daných podmínkách a v podmínkách současné etapy vývoje našeho zemědělství vůbec.

K tomu, aby bylo možno při zjišťování a vyjadřování intenzity určit zároveň i stupeň této intenzity, je ovšem třeba mít k dispozici kritéria, podle kterých bude tento stupeň v jednotlivých závodech posuzován. Protože „intenzita“ se zjišťuje a vyjadřuje podle soustavy ukazatelů, je třeba mít k dispozici především stupně u jednotlivých ukazatelů, podle kterých by mohly být posuzované závody hodnoceny.²⁾ Tyto stupně, které je možno nazvat kontrolními stupni intenzity výroby a provozu v socialistických zemědělských závodech, by pak umožnily při vzájemném srovnávání závodů určit nejen závod, který má ve sledovaném ukazateli intenzivnější charakter, ale zároveň i stupeň jejich intenzity. Bylo by tudíž možno určit, zda sledované závody můžeme v daném ukazateli považovat za závody s nízkou, střední či vysokou intenzitou, nebo zda hustota dobytka na hektar zemědělské půdy je u nich tak nízká, že nedosahuje ani spodní hranice kontrolního stupně a v daném ukazateli je třeba tudíž sledovaný závod považovat za závod extenzivní.

Jen takové posouzení, které s ohledem na tyto podmínky ukáže zároveň i stupeň dosažené úrovně intenzity, je možné považovat za objektivní, jen takové posouzení může dát správnou představu o skutečné situaci v intenzitě výroby i provozu u každého zemědělského závodu.

Požadavky na konstrukci kontrolních stupňů intenzity

Správně volené kontrolní stupně jednotlivých ukazatelů mají pro praxi velký význam. Umožňují objektivní srovnání zemědělských závodů, ukazují stupeň výspělosti zemědělské výroby a především odhalují rezervy a možnosti v dalším stupňování intenzity zemědělské výroby.

K tomu, aby kontrolní stupně ukazatelů mohly splnit požadavky, které na ně chceme klást, je ovšem třeba, aby v dané etapě vývoje přihlížela jejich konstrukce nejen k současnému stavu, ale aby umožňovala i určitou progresivitu, jejíž pomocí by bylo možno kontrolní stupně používat po určité delší období.

I sebelépe volené kontrolní stupně budou u jednotlivých ukazatelů vyjadřovat relativní hodnoty, které v současné době zcela vyhovují, ale v další vývojové etapě se již stávají bezcennými, neboť odpovídají poměrům dávno minulého období; úroveň zemědělské výroby zatím značně vzrostla, dále se zvýšila její intenzita a staré

²⁾ Na tomto úseku je až dosud zemědělská ekonomická věda velmi mnoho dlužna praxi. Jedinou výjimku tvoří stupně vypracované pro hustotu dobytka. Podle nich vyjadřovala v našich (předválečných) podmínkách: více než 1 VDJ na 1 ha zem. půdy — vysokou intenzitu, od 0,75-1 VDJ na 1 ha z. p. — střední intenzitu, od 0,50-0,75 VDJ na 1 ha z. p. — nízkou intenzitu, a méně než 0,50 VDJ na 1 ha z. p. — extenzitu.

stupně přestaly diferencovat, neboť většina závodů by byla zařazována mezi poslední — nejintenzivnější stupně.

Na druhé straně však nesmí být tato progresivita příliš zdůrazňována; v takovém případě by neodpovídala skutečné situaci v dané etapě vývoje a stala by se i po technické stránce prakticky bezcennou.

Příliš zdůrazněná progresivita by totiž vyžadovala buď značně široké rozmezí mezi jednotlivými skupinami, což by znemožnilo diferenciaci závodů — nebo se stejnými důsledky — by používala užšího rozmezí. Pak by většina závodů v současné etapě vývoje byla posuzována nejnižšími, tzn. extenzivními či nízkou intenzivními kontrolními stupni daného ukazatele.

Konstrukce kontrolních stupňů musí dále přihlížet k daným výrobním podmínkám, ve kterých se nacházejí sledované zemědělské závody. Intenzita použití jednotlivých výrobních prostředků a práce je silně závislá na soustavě zemědělské výroby, jejíž charakter je do značné míry určován rozdílnými přírodními podmínkami. Nepřihlížet při konstrukci kontrolních stupňů k rozdílnosti přírodních podmínek by znamenalo nejen ignorovat tyto skutečnosti, ale zároveň i znemožnit reálné použití navrhovaných stupňů, neboť u určitých ukazatelů by celé oblasti byly zařazovány do jejich krajních variant.

K odstranění tohoto nedostatku vede prozatím jen jediná cesta: eliminovat vliv přírodních podmínek tím, že se navzájem budou porovnávat jen družstva ležící v přibližně stejných přírodních podmínkách, což prakticky znamená vytvářet kontrolní stupně zvláště pro závody kukuřičné, řeparské, bramborářské i horské výrobní oblasti.

Důležitý význam v konstrukci kontrolních stupňů musí mít i volba vhodných rozmezí mezi jednotlivými skupinami zvolených stupňů. Zvolená rozmezí nám musí umožňovat co nejširší diferenciaci sledovaných ukazatelů, musí nám umožnit podchycení celé škály různých, v praxi se objevujících variant. To znamená, že jednotlivé stupně musí být konstruovány tak, aby u sledovaných ukazatelů byly schopné podchytit a vhodným způsobem diferencovat od nejnižšího, tj. od extenzivního stupně, až do nejvyššího stupně intenzity všechny případy, které se v praxi našeho zemědělství objevují. Zároveň je třeba, aby samotný počet stupňů nebyl ani příliš vysoký, což by znamenalo omezení použitelnosti takto volených kontrolních stupňů (zemědělské závody by u jednotlivých ukazatelů poměrně v krátké době rychle přecházely na vyšší stupně), ani příliš nízký, který by porušoval zadanou diferenciaci (většina závodů by se nahromadila do jedné skupiny).

V důsledku těchto požadavků se domníváme, že nejvhodnější počet jednotlivých stupňů by měl zahrnout pět skupin, které by vyjadřovaly:

1. extenzitu,
2. nízkou intenzitu,
3. střední intenzitu,
4. vysokou intenzitu,
5. velmi vysokou intenzitu.

V těchto pěti skupinách by bylo třeba u některých ukazatelů navrhnout kontrolní stupně intenzity v současné etapě vývoje našeho zemědělství.

Návrh kontrolních stupňů intenzity výroby a provozu v socialistických zemědělských závodech

Konstrukcí kontrolních stupňů intenzity výroby a provozu v socialistických zemědělských závodech se zabýval v poslední době Výzkumný ústav zemědělské ekonomiky v Praze.

Návrh kontrolních stupňů byl zpracován na základě studia nejrůznějších celostátních materiálů, výběrových šetření družstev konaných Výzkumným ústavem zemědělské ekonomiky v Praze, a především pak na základě číselného materiálu 430 družstev, která v roce 1958 až 1960 vedla novou účetní evidenci. Ve srovnání s celostátním materiálem jde většinou o družstva, která u jednotlivých ukazatelů vykazují lepší než průměrné výsledky. Volbou a použitím tohoto materiálu zajišťujeme určitou progresivitu u daných ukazatelů. Na druhé straně však přihlížíme i k objektivním skutečnostem ve vývoji našeho zemědělství a přihlížíme při konstrukci kontrolních stupňů i k dosahovanému průměru družstev v celostátním měřítku (jako podklad k úpravám sloužily údaje okresních průměrů družstev z celé republiky).

Někteří ukazatelé, zpracování z číselného materiálu sledovaných družstev, nezajišťovali u navrhovaných kontrolních stupňů žádoucí progresivitu. Návrh kontrolních stupňů u těchto ukazatelů je výsledkem podrobného a všestranného zpracování nejrůznější dokumentace. Tak např. při stanovení kontrolního stupně hustoty skotu a krav se vycházelo z materiálu rajonizace zemědělské výroby v ČSSR a úživnosti dobytka v jednotlivých výrobních oblastech. Rajonizací předpokládaná hustota dobytka byla u nás vzata za základ pro III. třídu (střední intenzitu) a od ní — v pravidelných intervalech — byly stanoveny dva nižší a dva vyšší stupně intenzity.

Kontrolní stupně ukazatelů intenzity zemědělské výroby

Za ukazatele intenzity zemědělské výroby jsou zde považováni všichni ukazatelé, kteří jakýmkoli způsobem (ať úplným či dílčím) vyjadřují množství vyrobené produkce z jednotky zemědělské plochy.³⁾ Z těchto ukazatelů uvádíme „Návrh kontrolních stupňů“ u ukazatelů Hrubé zemědělské produkce, Hrubé produkce rostlinné a živočišné výroby.⁴⁾

³⁾ Viz Sborník ČSAZV - Zemědělská ekonomika č. 8-9, 1961.

⁴⁾ Mimo kontrolní stupně pro jednotlivé závody má VÚZE v Praze zpracovány zároveň kontrolní stupně pro jednotlivé výrobní oblasti a okresy ČSSR. Tyto kontrolní stupně jsou zpracovány v mapovém materiálu u těchto ukazatelů:

1. hrubá zemědělská produkce na 1 ha z. p. v Kčs,
2. hrubá produkce rostlinné výroby na 1 ha z. p. v Kčs,
3. hrubá produkce živočišné výroby na 1 ha z. p. v Kčs,
4. výroba mléka na 1 ha zemědělské půdy v litrech,
5. výroba hovězího masa na 1 ha z. p. v kg,
6. výroba vepřového masa na 1 ha orné půdy v kg,
7. celkové náklady na 1 ha zeměděl. půdy v Kčs,
- 7a. náklady na rostlinnou výrobu na 1 ha zem. půdy v Kčs,
- 7b. náklady na živočišnou výrobu na 1 ha zem. půdy v Kčs,
8. výdaje na výrobu na 1 ha zemědělské půdy v Kčs,
9. výdaje na osiva na 1 ha zemědělské půdy v Kčs,
10. hodnota hnojiv na 1 ha zem. půdy v Kčs,
11. náklady na krmiva na 1 ha zem. půdy v Kčs,
12. počet pracovníků na 100 ha zemědělské půdy,
- 12a. počet stálých pracovníků na 100 ha zemědělské půdy,
13. počet pracovních jednotek na 1 ha zemědělské půdy,
14. počet pracovních jednotek v rostlinné výrobě na 1 ha z. p.,
15. počet pracovních jednotek v živočišné výrobě na 1 ha z. p.,
16. stavy skotu na 100 ha zemědělské půdy v kusech,
17. stavy krav na 100 ha zemědělské půdy v kusech,
18. stavy prasat na 100 ha orné půdy v kusech,
19. hodnota základních výrobních prostředků na 1 ha z. p. v Kčs,
20. hodnota staveb na 1 ha zemědělské půdy v Kčs,
21. hodnota strojů a nářadí na 1 ha zemědělské půdy v Kčs.

Hrubá zemědělská produkce/1 ha zemědělské půdy

Hrubou zemědělskou produkci (1 ha zemědělské půdy vyjadřujeme v Kčs [stálé ceny]) a u jednotlivých výrobních oblastí ČSSR doporučujeme tyto kontrolní stupně:

a) kukuřičná výrobní oblast

I. do 4000 Kčs	= extenzita zemědělské výroby
II. 4000—6000 Kčs	= nízká intenzita zemědělské výroby
III. 6000—8000 Kčs	= střední intenzita zemědělské výroby
IV. 8000—9000 Kčs	= vysoká intenzita zemědělské výroby
V. nad 9000 Kčs	= velmi vysoká intenzita zemědělské výroby

b) řepařská výrobní oblast

I. do 5000 Kčs	= extenzita zemědělské výroby
II. 5000—6500 Kčs	= nízká intenzita zemědělské výroby
III. 6500—8500 Kčs	= střední intenzita zemědělské výroby
IV. 8500—10 000 Kčs	= vysoká intenzita zemědělské výroby
V. nad 10 000 Kčs	= velmi vysoká intenzita zemědělské výroby

c) bramborářská výrobní oblast

I. do 4000 Kčs	= extenzita zemědělské výroby
II. 4000—5000 Kčs	= nízká intenzita zemědělské výroby
III. 5000—7000 Kčs	= střední intenzita zemědělské výroby
IV. 7000—8000 Kčs	= vysoká intenzita zemědělské výroby
V. nad 8000 Kčs	= velmi vysoká intenzita zemědělské výroby

d) horská výrobní oblast

I. do 3000 Kčs	= extenzita zemědělské výroby
II. 3000—4000 Kčs	= nízká intenzita zemědělské výroby
III. 4000—6000 Kčs	= střední intenzita zemědělské výroby
IV. 6000—7000 Kčs	= vysoká intenzita zemědělské výroby
V. nad 7000 Kčs	= velmi vysoká intenzita zemědělské výroby

Hrubá produkce rostlinné výroby/1 ha zemědělské půdy

vyjadřuje intenzitu rostlinné výroby. Pro jednotlivé výrobní oblasti ČSSR navrhuje tyto kontrolní stupně (ve stálých cenách):

a) kukuřičná výrobní oblast

I. do 2500 Kčs	= extenzita rostlinné výroby
II. 2500—3500 Kčs	= nízká intenzita rostlinné výroby
III. 3500—4500 Kčs	= střední intenzita rostlinné výroby
IV. 4500—5500 Kčs	= vysoká intenzita rostlinné výroby
V. nad 5500 Kčs	= velmi vysoká intenzita rostlinné výroby

b) řepařská výrobní oblast

I. do 3000 Kčs	= extenzita rostlinné výroby
II. 3000—4000 Kčs	= nízká intenzita rostlinné výroby
III. 4000—5000 Kčs	= střední intenzita rostlinné výroby
IV. 5000—6000 Kčs	= vysoká intenzita rostlinné výroby
V. nad 6000 Kčs	= velmi vysoká intenzita rostlinné výroby

c) bramborářská výrobní oblast

I. do 2000 Kčs	= extenzita rostlinné výroby
II. 2000—3000 Kčs	= nízká intenzita rostlinné výroby
III. 3000—4000 Kčs	= střední intenzita rostlinné výroby
IV. 4000—4500 Kčs	= vysoká intenzita rostlinné výroby
V. nad 4500 Kčs	= velmi vysoká intenzita rostlinné výroby

d) horská výrobní oblast

I. do 1500 Kčs	= extenzita rostlinné výroby
II. 1500—2000 Kčs	= nízká intenzita rostlinné výroby
III. 2000—3000 Kčs	= střední intenzita rostlinné výroby
IV. 3000—3500 Kčs	= vysoká intenzita rostlinné výroby
V. nad 3500 Kčs	= velmi vysoká intenzita rostlinné výroby

Hrubá produkce živočišné výroby/1 ha zemědělské půdy

vyjadřuje intenzitu živočišné výroby. Pro jednotlivé výrobní oblasti navrhuje ve stálých cenách tyto kontrolní stupně:

a) kukuřičná výrobní oblast

I. do 2000 Kčs	= extenzita živočišné výroby
II. 2000—2500 Kčs	= nízká intenzita živočišné výroby
III. 2500—3000 Kčs	= střední intenzita živočišné výroby
IV. 3000—3500 Kčs	= vysoká intenzita živočišné výroby
V. nad 3500 Kčs	= velmi vysoká intenzita živočišné výroby

b) řepařská výrobní oblast

I. do 2000 Kčs	= extenzita živočišné výroby
II. 2000—2500 Kčs	= nízká intenzita živočišné výroby
III. 2500—3500 Kčs	= střední intenzita živočišné výroby
IV. 3500—4000 Kčs	= vysoká intenzita živočišné výroby
V. nad 4000 Kčs	= velmi vysoká intenzita živočišné výroby

c) bramborářská výrobní oblast

I. do 2000 Kčs	= extenzita živočišné výroby
II. 2000—2500 Kčs	= nízká intenzita živočišné výroby
III. 2500—3000 Kčs	= střední intenzita živočišné výroby
IV. 3000—3500 Kčs	= vysoká intenzita živočišné výroby
V. nad 3500 Kčs	= velmi vysoká intenzita živočišné výroby

d) horská výrobní oblast

I. do 1500 Kčs	= extenzita živočišné výroby
II. 1500—2000 Kčs	= nízká intenzita živočišné výroby
III. 2000—2500 Kčs	= střední intenzita živočišné výroby
IV. 2500—3000 Kčs	= vysoká intenzita živočišné výroby
V. nad 3000 Kčs	= velmi vysoká intenzita živočišné výroby

Kontrolní stupně intenzity zemědělského provozu

Za ukazatele intenzity zemědělského provozu jsou zde považováni ukazatelé vyjadřující spotřebu výrobních prostředků a práce na jednotku plochy zemědělské půdy. Návrh kontrolních stupňů uvádíme u peněžních výdajů celkem, u peněž-

ních nákladů na osivo a sadbu, u nákladů na strojená hnojiva, u nákladů na přikoupená krmiva, u spotřeby PJ, u hustoty skotu, u hustoty krav a u hodnoty základních výrobních prostředků na 1 ha zemědělské půdy.

Peněžní výdaje na výrobu celkem v Kčs/1 ha zemědělské půdy

a) kukuřičná výrobní oblast

I. do 1500 Kčs	=	provozní extenzita
II. 1500—2000 Kčs	=	nízká provozní intenzita
III. 2000—3000 Kčs	=	střední provozní intenzita
IV. 3000—3500 Kčs	=	vysoká provozní intenzita
V. nad 3500 Kčs	=	velmi vysoká provozní intenzita

b) řepařská výrobní oblast

I. do 2000 Kčs	=	provozní extenzita
II. 2000—2500 Kčs	=	nízká provozní intenzita
III. 2500—3500 Kčs	=	střední provozní intenzita
IV. 3500—4000 Kčs	=	vysoká provozní intenzita
V. nad 4000 Kčs	=	velmi vysoká provozní intenzita

c) bramborářská výrobní oblast

I. do 1500 Kčs	=	provozní extenzita
II. 1500—2000 Kčs	=	nízká provozní intenzita
III. 2000—3000 Kčs	=	střední provozní intenzita
IV. 3000—3500 Kčs	=	vysoká provozní intenzita
V. nad 3500 Kčs	=	velmi vysoká provozní intenzita

d) horská výrobní oblast

I. do 1000 Kčs	=	provozní extenzita
II. 1000—1500 Kčs	=	nízká provozní intenzita
III. 1500—2000 Kčs	=	střední provozní intenzita
IV. 2000—2500 Kčs	=	vysoká provozní intenzita
V. nad 2500 Kčs	=	velmi vysoká provozní intenzita

Náklady na osiva a sadbu na 1 ha zemědělské půdy

Náklady na osiva a sadbu vyjadřujeme v Kčs a doporučujeme informativní posuzování podle těchto stupňů:

a) kukuřičná výrobní oblast

I. do 100 Kčs/1 ha z. p.	=	extenzivní používání nakupovaných osiv a sadby
II. 100—140 Kčs/1 ha z. p.	=	nízce intenzivní používání nakupovaných osiv a sadby
III. 140—180 Kčs/1 ha z. p.	=	středně intenzivní používání nakupovaných osiv a sadby
IV. 180—240 Kčs/1 ha z. p.	=	vysoce intenzivní používání nakupovaných osiv a sadby
V. nad 240 Kčs/1 ha z. p.	=	velmi vysoce intenzivní používání nakupovaných osiv a sadby

Celostátní průměr družstev v kukuřičné oblasti je níže intenzivní a pohyboval se v průměru let 1957—1960 kolem 140 Kčs na 1 ha zemědělské půdy.

b) řepařská výrobní oblast

- I. do 120 Kčs/1 ha z. p. = extenzivní používání nakupovaných osiv a sadby
- II. 120—180 Kčs/1 ha z. p. = níže intenzivní používání nakupovaných osiv a sadby
- III. 180—240 Kčs/1 ha z. p. = středně intenzivní používání nakupovaných osiv a sadby
- IV. 240—300 Kčs/1 ha z. p. = vysoce intenzivní používání nakupovaných osiv a sadby
- V. nad 300 Kčs/1 ha z. p. = velmi vysoce intenzivní používání nakupovaných osiv a sadby

Celostátní průměr družstev v řepařské oblasti je středně intenzivní a dosáhl v posledních letech kolem 198 Kčs na 1 ha zemědělské půdy.

c) bramborářská výrobní oblast

- I. do 80 Kčs/1 ha z. p. = extenzivní používání nakupovaných osiv a sadby
- II. 80—140 Kčs/1 ha z. p. = níže intenzivní používání nakupovaných osiv a sadby
- III. 140—180 Kčs/1 ha z. p. = středně intenzivní používání nakupovaných osiv a sadby
- IV. 180—240 Kčs/1 ha z. p. = vysoce intenzivní používání nakupovaných osiv a sadby
- V. nad 240 Kčs/1 ha z. p. = velmi vysoce intenzivní používání nakupovaných osiv a sadby

Celostátní průměr družstev v bramborářské oblasti je níže intenzivní a pohybuje se kolem 115 Kčs na 1 ha zemědělské půdy.

d) horská výrobní oblast

- I. do 60 Kčs/1 ha z. p. = extenzivní používání nakupovaných osiv a sadby
- II. 60—100 Kčs/1 ha z. p. = níže intenzivní používání nakupovaných osiv a sadby
- III. 100—120 Kčs/1 ha z. p. = středně intenzivní používání nakupovaných osiv a sadby
- IV. 120—150 Kčs/1 ha z. p. = vysoce intenzivní používání nakupovaných osiv a sadby
- V. nad 150 Kčs/1 ha z. p. = velmi vysoce intenzivní používání nakupovaných osiv a sadby

Celostátní průměr družstev horské výrobní oblasti je níže intenzivní a pohybuje se kolem 77 Kčs na 1 ha zemědělské půdy.

Náklady na strojená hnojiva na 1 ha zemědělské půdy

Náklady na strojená hnojiva vyjadřujeme souhrnně v Kčs. Při této příležitosti upozorňujeme, že peněžní vyjádření spotřeby strojených hnojiv je jen náhradním řešením. Daleko vhodnější — i pro mezinárodní srovnávání — je způsob,

který vyjadřuje spotřebu hnojiv v čistých živinách. Tento způsob jsme zde nemohli použít pro nedostatek podkladů, neboť celková spotřeba hnojiv v živinách není ve družstvech evidována. V peněžním vyjádření navrhuje ve družstvech jednotlivých výrobních oblastí tyto kontrolní stupně:

a) kukuřičná výrobní oblast

- I. do 100 Kčs/1 ha z. p. = extenzivní spotřeba strojených hnojiv
- II. 100—160 Kčs/1 ha z. p. = nízké intenzivní spotřeba strojených hnojiv
- III. 160—220 Kčs/1 ha z. p. = středně intenzivní spotřeba strojených hnojiv
- IV. 220—260 Kčs/1 ha z. p. = vysoce intenzivní spotřeba strojených hnojiv
- V. nad 260 Kčs/1 ha z. p. = velmi vysoce intenzivní spotřeba strojených hnojiv

Celostátní průměr družstev v kukuřičné oblasti je nízké intenzivní a pohybuje se kolem 150 Kčs na 1 ha zemědělské půdy.

b) řepařská výrobní oblast

- I. do 180 Kčs/1 ha z. p. = extenzivní spotřeba strojených hnojiv
- II. 180—220 Kčs/1 ha z. p. = nízké intenzivní spotřeba strojených hnojiv
- III. 220—260 Kčs/1 ha z. p. = středně intenzivní spotřeba strojených hnojiv
- IV. 260—320 Kčs/1 ha z. p. = vysoce intenzivní spotřeba strojených hnojiv
- V. nad 320 Kčs/1 ha z. p. = velmi vysoce intenzivní spotřeba strojených hnojiv

Celostátní průměr družstev řepařské oblasti je extenzivní a pohybuje se kolem 162 Kčs na 1 ha zemědělské půdy.

c) bramborářská výrobní oblast

- I. do 120 Kčs/1 ha z. p. = extenzivní spotřeba strojených hnojiv
- II. 120—160 Kčs/1 ha z. p. = nízké intenzivní spotřeba strojených hnojiv
- III. 160—220 Kčs/1 ha z. p. = středně intenzivní spotřeba strojených hnojiv
- IV. 220—260 Kčs/1 ha z. p. = vysoce intenzivní spotřeba strojených hnojiv
- V. nad 260 Kčs/1 ha z. p. = velmi vysoce intenzivní spotřeba strojených hnojiv

Celostátní průměr družstev bramborářské výrobní oblasti je nízké intenzivní a pohybuje se kolem 131 Kčs na 1 ha zemědělské půdy.

d) horská výrobní oblast

- I. do 50 Kčs/1 ha z. p. = extenzivní spotřeba strojených hnojiv
- II. 50—100 Kčs/1 ha z. p. = nízké intenzivní spotřeba strojených hnojiv
- III. 100—180 Kčs/1 ha z. p. = středně intenzivní spotřeba strojených hnojiv
- IV. 180—240 Kčs/1 ha z. p. = vysoce intenzivní spotřeba strojených hnojiv
- V. nad 240 Kčs/1 ha z. p. = velmi vysoce intenzivní spotřeba strojených hnojiv

Celostátní průměr družstev je v této oblasti rovněž nízké intenzivní a pohybuje se kolem 88 Kčs na 1 ha zemědělské půdy.

Náklady na prikoupená krmiva na 1 ha zemědělské půdy

Kontrolní stupně i u tohoto ukazatele vycházejí z předpokladu, že intenzivnější závod prikupuje větší množství obchodních krmiv než závod extenzivní. V tomto případě je však třeba jakékoli stupně brát v úvahu skutečně obezřetně, neboť — jak

již bylo řečeno — zvýšená spotřeba nakoupených krmiv nemusí být ještě motivo-
vána snahou po zintenzívnění výroby, ale nepořádky v krmné technice, krmivové
základně apod. Přesto, alespoň informativně, uvádíme tyto kontrolní stupně:

a) kukuřičná výrobní oblast

- I. do 200 Kčs/1 ha z. p. = extenzivní spotřeba nakoupených krmiv
- II. 200—300 Kčs/1 ha z. p. = nízké intenzivní spotřeba nakoupených krmiv
- III. 300—400 Kčs/1 ha z. p. = středně intenzivní spotřeba nakoupených krmiv
- IV. 400—500 Kčs/1 ha z. p. = vysoce intenzivní spotřeba nakoupených krmiv
- V. nad 500 Kčs/1 ha z. p. = velmi vysoce intenzivní spotřeba nakoupených krmiv

Celostátní průměr družstev kukuřičné výrobní oblasti je středně intenzivní
a pohybuje se kolem 311 Kčs na 1 ha zemědělské půdy.

b) řepařská výrobní oblast

- I. do 300 Kčs/1 ha z. p. = extenzivní spotřeba nakoupených krmiv
- II. 300—400 Kčs/1 ha z. p. = nízké intenzivní spotřeba nakoupených krmiv
- III. 400—500 Kčs/1 ha z. p. = středně intenzivní spotřeba nakoupených krmiv
- IV. 500—600 Kčs/1 ha z. p. = vysoce intenzivní spotřeba nakoupených krmiv
- V. nad 600 Kčs/1 ha z. p. = velmi vysoce intenzivní spotřeba nakoupených krmiv

Celostátní průměr družstev řepařské výrobní oblasti je nízké intenzivní a po-
hybuje se kolem 326 Kčs na 1 ha zemědělské půdy.

c) bramborářská výrobní oblast

- I. do 200 Kčs/1 ha z. p. = extenzivní spotřeba nakoupených krmiv
- II. 200—300 Kčs/1 ha z. p. = nízké intenzivní spotřeba nakoupených krmiv
- III. 300—400 Kčs/1 ha z. p. = středně intenzivní spotřeba nakoupených krmiv
- IV. 400—500 Kčs/1 ha z. p. = vysoce intenzivní spotřeba nakoupených krmiv
- V. nad 500 Kčs/1 ha z. p. = velmi vysoce intenzivní spotřeba nakoupených krmiv

Celostátní průměr družstev bramborářské výrobní oblasti je nízké intenzivní
a pohybuje se kolem 278 Kčs na 1 ha zemědělské půdy.

d) horská výrobní oblast

- I. do 100 Kčs/1 ha z. p. = extenzivní spotřeba nakoupených krmiv
- II. 100—200 Kčs/1 ha z. p. = nízké intenzivní spotřeba nakoupených krmiv
- III. 200—300 Kčs/1 ha z. p. = středně intenzivní spotřeba nakoupených krmiv
- IV. 300—400 Kčs/1 ha z. p. = vysoce intenzivní spotřeba nakoupených krmiv
- V. nad 400 Kčs/1 ha z. p. = velmi vysoce intenzivní spotřeba nakoupených krmiv

Celostátní průměr družstev bramborářské výrobní oblasti je středně inten-
zivní a pohybuje se kolem 231 Kčs na 1 ha zemědělské půdy.

Spotřeba PJ na 1 ha zemědělské půdy

Spotřeba pracovních jednotek na hektar zemědělské půdy je ukazatelem velmi
hrubým a značně nepřesným. Jeho výše je závislá nejen na úrovni ve družstvech

používaných norem, ale i na celé řadě dalších faktorů, z nichž zaměření výroby, struktura osevních ploch, struktura živočišné výroby a rozsah přidružené a pomocné výroby mají tak důležitý význam, že dále uváděné kontrolní stupně je třeba posuzovat se značnou rezervou a vždy v souladu s ostatními (výše uvedenými) faktory:

a) kukuřičná výrobní oblast

- I. do 80 PJ na 1 ha z. p. = pracovní extenzita
- II. 80—90 PJ na 1 ha z. p. = nízká pracovní intenzita
- III. 90—100 PJ na 1 ha z. p. = střední pracovní intenzita
- IV. 100—110 PJ na 1 ha z. p. = vysoká pracovní intenzita
- V. nad 110 PJ na 1 ha z. p. = velmi vysoká pracovní intenzita

Celostátní průměr družstev kukuřičné výrobní oblasti je středně intenzivní a pohybuje se kolem 96 PJ na 1 ha zemědělské půdy.

b) řepařská výrobní oblast

- I. do 90 PJ na 1 ha z. p. = pracovní extenzita
- II. 90—100 PJ na 1 ha z. p. = nízká pracovní intenzita
- III. 100—110 PJ na 1 ha z. p. = střední pracovní intenzita
- IV. 110—120 PJ na 1 ha z. p. = vysoká pracovní intenzita
- V. nad 120 PJ na 1 ha z. p. = velmi vysoká pracovní intenzita

Celostátní průměr družstev řepařské výrobní oblasti je na hranici střední a vysoké intenzity (110 PJ na 1 ha zemědělské půdy).

c) bramborářská výrobní oblast

- I. do 70 PJ na 1 ha z. p. = pracovní extenzita
- II. 70—80 PJ na 1 ha z. p. = nízká pracovní intenzita
- III. 80—90 PJ na 1 ha z. p. = střední pracovní intenzita
- IV. 90—100 PJ na 1 ha z. p. = vysoká pracovní intenzita
- V. nad 100 PJ na 1 ha z. p. = velmi vysoká pracovní intenzita

Celostátní průměr družstev bramborářské výrobní oblasti byl nízce intenzivní a pohyboval se kolem 77 PJ na 1 ha zemědělské půdy.

d) horská výrobní oblast

- I. do 60 PJ na 1 ha z. p. = pracovní extenzita
- II. 60—70 PJ na 1 ha z. p. = nízká pracovní intenzita
- III. 70—80 PJ na 1 ha z. p. = střední pracovní intenzita
- IV. 80—90 PJ na 1 ha z. p. = vysoká pracovní intenzita
- V. nad 90 PJ na 1 ha z. p. = velmi vysoká pracovní intenzita

Celostátní průměr družstev horské výrobní oblasti byl nízce intenzivní a pohyboval se kolem 61 PJ na 1 ha zemědělské půdy.

Hustota skotu na 100 ha zemědělské půdy

Tento ukazatel vyjadřuje koncentraci skotu na jednotku plochy a spolu s ukazatelem hustoty krav na 100 ha zemědělské půdy je jedním z nejdůležitějších ukazatelů intenzity živočišné výroby v zemědělských závodech. Pro celkové posouzení intenzity živočišné výroby je vhodnější ukazatel ve VDJ; pro nedostatek podkladů nemůžeme prozatím kontrolní stupně ve VDJ uvádět a omezujeme se proto jen na návrh kon-

trolních stupňů u nejdůležitějšího výrobního odvětví živočišné výroby — na návrh kontrolních stupňů početních stavů skotu na 100 ha zemědělské půdy:

a) kukuřičná výrobní oblast

- I. do 45 ks na 100 ha z. p. = extenzita
- II. 45—60 ks na 100 ha z. p. = nízká intenzita
- III. 60—70 ks na 100 ha z. p. = střední intenzita
- IV. 70—80 ks na 100 ha z. p. = vysoká intenzita
- V. nad 80 ks na 100 ha z. p. = velmi vysoká intenzita

Celostátní průměr družstev byl nízce intenzivní a pohyboval se v této oblasti kolem 50 kusů skotu na 100 ha zemědělské půdy.

b) řepářská výrobní oblast

- I. do 60 ks na 100 ha z. p. = extenzita
- II. 60—70 ks na 100 ha z. p. = nízká intenzita
- III. 70—80 ks na 100 ha z. p. = střední intenzita
- IV. 80—90 ks na 100 ha z. p. = vysoká intenzita
- V. nad 90 ks na 100 ha z. p. = velmi vysoká intenzita

Celostátní průměr družstev řepářské výrobní oblasti byl nízce intenzivní a pohyboval se kolem 66 kusů na 100 ha zemědělské půdy.

c) bramborářská výrobní oblast

- I. do 55 ks na 100 ha z. p. = extenzita
- II. 55—70 ks na 100 ha z. p. = nízká intenzita
- III. 70—80 ks na 100 ha z. p. = střední intenzita
- IV. 80—90 ks na 100 ha z. p. = vysoká intenzita
- V. nad 90 ks na 100 ha z. p. = velmi vysoká intenzita

Celostátní průměr družstev je nízce intenzivní a pohybuje se kolem 62 kusů na 100 ha zemědělské půdy.

d) horská výrobní oblast

- I. do 50 ks na 100 ha z. p. = extenzita
- II. 50—60 ks na 100 ha z. p. = nízká intenzita
- III. 60—70 ks na 100 ha z. p. = střední intenzita
- IV. 70—80 ks na 100 ha z. p. = vysoká intenzita
- V. nad 80 ks na 100 ha z. p. = velmi vysoká intenzita

Celostátní průměr družstev horské výrobní oblasti je extenzivní a pohybuje se kolem 47 kusů na 100 ha zemědělské půdy.

Hustota krav na 100 ha zemědělské půdy

Blíže doplňuje předchozího ukazatele, ukazuje na rozsah matečního stáda a v důsledku toho i na možnosti zvyšování celého stáda skotu z vlastních zdrojů. Navrhujeme tyto kontrolní stupně:

a) kukuřičná výrobní oblast

- I. do 25 ks na 100 ha z. p. = extenzita
- II. 25—30 ks na 100 ha z. p. = nízká intenzita
- III. 30—35 ks na 100 ha z. p. = střední intenzita
- IV. 35—40 ks na 100 ha z. p. = vysoká intenzita
- V. nad 40 ks na 100 ha z. p. = velmi vysoká intenzita

Celostátní průměr družstev v této výrobní oblasti je extenzivní a pohybuje se kolem 18 krav na 100 ha zemědělské půdy.

b) řepařská výrobní oblast

- I. do 30 ks na 100 ha z. p. = extenzita
- II. 30—35 ks na 100 ha z. p. = nízká intenzita
- III. 35—40 ks na 100 ha z. p. = střední intenzita
- IV. 40—45 ks na 100 ha z. p. = vysoká intenzita
- V. nad 45 ks na 100 ha z. p. = velmi vysoká intenzita

Celostátní průměr družstev řepařské výrobní oblasti je extenzivní a pohybuje se kolem 28 krav na 100 ha zemědělské půdy.

c) bramborářská výrobní oblast

- I. do 25 ks na 100 ha z. p. = extenzita
- II. 25—30 ks na 100 ha z. p. = nízká intenzita
- III. 30—35 ks na 100 ha z. p. = střední intenzita
- IV. 35—40 ks na 100 ha z. p. = vysoká intenzita
- V. nad 40 ks na 100 ha z. p. = velmi vysoká intenzita

Celostátní průměr družstev bramborářské výrobní oblasti je nízké intenzivní a pohybuje se kolem 26 kusů na 100 ha zemědělské půdy.

d) horská výrobní oblast

- I. do 20 ks na 100 ha z. p. = extenzita
- II. 20—25 ks na 100 ha z. p. = nízká intenzita
- III. 25—30 ks na 100 ha z. p. = střední intenzita
- IV. 30—35 ks na 100 ha z. p. = vysoká intenzita
- V. nad 35 ks na 100 ha z. p. = velmi vysoká intenzita

Celostátní průměr družstev horské výrobní oblasti je nízké intenzivní a pohybuje se kolem 21 kusů na 100 ha zemědělské půdy.

Hodnota základních výrobních prostředků v Kčs na 1 ha zemědělské půdy

a) kukuřičná výrobní oblast

- I. do 5000 Kčs = extenzivní vybavení ZVP
- II. 5000—7000 Kčs = nízké intenzivní vybavení ZVP
- III. 7000—10 000 Kčs = středně intenzivní vybavení ZVP
- IV. 10 000—12 000 Kčs = vysoce intenzivní vybavení ZVP
- V. nad 12 000 Kčs = velmi vysoce intenzivní vybavení ZVP

b) řepařská výrobní oblast

- I. do 7000 Kčs = extenzivní vybavení ZVP
- II. 7000—10 000 Kčs = nízké intenzivní vybavení ZVP
- III. 10 000—15 000 Kčs = středně intenzivní vybavení ZVP
- IV. 15 000—20 000 Kčs = vysoce intenzivní vybavení ZVP
- V. nad 20 000 Kčs = velmi vysoce intenzivní vybavení ZVP

c) bramborářská výrobní oblast

- I. do 6000 Kčs = extenzivní vybavení ZVP
- II. 6000—9000 Kčs = nízké intenzivní vybavení ZVP
- III. 9000—12 000 Kčs = středně intenzivní vybavení ZVP
- IV. 12 000—15 000 Kčs = vysoce intenzivní vybavení ZVP
- V. nad 15 000 Kčs = velmi vysoce intenzivní vybavení ZVP

d) horská výrobní oblast

I. do 5000 Kčs	= extenzivní vybavení ZVP
II. 5000—7000 Kčs	= nízce intenzivní vybavení ZVP
III. 7000—10 000 Kčs	= středně intenzivní vybavení ZVP
IV. 10 000—12 000 Kčs	= vysoce intenzivní vybavení ZVP
V. nad 12 000 Kčs	= velmi vysoce intenzivní vybavení ZVP

Z á v ě r

Předloženým příspěvkem kontrolních stupňů intenzity výroby a provozu jsme se snažili odstranit jeden z vážných nedostatků, které až dosud bránily širšímu a objektivnějšímu posuzování intenzity u našich zemědělských závodů. Je ovšem třeba zdůraznit, že jde jen o předběžný návrh, na jehož úpravách bude třeba ještě dále pracovat. Konečně: každý návrh má i zde relativní charakter a bude jej vždy třeba po určitém období — zhruba po třech až pěti letech — znovu upravovat. Přesto se domníváme, že naše praxe může v současné době návrhů kontrolních stupňů s úspěchem použít — především jako východisko k hlubšímu rozboru celého průběhu intenzifikačního procesu v našem zemědělství.

Контрольные ступени интенсивности производства и работы в чехословацких социалистических сельскохозяйственных предприятиях

Правильное руководство процессом интенсификации и его направление не обходятся без совершенного знания всех проявлений этого процесса, без его систематического изучения и оценки.

Для того, чтобы можно было произвести оценку ступени интенсивности производства и эксплуатации, у отдельных показателей необходимо определить известные контрольные ступени, согласно которым можно было бы затем оценивать рассматриваемые предприятия.

Правильно выбираемые контрольные ступени отдельных показателей имеют для практики огромное значение. Они дают возможность объективного сопоставления сельскохозяйственных предприятий, показывают степень развития сельскохозяйственного производства и, главным образом, вскрывают резервы и возможности дальнейшего повышения интенсивности сельскохозяйственного производства.

Для того, чтобы контрольные ступени показателей могли удовлетворять требованиям, которые мы хотим к ним предъявлять, необходимо, чтобы их

1. Конструкция на данном этапе развития принимала во внимание не только современное состояние, но также чтобы она обеспечивала и определенную прогрессивность, при помощи которой можно было бы контрольные ступени использовать в течение более продолжительного периода.

2. Конструкция контрольных ступеней должна учитывать данные производственные условия, в которых изучаемые сельскохозяйственные предприятия находятся, что практически означает — создавать контрольные ступени отдельно для сельскохозяйственных предприятий, находящихся в кукурузной, свекловичной, картофельно-овсяной и горной производственных областях.

3. В конструкции контрольных ступеней определенную роль должен играть также и выбор соответствующих разграничений между отдельными группами избранных ступеней. Это значит, что отдельные ступени должны быть разработаны так, чтобы они у изучаемых показателей дали возможность охватить всю шкалу разнообразных, встречающихся в практике вариантов, и чтобы они соответствующим образом дифференцировали ступень от самой низкой, т. е. экстенсивной, до ступени макси-

мальной интенсивности, а именно у всех случаев, встречающихся в практике нашего сельского хозяйства.

Исходя из этих требований мы предлагаем наиболее рациональное число ступеней, включающих пять групп, которые выражают:

1. экстенсивность,
2. низкую интенсивность,
3. среднюю интенсивность,
4. высокую интенсивность,
5. очень высокую интенсивность.

В рамках этих пяти групп были разработаны величины контрольных ступеней для оценки интенсивности производства и эксплуатации в сельскохозяйственных предприятиях отдельно по разным производственным областям ЧССР (в отдельности для кукурузной, свекловичной, картофельной и горной производственных областей).

Контрольные ступени были разработаны по следующим показателям:

1. Валовая сельскохозяйственная продукция/1 га сельскохозяйственной земли
2. Валовая продукция растениеводства/1 га сельскохозяйственной земли
3. Валовая продукция растениеводства/1 га сельскохозяйственной земли
4. Денежные затраты на производство в овшем/1 га сельскохозяйственной земли
5. Затраты на посевной и посадочный материал/1 га сельскохозяйственной земли
6. Затраты на минеральные удобрения/1 га сельскохозяйственной земли.
7. Затраты на закупленные корма/1 га сельскохозяйственной земли
8. Расход трудодней/1 га сельскохозяйственной земли
9. Плотность крупного рогатого скота/100 га сельскохозяйственной земли
10. Плотность коров/100 га сельскохозяйственной земли
11. Стоимость основных средств производства в кронах/1 га сельскохозяйственной земли.

Kontrollstufen der Betriebs- und Produktionsintensität in den sozialistischen Landwirtschaftsbetrieben

Die richtige Leitung und Lenkung des Intensivierungsprozesses wird ohne eine vollkommene Kenntnis aller Erscheinungen dieses Prozesses, ohne dessen systematische Beobachtung und Bewertung nicht auskommen.

Um den Intensitätsgrad der Produktion und des Betriebs beurteilen zu können, ist es erforderlich bei den einzelnen Kennziffern bestimmte Kontrollstufen festzulegen, nach denen die beurteilten Betriebe sodann bewertet werden könnten.

Richtig gewählte Kontrollstufen der einzelnen Kennziffern sind für die Praxis von großer Bedeutung. Sie ermöglichen einen objektiven Vergleich der Landwirtschaftsbetriebe, zeigen den Grad der Entwicklung der landwirtschaftlichen Produktion auf und decken vor allem Reserven und Möglichkeiten zur weiteren Steigerung der Intensität der landwirtschaftlichen Produktion auf.

Damit die Kontrollstufen der Kennziffern die Anforderungen, die wir an sie stellen wollen, erfüllen, ist es nötig, daß ihre

1. Konstruktion in der gegebenen Entwicklungsetappe nicht nur den gegenwärtigen Stand berücksichtigt, sondern daß sie auch eine gewisse Progressivität ermöglicht, mit deren Hilfe es möglich wäre, die Kontrollstufen über einen längeren Zeitabschnitt hinweg anzuwenden.

2. Die Konstruktion der Kontrollstufen muß die gegebenen Produktionsbedingungen berücksichtigen, in denen sich die untersuchten Landwirtschaftsbetriebe befinden, was faktisch bedeutet, daß die Kontrollstufen gesondert für Betriebe im Mais-, Rüben-, Kartoffel-, Kartoffel-Hafer- und Gebirgsproduktionsgebiet gebildet werden müssen.

3. Bei der Konstruktion der Kontrollstufen fällt notwendigerweise auch der Wahl geeigneter Abstände zwischen den einzelnen Gruppen der gewählten Stufen eine wichtige Rolle zu. Das heißt, daß die einzelnen Stufen so konstruiert werden müssen, damit sie bei den einzelnen Kennziffern die Erfassung der ganzen Skala der sich in der Praxis ergebenden verschiedenen Varianten ermöglichen und damit sie die Stufen auf geeignete Art von der niedrigsten, d. h. extensiven Stufe bis zur Stufe der höchsten Intensität, alle Fälle, die in der Praxis unserer Landwirtschaft in Erscheinung treten, differenzieren.

In Anbetracht dieser Anforderungen beantragen wir die günstige Anzahl der Stufen, die fünf Gruppen umfaßt, welche veranschaulichen:

1. die Extensität,
2. eine geringe Intensität,
3. eine mittlere Intensität,
4. eine hohe Intensität,
5. eine sehr hohe Intensität.

Im Rahmen dieser fünf Gruppen wurden die Werte der Kontrollstufen der Betriebs- und Produktionsintensität in Landwirtschaftsbetrieben für die verschiedenen Produktionsgebiete der ČSSR gesondert erarbeitet. (Gesondert für das Mais-, Rüben-, Kartoffel- und Gebirgsproduktionsgebiet.)

Es wurden Kontrollstufen bei folgenden Kennziffern festgelegt:

1. Landwirtschaftliche Bruttoproduktion je Hektar LN.
2. Bruttoproduktion in der Feldwirtschaft je Hektar LN.
3. Bruttoproduktion in der Viehwirtschaft je Hektar LN.
4. Geldliche Ausgaben für die Produktion insgesamt je Hektar LN.
5. Kosten für Saat- und Pflanzgut je Hektar LN.
6. Kosten für Handelsdüngemittel je Hektar LN.
7. Kosten für zusätzlich angekaufte Futtermittel je Hektar LN.
8. Verbrauch an AE je Hektar LN.
9. Rindviehbesatz je 100 Hektar LN.
10. Milchviehbesatz je 100 Hektar LN.
11. Wert der Grundmittel in Kčs, auf 1 Hektar LN bezogen.

Vývoj efektivnosti čs. zemědělství a perspektivy jejího dalšího rozvoje

**Развитие эффективности чехословацкого сельского хозяйства
и перспективы ее дальнейшего развития**

Entwicklung des ökonomischen Nutzeffektes der tschechoslowakischen Landwirtschaft und Perspektiven seiner weiteren Entfaltung

Inž. František BEZVODA

Výzkumný ústav zemědělské ekonomiky, Praha

Zajištění podstatného a trvalého vzestupu zemědělské výroby a zvýšení její efektivnosti je v současné době nejdůležitějším úkolem našeho hospodářství. Přitom nejde jen o dosažení trvalého vzestupu výroby, ale současně i o její výrazné zhospodárnění. V tom je nutno spatřovat hlavní zdroje zvyšování efektivnosti zemědělské výroby.

Proto také je třeba efektivnost zemědělství jako odvětví národního hospodářství hodnotit nejen z hlediska současného stavu, ale především s ohledem na její dosavadní vývoj a možné perspektivy jejího dalšího rozvoje.

Náš příspěvek se bude zabývat dosavadním vývojem efektivnosti čs. zemědělství a perspektivami jejího dalšího rozvoje.

Dosavadní vývoj efektivnosti čs. zemědělství

Vývoj efektivnosti čs. zemědělské výroby je především charakterizován základními ukazateli rozvoje zemědělské výroby, kterými jsou intenzita a produktivita práce. Stěžejním ukazatelem intenzity zemědělské výroby je hodnota hrubé zemědělské produkce na hektar zemědělské půdy. Zaměříme se nejprve na rozbor tohoto základního ukazatele a zkoumejme vývoj, jakým prošla intenzita zemědělské výroby a produktivita práce za posledních dvacet pět let.

Intenzita zemědělské výroby značně kolísá. Na stavu našeho zemědělství se velmi nepříznivě odrazilo období druhé světové války, kdy během let 1937 až 1945 poklesla intenzita zemědělské výroby o 21 %. Po řadu následujících let se intenzita podstatně nezvyšovala. Teprve od roku 1954 postupně vzrůstá. V roce 1955 byla poprvé od konce války překročena předválečná úroveň intenzity zemědělské výroby a nadále se pohybuje kolem této úrovně. Uvedená skutečnost nese svědčí o správném průběhu intenzifikačního procesu v zemědělství. Zatímco objem zemědělské výroby se prakticky nezměnil, objem průmyslové výroby se v této době zvýšil šestkrát.

I. O vývoji produktivity práce a intenzity zemědělské výroby v průměru celé ČSSR — r. 1936 = 100

	1936	1945	1946	1947	1948	1949	1950	1951	1952	1953	1954	1955	1956	1957	1958	1959	1960
produktivita práce: hrubá zemědělská produktivita na 1 stálého pracovníka	100	—	103	93	109	127	143	157	163	172	159	169	175	181	192	206	241
v tom: rostlinná výroba	100	—	108	83	116	128	134	152	147	182	155	166	166	167	161	165	227
živočišná výroba	100	—	96	105	99	125	154	163	185	158	166	172	186	200	209	233	260
intenzita výroby: hrubá zemědělská prod. příp. na 1 ha z. p.	100	—	76	63	78	88	92	93	89	94	93	102	104	104	106	104	111
v tom: rostlinná výroba	100	—	80	57	88	89	87	91	81	100	90	100	99	96	99	94	105
živočišná výroba	100	—	71	72	71	87	100	97	102	87	97	104	111	115	115	118	120

Na druhé straně je třeba si uvědomit, že stejné výroby jako v roce 1936 bylo v roce 1955 dosaženo jen s polovinou pracovních sil. Trvalý pokles pracovníků v zemědělství je vyjádřen v tabulce II.

II. Vývoj pracovních sil v zemědělství
Stav pracovníků roku 1936 = 100

Rok	1936	1946	1948	1950	1952	1954	1956	1959	1960
Index	100	71,9	62,3	53,9	46,3	50,0	54,5	48,1	48,1

Pozvolný růst intenzity výroby spolu s rychlým úbytkem pracovních sil se projevil v neobyčejně příznivém vývoji produktivity práce.

Produktivita práce se zákonitě v souladu se zaváděním nové techniky zvyšuje ve všech státech. O tom, jak se zvyšuje produktivita práce v našem státě, ukazuje vývoj, jakým prošla. Považujeme-li rok 1936 = 100, pak v roce 1950 se zvýšila na 140 % a v roce 1960 již činila 240 %. Zkoumáme-li dále vývoj čs. zemědělství v souvislosti s rozvojem družstev, pak je patrný především jejich vliv na zvýšení produktivity a intenzity zemědělské výroby.

Největší brzdou zvyšování produktivity práce v zemědělství byla roztržitá výroba, která je odstraněna teprve budováním jednotných zemědělských družstev, vybavených novými stroji a dalšími investicemi.

Roční příděl strojů do zemědělství se ustavičně zvyšoval, staré stroje byly nahrazovány novými, výkonnými traktory, kombajny a mlátičkami (jak o tom svědčí tabulka III).

III. Roční příděl strojů do zemědělství

Období	Traktory	Obilní kombajny	Aut. mlátičky
1. pětiletka	2873	235	—
leta 1954—1955	4267	1095	663
2. pětiletka	9324	778	2036

Významnou pomocí státu nebyly jen dodávky nových strojů. Mnohonásobně se zvýšil i objem investic do zemědělství. Celkový jejich objem přesáhne ve třetí pětiletce částku 42 miliard Kčs, což je 3,4krát více než v první pětiletce a o 42 % více než ve druhé pětiletce. Tak např. při celkovém zvýšení investic o 42 % proti druhé pětiletce se investice do meliorací zvýší čtyřikrát, investice na stroje a zařízení o 90 %, zatímco investice stavební o 5 %.

Za tyto částky bude možno mj. vybudovat stájové prostory pro více než 700 000 dojníc, pro více než 1,5 miliónu ostatního skotu a pro více než 2 milióny prasat a prasníc, odvodnit téměř 200 000 hektarů a vybudovat závlahy vodou a hnojivé závlahy na více než 170 000 hektarech. Na celkovém objemu investic se zhruba podílejí ze 66 % družstva. Investice na stroje a zařízení umožní dodat v letech 1961 až 1965 našemu zemědělství téměř 112 000 kolových a pásových traktorů, 10 000 nákladních automobilů, téměř 11 000 obilních kombajnů, 10 000

IV. Vývoj hektarových výnosů v q na hektar

Plodina	Zemědělství celkem JZD	Ø 1934–38	Dosažené hektarové výnosy v letech								
			1952	1953	1954	1955	1956	1957	1958	1959	1960
pšenice	zemědělství	17,1	20,5	20,3	15,6	20,4	21,3	20,6	18,3	22,9	23,3
	JZD		19,2	20,1	15,9	21,5	23,0	22,0	18,6	23,6	23,5
ječmen	zemědělství	17,0	18,2	19,2	17,7	21,1	20,1	20,4	17,9	21,9	24,8
	JZD		17,8	19,7	18,6	21,2	22,1	21,9	18,3	22,6	25,6
kukuřice zrno	zemědělství	21,4	15,3	28,8	25,9	24,4	21,8	26,5	27,1	28,0	30,5
	JZD		14,2	27,4	25,6	26,0	21,0	29,0	27,9	28,6	31,3
cukrovka	zemědělství	205,8	205,5	241,1	261,1	285,1	206,7	298,3	299,1	205,6	346,3
	JZD		197,7	233,1	266,2	289,6	203,9	318,4	307,4	210,1	351,4
brambory	zemědělství	134,8	118,4	152,6	131,9	127,3	152,9	139,4	109,1	108,7	90,0
	JZD		85,2	113,5	126,6	122,9	148,2	140,8	102,7	111,1	88,8
pícniny na orné půdě	zemědělství	43,1	34,6	38,4	38,8	49,3	46,4	41,5	46,5	43,1	42,1
	JZD		34,7	38,7	39,3	48,9	47,8	43,9	48,5	45,2	44,3

kombajnů na cukrovku, 5000 kombajnů na brambory, přes 27 000 silážních kombajnů, 20 000 samovazačů apod.

V důsledku toho bude připadat na jeden kolový traktor jen 34 ha orné půdy, na jeden silážní kombajn 13 ha kukuřice na siláž, na jeden kombajn na cukrovku 23 ha orné půdy cukrovky apod., takže bude možno značnou část náročných pracovních operací mechanizovat z 80 až 90 %.

Velká pomoc státu vytváří tak předpoklady pro socialistickou velkovýrobu, která je základní podmínkou soustavného zvyšování efektivnosti zemědělské výroby.

Rozvoj zemědělství jako celku je však výsledkem rozvoje jeho základních odvětví — rostlinné a živočišné výroby. V této souvislosti jde především o rostlinnou výrobu, která má pro rozvoj celé zemědělské výroby největší význam, protože na její úrovni závisí i úroveň živočišné výroby.

Intenzita a produktivita práce v rostlinné výrobě

Proces intenzifikace v rostlinné výrobě byl po prvních poválečných letech vystřídán určitou stagnací, která se velmi nepříznivě odrazila na zemědělské výrobě jako celku. Postupný vzestup intenzity rostlinné výroby začíná (viz tabulku I) až v roce 1953, kdy byla ukončena hlavní etapa budování jednotných zemědělských družstev. Tím byly teprve dány předpoklady k další intenzifikaci rostlinné výroby a ke vzestupu hektarových výnosů. Srovnání hektarových výnosů družstev s hektarovými výnosy v celém zemědělství v tabulce IV jasně dokazuje přednosti zemědělské velkovýroby. Jednotná zemědělská družstva po překonání počátečních obtíží dosahují u všech plodin vyšších hektarových výnosů než u soukromě hospodařících rolníků.

Význačnou stránkou působící na zvyšování hektarových výnosů je spotřeba živin na hektar. Tak např. ve spotřebě dusíkatých hnojiv se zvýšily dávky od roku 1935—1938 až do roku 1959—1960 ze 2,2 kg na 18,3 kg, u fosforečných hnojiv ze 4,8 kg na 20,2 kg, u draselných z 1,9 kg na 29,5 kg na hektar zemědělské půdy. Ačkoli množství strojených hnojiv podstatně vzrostlo, zdaleka nedosáhlo ještě maxima. Řada evropských států je ve spotřebě strojených hnojiv před námi a vytváří tak podmínky k rychlejší intenzifikaci výroby; např. Belgie ve spotřebě dusíkatých hnojiv překračuje 100 kg, Nizozemí 204 kg, u fosforečných a draselných hnojiv překračují tyto státy dokonce 150 kg čistých živin na hektar zemědělské půdy, NDR má spotřebu v draselných hnojivech 100 kg, NSR 115 kg. Teprve plán na třetí pětiletku nás přibližuje těmto zemědělsky vyspělým státům. Počítá se v něm se spotřebou 133,5 kg čistých živin na každý hektar zemědělské půdy.

I když hektarové výnosy obilovin v našem státě projevují vzestupnou tendenci, stále nedosahují úrovně některých zemědělsky vyspělých států, z nichž řada pravidelně dosahuje výnosů vyšších než 30 q/ha. Jsou to např. Belgie, Dánsko, Velká Británie, Švýcarsko, NDR, NSR atd. Výsledky řady předních okresů u nás však ukazují, že takové úrovně hektarových výnosů může dosáhnout i naše zemědělství (tabulka V).

Přestože obiloviny neřadíme k intenzívním plodinám, jakými jsou např. okopaniny a některé technické plodiny, přece jen jsou při zvyšování ekonomické efektivnosti jedny z nejdůležitějších a významně se podílejí na výživě lidu. Obiloviny představují 60—80 % spotřeby glycidů a po stránce kalorické kryjí 43—57 % celkové spotřeby. Krmnou hodnotou se významně podílejí na živočišné výrobě.

V. Hektarové výnosy obilovin v roce 1960

Výrobní oblast*)	Okres	Pšenice	Žito	Ječmen	Oves	Obiloviny celkem
řepařská	Šumperk	33,5	27,9	33,1	26,7	31,1
	Prostějov	33,2	26,4	35,3	31,1	33,7
	Jičín	37,1	36,3	33,2	29,7	34,8
kukuřičná	Galanta	25,7	23,9	28,7	27,6	27,2
	Břeclav	27,4	24,3	28,7	27,1	27,7
	Znojmo	27,0	23,2	27,2	28,5	26,6
bramborářská	Trutnov	28,6	27,4	27,0	23,4	26,4
	Rakovník	31,3	26,4	29,5	26,2	28,4
	Liberec	29,2	26,2	23,6	22,0	25,6
horská	Klatovy	19,6	23,7	22,1	22,6	22,6
	Žďár n. S.	13,6	25,0	22,6	21,5	22,0
	Náchod	22,4	20,9	21,9	19,1	20,6

*) Průměrný výnos je počítán z té části okresu, která spadá do jmenované výrobní oblasti.

Zaujímají nejvyšší podíl z orné půdy (v rozmezí 41,4—46,7 %) ve všech výrobních typech a jsou jedním z činitelů, přispívajících ke zvyšování úrodnosti půdy. Proto je nezbytné zvyšovat hektarové výnosy u obilovin ve všech okresech v našem státě, a to cestou zvyšování dávek strojených hnojiv, zaváděním šlechtěných osiv, výběrem výkonných odrůd a správnou agrotechnikou. Okresy, které splňují tyto požadavky, dosahují nakonec i vysoké efektivity výroby.

Při této příležitosti je třeba si uvědomit, že v zemědělské výrobě nelze vždy očekávat bezprostředně po zvýšení množství a kvality výrobních prostředků a práce na jednotku plochy příslušný, tj. rychlejší růst produkce. Charakter zemědělské výroby, především prolínání přírodních a ekonomických zákonů, do značné míry určuje i pozdější účinnost dodatečného vkladu výrobních prostředků a práce. Proto je třeba posuzovat efektivnost zemědělské výroby z hlediska delších, několikaletých období a nikoli z hlediska jednoho roku. Postupnou intenzifikaci v rostlinné výrobě možno dále spatřovat přesunem struktury osevních ploch směrem k technickým plodinám, které dosahují daleko vyšší hrubé zemědělské produkce a podílejí se větší měrou na růstu efektivity zemědělské výroby.

Pro celé národní hospodářství jsou ze všech technických plodin nejdůležitější cukrovka a brambory, které se podílejí více než 20 % na objemu hrubé rostlinné produkce a zaujímají více než 16 % osevní plochy.

Podíl cukrovky na osevních plochách ukazuje na těsnou souvislost pěstování cukrovky a intenzifikaci celého zemědělství. V letech po první světové válce stoupaly osevní plochy i hektarové výnosy až do doby krize, kdy nastal trvalý pokles v intenzitě pěstování cukrovky, který pokračoval za okupace a dozníval ještě po ní. Teprve od roku 1950 nastal obrát a plocha i hektarový výnos stoupl. Celková osevní plocha cukrovky je shodná se zásadami rajonizace — 65 % je umístěno v řepařské výrobní oblasti a 25 % v kukuřičné výrobní oblasti.

Opačná tendence se nám jeví ve vývoji osevních ploch brambor. Nejvyšší procento bylo v letech 1933—1937, a to 13 %. Ve srovnání s jinými státy zaujímají u nás brambory po Holandsku a Polsku nejvyšší procento (Holandsko 16,1 %, Polsko 15,7 %, ČSSR 12,2 %, Rakousko 10 %, SSSR 4,2 %). Vysoké procento osevních ploch brambor ve všech státech bylo ovlivněno výrobními podmínkami, především pak zaměřením živočišné výroby na výkrm prasat. Hektarové výnosy brambor u nás v jednotlivých letech silně kolísají a nepodařilo se je dosud stabilizovat. Plochy brambor jsou rozloženy poměrně stejnoměrně ve všech výrobních typech. Tato skutečnost svědčí o tom, že v intenzifikaci pěstování brambor jsou ještě nedostatky. Plochy brambor je třeba snížit, zvláště v kukuřičné a řepařské oblasti, a pěstovat brambory tam, kde jsou pro ně nejvhodnější podmínky a nejlepší předpoklady pro zavedení nových intenzivních odrůd, přizpůsobených krajovým podmínkám. V těchto oblastech naopak počítat se silážní kukuřicí.

Výnosy cukrovky jsou naproti tomu daleko stálejší a vcelku uspokojivé. Naše řepářství bylo vždy v evropském měřítku jedním z nejintenzivnějších, a tuto vysokou úroveň si nadále stále udržuje.

Hektarové výnosy cukrovky se pohybují trvale nad evropským průměrem. V posledních třiceti letech byly stále více zaváděny do praxe výnosné odrůdy s vyšší produkcí cukru na hektar. Tak po roce 1945 byla zavedena např. odrůda Dobrovická A a N, která zajišťuje o 2 q vyšší výnos cukru z hektaru než ostatní rajónované odrůdy. Přesto však v intenzifikaci pěstování cukrovky zdaleka není využito všech možností dalšího zvyšování. Nedostatky jsou jak v hnojení chlévskou mrvou, tak strojenými hnojivy. Velkou závadou je nedodržování agrotechnických lhůt, nedostatečná příprava půdy (orba na jaře, nezaoraná chlévská mrva atd.). Z těchto důvodů je pak ztížené jednocení, plečkování, okopávky apod. Následkem toho neroste efektivnost výroby cukrovky tak, jak to vyžadují potřeby celého národního hospodářství. Tyto nedostatky jsou odstranitelné, především pak správným používáním takových opatření, která směřují k dalšímu zvyšování úrodnosti zemědělské půdy. Bez zvýšené péče o půdu nelze dělat rozsáhlejší opatření ke zvyšování efektivnosti zemědělské výroby. Proto v současné době vystupují do popředí takové otázky, jako je např. správný způsob obdělávání půd, volba osevních postupů a především otázky meliorací, úpravy toků, zavodňování půd, zavádění vhodné mechanizace apod.

Dalším odvětvím, které bezprostředně působí na zvyšování efektivnosti výroby celého čs. zemědělství, je p í c n í n á ř s t v í. Těžiště výroby pícnin spočívá na orné půdě, z níž je více než 25 % věnováno pícninám a krmným okopaninám. Výroba i hektarové výnosy stále stoupají, i když zdaleka nedosahují hranic svých možností. Hektarové výnosy luk kolísají v celostátním průměru kolem 30 q/ha, pícnin na orné půdě kolem 40 q/ha. Zvláště výnosy luk a pastvin jsou nízké a nutně vyžadují, aby se péče o jejich zvýšení stala předmětem zájmu každého zemědělského závodu. Podíl luk a pastvin na zemědělské půdě je v našem státě značně vysoký a každé zvýšení hektarového výnosu se projeví v lepším zajištění krmivové základny. Srovnajme si pro informaci některé zahraniční výsledky v hektarových výnosech luk a pastvin. Např. Holandsko má 83 q/ha, Dánsko 70 q/ha, Belgie 63 q/ha, Norsko 60 q/ha, NSR 56 q/ha, Velká Británie 50 q/ha, NDR 45 q/ha. Nízká intenzita výroby luk a pastvin v našem státě se odráží především v nedostatečné péči o meliorační zařízení a v nedostatečné výživě lučních a pastevních porostů. Až do roku 1955 nebyla strojená hnojiva přidělována pro tento účel (na louky připadalo jen 10 kg P_2O_5 /ha, dusíkatá a draselná hnojiva jen v minimálních dávkách). Výsledkem toho byla velmi nízká intenzita výroby píce na lukách při podstatném zhoršení kvality zastoupených trav. Obratu na tomto úseku země-

dělské výroby je možno dosáhnout především zlepšenou agrotechnikou, obnovou travních ploch, melioračními úpravami (odvodněním, hnojením, povrchovými terénními úpravami). Hlavní důraz na zvýšení výroby je nutno klást na hnojení luk všemi živinami současně, neboť neplánovitě dílčí hnojení nevede k uspokojivým výsledkům právě tak, jako hnojení ploch s neuspořádanými vodními poměry. Málo výnosné louky je nutno obnovit, přičemž však je nutno rozlišovat orbu luk a pastvin od orby sloužící převodu do orné půdy. O tom, jak se projeví zvýšení hektarového výnosu těmito opatřeními, ukazuje tento příklad:

Špatně ošetřovaná louka dává při výnosu 20 q po hektaru a obsahu 2,5 kg stravitelných bílkovin v 1 q jen 50 kg stravitelných bílkovin z hektaru. Naproti tomu intenzivní louka při hektarovém výnosu jen 30 q a obsahu 5 kg stravitelných bílkovin v 1 q dává 150 kg stravitelných bílkovin z hektaru. To jsou veliké rezervy, jichž je možno v poměrně krátké době využít. O to větší jsou také možnosti další intenzifikace luk a pastvin. Nejzávažnějším problémem intenzifikace výroby pícnin na orné půdě je plné využití ploch určených pícninám a výběr takových odrůd, které zajišťují nejvyšší výnos z každého hektaru.

Z tohoto hlediska jsou nejvýhodnější jetele a vojtěšky a z jednoletých kukuřice na siláž a luskovinné směsky. Všechny tyto plodiny zajišťují při stupňované intenzitě vysokou efektivnost výroby.

Intenzita a produktivita práce v živočišné výrobě

Druhým základním odvětvím zemědělské výroby je živočišná výroba. Na její růst jsou kladeny vysoké požadavky a její intenzifikace je stále v popředí zájmu, především proto, že stoupající životní úroveň obyvatel se projevuje ve zvýšených nárocích na živočišné produkty, tj. na maso, mléko a mléčné výrobky. Uspokojit tyto stoupající požadavky je možno jen za předpokladu rychlé intenzifikace živočišné výroby při ustavičném zvyšování produktivity práce.

Vycházíme-li ze základní tabulky (vývoje produktivity práce a intenzity zemědělské výroby), vidíme, že živočišná výroba se v poválečných letech těžce vyrovnávala s následky okupace a neúrody v roce 1947, a že tyto vlivy se velmi nepříznivě odrazily na celém jejím dalším vývoji. Stavby zvířat poklesly proti roku 1936 o 18 %, zatížení DJ kleslo o 12 DJ na hektar.

Přechod od roztržité malovýroby na velkovýrobní formy se sice neobešel bez určitých výkyvů v produkci, ale v podstatě znamenal nezbytnou podmínku dalšího podstatného růstu intenzity živočišné výroby a produktivity práce. Předválečné úrovně intenzity bylo dosaženo již v roce 1952, tj. o tři roky dříve než v celém zemědělství. Rychlý růst výroby a úspora pracovních sil byla projevem i vysokého růstu produktivity práce, jenž byl umožněn především zaváděním nové technologie v ustájení hospodářských zvířat.

Základní ukazatel intenzity živočišné výroby — hodnota hrubé živočišné produkce na hektar — je jen ukazatelem rámcovým. Neumožňuje nám vyjádřit příčiny, které úroveň živočišné výroby ovlivnily.

Proto je nutno věnovat pozornost přímo efektivnosti výroby jednotlivých chovů, především s k o t u a p r a s a t.

Rozhodující váhu v živočišné výrobě má ch o v s k o t u, který je nenahraditelným pojítkem mezi rostlinnou a živočišnou výrobou. Je největším producentem stravitelných bílkovin, hlavních živočišných produktů, tj. masa a mléka, másla, sýrů, které jsou důležitou součástí výživy obyvatelstva. Právě tak jako v celosvě-

tovém měřítku, je i u nás hovězí maso cennější a žádanější než maso vepřové. Má proto chov skotu ústřední postavení v živočišné výrobě a je mu nutno věnovat mimořádnou pozornost.

Základním předpokladem růstu efektivnosti výroby jsou vysoké stavy skotu, které charakterizují vývoj celého odvětví.

Stavy skotu jsou v ČSSR poměrně vysoké, 55 až 57 kusů na 100 ha zemědělské půdy. Srovnáme-li je z hlediska mezinárodního, dosahují stejného počtu ve stavech skotu z kapitalistických, zemědělsky vyspělých států Velká Británie a Francie. Daleko vyšších stavů dosahuje však Dánsko, v průměru kolem 98 až 103 kusů, a NSR 75 až 85 kusů na 100 ha zemědělské půdy. V socialistických státech zaujímá významné místo NDR s 58 až 65 kusy, nižších stavů dosahuje Polsko a 38 až 41 kusy a SSSR s 10 až 14 kusy na 100 ha zemědělské půdy. Ukazatel hustoty skotu je sám o sobě sice obrazem růstu efektivnosti výroby, poskytuje však jen dílčí údaje. Úroveň živočišné výroby může však vyjádřit teprve výroba mléka a masa na hektar zemědělské půdy. V mléce je nejekonomičtější způsobem zhodnocováno objemné krmivo a je i největším zdrojem živočišné bílkoviny v zemědělském závodě. Zvyšování výroby mléka se musí opírat o zvyšování stavů krav. Přestože hustotou krav se řadíme mezi průměrné státy, užítkovostí krav značně klesáme proti ostatním evropským státům.

Tak např. Holandsko má ve srovnání s námi sice dvojnásobnou hustotu krav, ale pětinasobný objem výroby mléka z každého hektaru. Je to způsobeno neobyčejně vysokou užítkovostí krav, která dosahuje rekordní výše 4150 litrů na krávu za rok, zatímco u nás se pohybuje kolem 1800 litrů. Příčiny našeho zastořádání jsou v nedostatečném dodržování zásad správného krmení a chovu. V době nedostatku krmiv jsou živeny dojnice, zatímco mladý dobytek je ochuzován; mladé jalovice nemají dostatečnou váhu, jsou pozdě připouštěny a po otelení nejsou schopny maximální produkce. Také vysokoprodukční dojnice nejsou dostatečně krmeny v poměru ke svým nárokům. Udrží-li dojivost, je to na úkor jejich zdraví a kvality potomstva.

Dosažení zásadního obratu v živočišné výrobě a zvýšení efektivnosti výroby je již vytyčeno v požadavku třetího pětiletého plánu, tj. vyrobit z každého hektaru 750 l mléka. Dosažením této intenzity bychom se vyrovnali předním evropským státům. Tento požadavek je splnitelný za předpokladu dodržování zásad správné krmné techniky a kvalitních porostů s vysokým obsahem stravitelných bílkovin. Tyto důvody mluví především pro rychlou změnu v organizaci krmení ve prospěch vojtěšky, protože vojtěška je po ekonomické stránce vhodnou plodinou. S tímto argumentem však vzniká problém, projevující se zvlášť citelně v řepářských oblastech, totiž zařazení vojtěšky v osevním postupu. Touto otázkou je nutno se vážně zabývat, neboť vojtěška je prvořadou pícninou, která předčí ostatní pícniny jak v produkci živin, tak v produkci půdního humusu.

Při zvyšování efektivnosti zemědělské výroby je nutno se touto otázkou zabývat především při návrzích osevních postupů, ale s plným respektováním státního plánu a s ohledem na biologické zákonitosti půdy a rostlinného organismu. Splnit požadavky, vytyčené třetím pětiletým plánem v dojivosti, není možno řešit bez silážní kukuřice. Do jaké míry se našemu zemědělství podaří vyřešit v vysokou výnosnost kukuřice, do té míry se vyřeší i otázka krmivové základny a tím i vyšší užítkovosti, jakož i přiblížení se v úrovni hospodaření vyspělých zemědělských států.

Neméně významným ukazatelem intenzity výroby je produkce hovězího masa. Třetí pětiletý plán ukládá vyrobit 177 až 178 kg masa. Na tomto množství se bude podílet hovězí maso asi 40 %. Tento úkol je splnitelný, neboť

již v roce 1960 jej splnila celá řada zemědělských závodů. Specializované závody na hovězí žír dosud nemáme, a tak produkce hovězího masa je víceméně doplňkovým produktem. Velkou část dodávek hovězího masa tvoří brakované krávy a mladý skot, nevhodný k chovu. V budoucnu se musí přenést výroba na dvouleté býčky a voly s porázkovou váhou kolem 500 kg, kteří při svém výkrmu zhodnotí všechny odpadky zemědělského provozu a svou rychlou růstovou schopností zkrátí a zároveň i zlevní výrobu.

Zásady rajonizace se dosud u produkce hovězího masa neprojevíly. Velmi často šablonovitý rozpis dodávkových úkolů ve všech krajích prakticky neumožňoval ani různé zaměření, ani specializaci v chovu skotu. Těžiště chovu hovězího žíru by v budoucnu mělo být v řepařské a kukuřičné oblasti, kde jsou pro intenzifikaci nejlepší předpoklady, především v produkci objemných krmiv. V bramborářské a horské oblasti je možno využít přirozené krmivové základny k pastevnímu předvýkrmu a zaměřit se také na rychlovýkrm telat.

Závěrem hodnocení současných výrobních výsledků v chovu skotu můžeme říci, že toto odvětví, které je základem živočišné výroby, zaostává. Výroba mléka a masa je nejúžším profilem našeho zemědělství. Proto je třeba chovu skotu věnovat mimořádnou pozornost, aby byly splněny požadavky efektivnosti výroby a požadavky konzumu.

Významným odvětvím je chov prasat. V období první republiky byl soustředěn v rukou malých a středních zemědělců. Podle šetření ve třicátých letech chovaly závody do 15 ha více než 70 % z celkového stavu prasat; zvláště produkce selat byla zajišťována převážně malými zemědělci. Za okupace stav prasat silně utrpěl, takže stavy poklesly na 40 % předválečného stavu. Po roce 1945 však došlo k rychlému růstu intenzity výroby vepřového masa a zvyšování stavů, takže již v roce 1947 bylo dosaženo stejné hustoty jako v roce 1935. Vývoj ukazuje tabulka VI.

VI. Hustota prasat na 100 ha orné půdy

Rok	1934/38	1952	1954	1956	1958	1959	1960
počet prasat	56,1	82,3	83,8	103,0	106,7	102,7	110,8

Značný vzestup stavu prasat se projevil i v produkci masa. V důsledku toho se změnil podíl vepřového masa od roku 1948 do roku 1956 ze 49 % na 61 % veškeré masné produkce.

Značný vzestup stavů prasat a výroby vepřového masa nebyl zjev ojedinělý. Projevil se i v celé řadě jiných evropských států; např. Dánsko mělo 220 kusů, NSR 168, Švýcarsko 276, NDR 144 a Rakousko 160 kusů na 100 ha zemědělské půdy. Nižší stavy prasat má Polsko 69 kusů, Bulharsko 43, SSSR 21. Vysoká rentabilita tohoto odvětví, zvláště pak při správném složení krmných dávek, podporovala rozšíření výkrmu prasat. Zde je vidět snahu dosáhnout všech možností výkrmu a tím zlepšit i příjmy družstev. Hrubý důchod v chovu prasat podle šetření Výzkumného ústavu zemědělské ekonomiky je více než dvojnásobný proti hrubému důchodu živočišné výroby jako celku. Ekonomická výhodnost výroby vepřového masa způsobila, že chov prasat pronikal i do oblastí podhorských a horských, kde pro intenzivní chov nebyly vhodné podmínky. Zavedením nového systému výkupu se situace změnila a produkce vepřového masa se soustředila v kukuřičné

a řepařské oblasti. Zde s ohledem na výkrm prasat jadrnými krmivly je možno intenzitu výroby vepřového masa daleko snáze zvyšovat.

Vysoká koncentrace výroby prasat se projevila mimořádně v příznivém růstu produktivity práce. Množství ošetřovaných prasat, připadajících na jednoho pracovníka, se při automatickém výkrmu zvýšilo na 1000 kusů proti 150 kusům ve vepřinu staršího typu. Postupným rozšiřováním nové technologie v chovu prasat se snížil potřeba pracovních hodin na 100 krmných dnů ze 7,92 hodin v roce 1957 na 3,84 hodin v roce 1965.

Rozbor nejdůležitějších odvětví živočišné výroby ukázal, že v rozvoji efektivnosti i přes některé dobré výsledky máme celou řadu nedostatků.

Z jednotlivých odvětví nejvíce zaostává chov skotu, především v produkci mléka. Hustota skotu i krav je proti plánovaným požadavkům nízká. Daleko lepších výsledků se dosahuje v chovu prasat, kde je hustota vyhovující. V tomto odvětví je však třeba dodržovat zásady rajonizace a specializace, aby byly splněny další podmínky efektivnosti celé živočišné výroby.

Tyto nedostatky jsou odstranitelné. Rozbor současného stavu a mezinárodní srovnání ukazuje na veliké rezervy, které v zemědělské výrobě máme a jejichž využití by pozdvihlo československé zemědělství na úroveň zemědělsky nejvyspělejších států. O tom, jaké rezervy se objevují mezi jednotlivými družstvy, výrobními oblastmi, kraji a okresy, nám ukáže rozbor. Materiál pro tento účel byl získán z celostátního průzkumu družstev v rámci krajů.

Rozbor rezerv růstu efektivnosti zemědělské výroby v ČSSR

Dosahování nejvyšší efektivnosti zemědělské výroby v ČSSR je uskutečňováno na základě využití přírodních a ekonomických podmínek. Správné využívání přírodních podmínek v zemědělské výrobě, postupné jejich přetváření a ovlivňování, doplněné celou řadou komplexních činitelů ekonomických, je základním předpokladem dalšího rozvoje zemědělské výroby.

O tom, jak rozdíly přírodních podmínek vedou k různé produkci z hektaru, je např. rozbor ukazatelů ve družstvech podle výrobních oblastí, uvedený v tabulce VII.

Porovnání údajů z řepařských a horských družstev ukazuje na to, že koncentrace výroby na hektaru je v příznivějších podmínkách řepařské oblasti znatelně vyšší než v oblasti horské. Tak výnosy pěstovaných plodin jsou v řepařské oblasti v průměru o 20–30 % vyšší než v oblasti horské, produkce mléka na hektar zemědělské půdy o 90 %, produkce masa o 30–40 %, vajec o 170 %, hustota skotu na jednotku plochy o 30 %, hustota prasat je téměř třikrát větší než v oblasti horské. Proto také v řepařské oblasti dosahují o 157 % vyšší hrubé zemědělské produkce na hektar než ve družstvech v oblasti horské.

Je však nutno podotknout, že na tak velké rozdíly v efektivnosti výroby ve sledovaném souboru má vliv specializace výroby a skladba odvětví.

Rozdíly mezi oblastmi jsou způsobeny přírodními podmínkami a zajímají nás proto, že vyjadřují nevyužití rezerv v růstu efektivnosti zemědělské výroby v jednotlivých výrobních oblastech. Využití těchto rezerv je věc dlouhodobá, vyžadující komplexní a důsledné vyřešení nejen ekonomických, ale i výrobních otázek v bramborářské a zejména v horské výrobní oblasti. Rozdíly mezi výrobními oblastmi nejsou podstatně ovlivňovány jenom přírodou, ale různou úrovní hospodaření. Vliv

VII. Přehled ukazatelů efektivnosti v ČSSR podle výrobních oblastí

Ukazatel	Výrobní oblasti				
	kukuřičná	řepařská	bramborář- ská	bramborář- sko-ovesná	horská
a) Ukazatele intenzity:					
hrubá zemědělská produkce na 1 ha zemědělské půdy KČS	5 397	6 585	4 678	3 772	2 564
hrubá produkce z rostl. výroby	3 264	3 932	2 524	2 024	1 295
hrubá produkce ze živočišné výr.	2 133	2 653	2 154	1 748	1 269
na 1 stálého pracovníka připadá ha zemědělské půdy	5,0	4,5	5,4	5,9	7,4
na 100 ha zem. půdy připadá skotu	51,0	66,4	64,3	57,2	44,6
na 100 ha zem. půdy připadá prasat	97,1	87,2	61,9	45,4	30,0
Výnosy:					
pšenice	21,3	26,9	22,2	18,1	15,0
žito	18,7	24,1	22,0	20,0	17,4
cukrovky	342,0	363,0	254,0	—	—
brambor	96,0	95,0	53,0	93,0	62,0
Ø dojivost l	1 787	1 823	1 563	1 480	1 446
výroba na 1 ha:					
mléka — l	348	499	414	341	257
maso hov. — kg	55,8	71,0	65,1	56,7	42,0
maso vepř. — kg	69,0	77,4	56,7	42,2	26,4
vajec — kusů	123	192	156	122	71
b) ukazatel produktivity:					
celková produkce na 1 stálého pracovníka	29 628	31 869	27 218	24 761	23 550
c) ukazatel hospodárnosti:					
celková produkce na 100 KČS peněž. nákladů	345	343	327	305	248
počet šetřených JZD	1 005	3 090	4 227	1 628	883

přírodních podmínek se sice projevuje mezi výrobními subtypy a různě položenými družstvy, ale tento vliv se ve velkém souboru vyrovnává. Potom však z číselných údajů vyplývají zcela jasné značné rezervy, které u nás máme v růstu zemědělské produkce na jeden hektar.

Družstva s vyšší intenzitou výroby vkládají na každou jednotku půdy větší množství výrobních prostředků a práce a dosahují podstatně vyšší produktivity, jakož i podstatně nižší nákladovosti produkce. Tak např. produktivita práce, měřená množstvím celkové produkce na jednoho stálého pracovníka v nejintenzivnější oblasti řepařské, je o 7,6 % vyšší než v oblasti kukuřičné, o 17,1 % vyšší než v oblasti bramborářské, o 28,7 % vyšší než v oblasti bramborářsko-ovesné a o 35,3 % vyšší než v oblasti horské. Rovněž ukazatel hospodárnosti celkové produkce na 100 Kčs peněžních nákladů je v jednotlivých oblastech rozdílný.

Ze srovnání vyplývá, že pro zvyšování produkce z jednoho hektaru zemědělské půdy máme značné rezervy, a že ani o nejlepších družstvech nemůžeme říci, že by dosahovala nějaké technické nebo ekonomické hranice růstu efektivnosti zemědělské výroby.

Rozdílné výsledky vykazují však i družstva těže výrobní oblasti ve stejných přírodních podmínkách. Zde rozdíly jsou známkou rezerv a možností zemědělské výroby. Svědčí o tom např. třídění řepařských družstev podle dosažené hrubé zemědělské produkce ve stálých cenách na hektar zemědělské půdy (tabulka VIII).

Intenzita výroby ve skupině nejvyspělejších okresů je přibližně dvakrát vyšší než ve skupině s nejnižší intenzitou. Současně je třeba připomenout, že faktické rozdíly v intenzitě zemědělské výroby v ČSSR budou ještě větší. Tyto skutečnosti svědčí o nesporných rezervách růstu produkce v naprosté většině družstev, jichž lze vcelku v krátké době využít právě proto, že jde o rozdíly mezi družstvy

VIII. Okresní průměry JZD za rok 1960

Skupina	Hrubá zemědělská produkce v Kčs	Index
I.	do 4500	52,9
II.	4500—6000	70,6
III.	6000—7500	88,2
IV.	7500—8500	94,5
V.	nad 8500	100,0

těže výrobní oblasti, v přibližně stejných půdních a klimatických podmínkách, kde není obtížné zavést do provozu nejúčelnější cesty a způsoby zvyšování výroby ať zvýšením výnosů a užitkovosti, nebo přechodem na produktivnější plodiny, změnou proporcí mezi odvětvími apod. Výrazné jsou rovněž rozdíly mezi výrobními oblastmi s různou soustavou hospodaření. I tyto rozdíly představují zvyšování efektivnosti zemědělské výroby, i když jejich využití je dlouhodobějšího rázu, neboť vyžaduje dokonalejší organizaci, racionální specializaci koncentraci a v neposlední řadě i odborně zdatné pracovníky.

Nižší úroveň ve zvyšování efektivnosti zemědělské výroby je zejména na Slovensku. Je způsobena především méně příznivými výrobními podmínkami, zvláště pak vyšším zastoupením horské výrobní oblasti, nižším stupněm zornění zemědělské půdy, technických plodin a nižšími hektarovými výnosy. Stejná tendence se projevuje i uvnitř výrobních oblastí.

Dosažení stejné úrovně na Slovensku jako v českých krajích by především znamenalo zvýšit podíly intenzivních plodin, zejména v produkčních oblastech kukuřičného a řepařského výrobního typu, kde vysoká přirozená úrodnost půd, doplněná příznivou členitostí terénu, dovoluje zvýšit intenzitu výroby i produktivitu práce použitím velkovýrobních technologií za velmi výhodných podmínek.

Zvláště velké rezervy jsou ve vyrovnání rozdílů mezi Slovenskem a českými kraji v živočišné výrobě. V důsledku zaostávání rostlinné výroby se projeví i disproporce v živočišné výrobě. Zejména pak v nižší hustotě dobytka, v nižší úrovni krmivové základny a v nižších výnosech plodin a krmných okopanin. Tím se značně snížilo tempo růstu užitekivosti dobytka za českými kraji.

Porovnáme-li mezi sebou ukazatele hrubé zemědělské produkce podle výrobních oblastí, docházíme k závěru, že nejvyšší zintenzívnění výroby by si vyžádala oblast řepařská, v níž slovenská družstva vyrobila o 3772 Kčs zemědělské produkce méně než družstva v českých krajích. Vyrovnání úrovně v intenzitě výroby mezi zeměmi v kukuřičné a řepařské výrobní oblasti by znamenalo podstatné zvýšení zemědělské výroby.

Z uvedených srovnání se ovšem dostáváme k zásadní otázce dalšího rozvoje našich družstev. Jakým směrem a jakými cestami se musí ubírat při zvyšování efektivity zemědělské výroby? Odpověď na tuto otázku je zcela jednoznačná: Družstva ve všech výrobních oblastech mají ke zvyšování své produkce obrovské rezervy a cesta jejich využití je cestou dalšího podstatného růstu výroby v každém družstvu.

Na obrovské rezervy, které ve zvyšování efektivity zemědělské výroby mají naše družstva, ukazují materiály okresních průměrů všech družstev v ČSSR v rámci krajů.

V kukuřičné oblasti byly pro srovnání vybrány kraje Jihomoravský, který reprezentuje české kraje, a Západoslovenský, Středoslovenský a Východoslovenský kraj (tabulka IX).

IX. Ukazatelé efektivity zemědělské výroby JZD v krajích, výrobní oblast kukuřičná — rok 1960¹⁾

Kraje	Počet JZD	HZP na 1 ha zem. půdy	HZP RV na 1 ha zem. půdy	HZP ŽV na 1 ha zem. půdy	Pracovní síly na 1 ha zem. půdy	Celková produkce na 1 stálého pracov.	Peněžní náklady celkem na 1 ha zem. půdy	Celková produkce na 100 Kčs pen. nákl. na výrobu
Jihomoravský	151	6830	4255	2575	3,66	24 659	2042	357
Západoslovenský	625	5732	3460	2271	5,17	32 398	1808	346
Středoslovenský	59	3586	1970	1616	6,07	24 157	1160	343
Východoslovenský	170	3523	2109	1414	5,75	22 392	1244	313
Slovenské kraje	854	5196	3126	2072	5,31	30 239	1659	343
ČSSR	1005	5397	3264	2133	5,03	29 628	1705	345

1) Krajské průměry JZD — VÚZE r. 1960.

Uvedené srovnání krajských průměrů družstev přináší zajímavé výsledky. V krajských průměrech v Čechách i na Moravě je dosaženo daleko vyšší efektivity výroby než na Slovensku, a to jak v rostlinné, tak i v živočišné výrobě. Např.

Jihomoravský kraj dosahuje v průměru o 1634 Kčs hrubé zemědělské produkce na hektar více, než činí průměr slovenských krajů. Velký rozdíl se projevuje zejména v rostlinné výrobě, jež činí 1131 Kčs na hektar zemědělské půdy. Zvláště nízké efektivnosti výroby dosahují kraje Středoslovenský a Východoslovenský, a to jak v rostlinné, tak i v živočišné výrobě. V uvedených příkladech kukuřičné výrobní oblasti jsou kraje, které musí odstranit ještě mnoho nedostatků, aby dosáhly úrovně předních krajů v českých zemích.

Může se tak stát zejména cestou racionálnějšího využití daných výrobních prostředků a práce k dosažení maximální produkce z hektaru, v likvidaci nebo omezení ztrát produkce dodržením agrotechnických opatření, pěstováním výnosnějších odrůd, zvýšením kvality produkce apod.

Velké rezervy ve zvyšování efektivnosti zemědělské výroby je možno spatřovat zvláště v možnostech růstu krav a ve výrobě mléka, neboť všechny jmenované slovenské kraje mají hustotu krav na 100 ha zemědělské půdy kolem 15 kusů, takže výroba mléka nepřesahuje v uvedené oblasti 130 l mléka na hektar zemědělské půdy. Srovnáme-li dosažené výrobní výsledky v kukuřičné oblasti s požadavky výroby třetího pětiletého plánu na hektar zemědělské půdy (téže výrobní oblasti), činí stavy skotu na 100 ha zemědělské půdy 65 kusů a výroba mléka na hektar zemědělské půdy 690 l. Slovenské kraje jsou však hluboko pod tímto průměrem.

X. Intenzita zemědělské výroby JZD v krajích — výrobní oblast řepařská — rok 1960¹⁾

Kraje	Počet JZD	HZP na 1 ha zem. půdy	HZP RV na 1 ha zem. půdy	HZP ŽV na 1 ha zem. půdy	Pracovní síly na 1 ha zem. půdy	Celková produkce na 1 stáloho pracov.	Peněžní náklady celkem na 1 ha zem. půdy	Celková produkce na 100 Kčs peněž. nákl. na výrobu
Středočeský	719	7629	4804	2825	4,70	37 412	2331	342
Západočeský	24	5602	3004	2598	7,08	41 967	1841	322
Severočeský	305	6949	4541	2408	5,44	39 330	2659	272
Východočeský	603	7787	4546	3241	4,05	32 987	2028	401
Jihomoravský	523	7377	4368	3009	3,42	27 792	2211	368
Severomoravský	330	8092	4510	3582	3,68	31 826	2284	379
České kraje	2507	7549	4548	3001	4,12	33 007	2266	354
Západoslovenský	221	5068	2929	2139	5,43	31 476	1834	316
Středoslovenský	192	2998	1586	1412	6,82	22 240	1111	295
Východoslovenský	170	3423	2979	1727	7,04	24 106	1335	256
Slovenské kraje	583	4278	3777	2138	6,27	26 821	1461	293
ČSSR	3090	6585	3932	2653	4,51	31 869	2061	343

¹⁾ Krajské průměry JZD — VÚZE r. 1960.

Slovenské kraje musí svou výrobu zaměřit především na vyšší efektivnost chovu skotu, zejména zvyšováním stavů krav a výroby mléka. I když Slovensko zvýšilo stavy na předválečnou výši, zdaleka nedosáhlo hranic svých možností; 20 až 30 kusů krav na 100 ha zemědělské půdy jsou hranice, ve kterých se pohybují návrhy ražonizace v zatížení krav v průmyslových oblastech Slovenska. Stavby krav v krajských průměrech jsou nestejněměrné, hustota kolísá a nejsou výjimkou ani okresy pod 10 kusů na 100 ha zemědělské půdy. Např. okres Michalovce ve Východoslovenském kraji, jehož navrhované zatížení krav je podle ražonizace 34 kusů na 100 ha zemědělské půdy, má v průměru zatížení jen 10 kusů, bansko-bystrický okres 9 kusů atd. Všechny kraje na Slovensku mají proto obrovské rezervy ve zvýšení efektivnosti zemědělské výroby již jen v tom, splní-li požadavky ražonizace.

Obdobná situace jako v kukuřičné výrobní oblasti je i mezi kraji ostatních výrobních oblastí.

Řepařská oblast představuje mimo Jihočeský kraj všechny ostatní kraje v ČSSR. Řada krajů dosahuje vysoké intenzity výroby. Např. okresy v Severomoravském, Východočeském a Jihomoravském kraji dosahují téměř dvojnásobku výše hrubé zemědělské produkce na hektar proti řepařským okresům ve slovenských krajích. Přestože vysoká intenzita výroby v českých krajích je ovliv-

XI. Intenzita zemědělské výroby JZD v krajích — výrobní oblast bramborářská — r. 1960¹⁾

Kraje	Počet JZD	HZP na 1 ha zem. půdy	HZP RV na 1 ha zem. půdy	HZP ŽV na 1 ha zem. půdy	Pracovní síly na 1 ha zem. půdy	Celková produkce na 1 stálého pracovníka	Peněžní náklady celkem na 1 ha zem. půdy	Celková produkce na 100 Kčs peněž. nákl. na výrobu
Středočeský	503	5273	2999	2274	5,22	29 185	1727	324
Jihočeský	865	4778	2552	2226	5,38	27 624	1421	362
Západočeský	572	4771	2539	2232	6,10	30 768	1487	339
Severočeský	174	5075	2925	2150	6,04	33 768	2040	274
Východočeský	617	5677	3017	2660	4,62	28 105	1692	359
Jihomoravský	591	5289	2894	2395	4,49	25 839	1636	352
Severomoravský	354	4991	2468	2523	5,09	28 627	1969	286
České kraje	3676	5106	2751	2355	5,16	28 406	1638	336
Západoslovenský	65	3601	1975	1626	5,42	23 586	1503	290
Středoslovenský	220	2973	1496	1477	6,66	23 116	1282	271
Východoslovenský	266	2197	1302	895	6,46	17 078	1025	258
Slovenské kraje	551	2709	1478	1231	6,35	20 457	1204	267
ČSSR	4427	4678	2524	2154	5,34	27 218	1558	327

¹⁾ Krajské průměry JZD — VÚZE r. 1960.

něna příznivými přírodními podmínkami, jsou velké rezervy ve slovenských krajích, kde lze vystupňovat intenzitu výroby v účelném zvyšování materiálových nákladů na výrobu, budou-li z ekonomického hlediska v těchto podmínkách efektivně využity. Ve slovenských okresech půjde především o takové náklady, které budou bezprostředně působit na intenzitu výroby, tj. zvýšení nákladů na strojená hnojiva, správné využívání mechanizačních prostředků apod.

Velké rezervy jsou zejména v oblasti Středoslovenské a Východoslovenské, kde dosahují jen třetiny výše hrubé zemědělské produkce krajů českých. Přesto však u těchto oblastí jsou tak příznivé podmínky, že umožňují dosáhnout daleko vyšších výrobních výsledků. Celkové peněžní výdaje na hektar zemědělské půdy činí polovinu výdajů v českých krajích. Tuto nízkou intenzitu způsobuje celá řada faktorů, mezi nimiž zaujímá významné místo nízká živočišná výroba, a to jak v chovu skotu, tak i v chovu prasat. Proto je nutné, aby se v těchto krajích řešila především problematika živočišné výroby jako rozhodující složky v efektivnosti zemědělské výroby, v níž jsou velké rezervy.

Zcela obdobnou situaci můžeme pozorovat i u krajů výrobní oblasti bramborářské (tabulka XI).

Také zde jsou podstatné rozdíly mezi českými a slovenskými kraji. Např. ve Východoslovenské oblasti bychom očekávali, že zde budou vý-

XII. Intenzita zemědělské výroby JZD v krajích — výrobní oblast bramborářsko-ovesná r. 1960¹⁾

Kraje	Počet JZD	HZP na 1 ha zem. půdy	HZP RV na 1 ha zem. půdy	HZP ŽV na 1 ha zem. půdy	Pracovní síly na 1 ha zem. půdy	Celková produkce na 1 stálého pracovníka	Peněžní náklady celkem na 1 ha zem. půdy	Celková produkce na 100 Kčs peněž. nákl. na výrobu
Středočeský	47	4349	2375	1974	4,93	22 977	1132	412
Jihočeský	346	4323	2307	2016	5,26	24 347	1339	345
Západočeský	166	4032	2173	1859	6,82	29 032	1261	338
Severočeský	94	3806	1978	1828	6,31	30 347	2288	210
Východočeský	198	4627	2469	2158	5,19	26 161	1472	342
Jihomoravský	386	4428	2439	1989	5,29	25 680	1428	340
Severomoravský	119	3815	1951	1864	5,97	26 074	1826	239
České kraje	1356	4269	2292	1977	5,56	26 051	1470	319
Západoslovenský	27	2508	1432	1076	6,74	32 433	1147	420
Středoslovenský	128	2309	1077	1232	7,69	21 254	1197	231
Východoslovenský	117	1615	986	629	7,54	15 524	838	246
Slovenské kraje	272	2031	1084	947	7,49	18 660	1025	243
ČSSR	1628	3772	2024	1748	5,90	24 761	1375	305

¹⁾ Krajské průměry JZD — VÚZE r. 1960.

sledky více než průměrné (vlivem vhodných přírodních podmínek pro živočišnou výrobu). Naproti tomu skutečnost ukazuje, že tato oblast je ve své intenzitě ze slovenských krajů nejslabší a dosahuje polovinu ve výši hrubé živočišné výroby Západoslovenského kraje a jedné třetiny všech krajů českých. Příčinou nízké intenzity ve Východoslovenském kraji je nedostatečně rozvinutá živočišná výroba, a to zvláště v chovu skotu. Mimo to intenzitu zemědělské výroby snižuje rostlinná výroba, která je značně podprůměrná.

Rezervy, o nichž svědčí uvedené příklady, ukazují, že ve slovenských oblastech je nutné, aby vzniklé disproporce v intenzitě výroby se nejen vyrovnaly s ostatními kraji, ale aby se podstatně zvýšila její dosavadní úroveň. Obdobná situace se projevuje i v oblasti podhorské, tj. v oblasti bramborářsko-ovesné (tabulka XII).

Nejvyšší intenzity zemědělské výroby podhorských oblastí dosahují okresy ve Východočeském, Jihomoravském, Středočeském, Jihočeském a Západočeském kraji, které dosahují přes 4000 Kčs na hektar zemědělské půdy. Naproti tomu okresy v oblastech Slovenska dosahují poloviny úrovně v intenzitě zemědělské výroby krajů českých. Nejnížší intenzity dosahují okresy Východoslovenského kraje, jehož podprůměrná úroveň intenzity živočišné i rostlinné výroby dosahuje třetiny úrovně krajů českých a poloviny úrovně Středoslovenského a Západoslovenského kraje. Tato nízká intenzita je důsledkem mnoha vlivů, mezi nimiž nelze opomíjet ani nízkou úroveň organizační činnosti, která se projevuje např. v nedostatečném výrobním zaměření celé družstevní

XIII. Intenzita zemědělské výroby JZD v krajích — výrobní oblast horská — r. 1960

Kraje	Počet JZD	HZP na 1 ha zem. půdy	HZP RV na 1 ha zem. půdy	HZP ŽV na 1 ha zem. půdy	Pracovní síly na 1 ha zem. půdy	Celková produkce na 1 stálého pracovníka	Peněžní náklady celkem na 1 ha zem. půdy	Celkem produkce na 100 Kčs peněž. nákl. na výrobu
Jihočeský	111	3539	1721	1818	6,06	23 396	1268	304
Západočeský	58	3639	1866	1773	7,49	28 712	1395	275
Severočeský	13	3746	1456	2290	5,15	41 349	3373	238
Východočeský	136	3945	2012	1933	5,60	23 807	1443	295
Jihomoravský	59	3512	1783	1729	4,38	18 672	1428	298
Severomoravský	127	3292	1596	1696	5,75	23 316	1793	226
České kraje	504	3593	1784	1809	5,69	23 608	1553	267
Středoslovenský	220	1745	834	911	9,63	23 737	1091	226
Východoslovenský	158	2056	1147	909	8,84	23 139	1121	233
Slovenské kraje	378	1878	969	909	9,28	23 460	1104	229
ČSSR	882	2564	1295	1269	7,41	23 550	1280	248

1) Krajské průměry JZD — VÚZE r. 1960.

výroby. Odstraněním těchto vlivů se objeví velké rezervy, které pro slovenské kraje budou znamenat podstatné zvýšení intenzity zemědělské výroby.

Intenzita zemědělské výroby horské výrobní oblasti je velmi rozdílná (tabulka XIII).

Nejvyšší intenzity v horské oblasti dosahují české kraje. V průměru mají v hrubé zemědělské produkci o 1715 Kčs vyšší intenzitu než činí průměr okresů slovenských krajů.

Cesta vyšší intenzifikace horské výrobní oblasti slovenských krajů bude muset jít přes vyspělou živočišnou výrobu s rozvinutým chovem skotu. Slovensko nevyužívá všech svých výrobních možností, přestože velkou část horské výrobní oblasti zaujímají právě kraje s největším počtem družstev. Nízká intenzita zemědělské výroby pramení zejména z nízké hustoty dobytka, zvláště skotu. Co je příčinou tohoto nepříznivého zjevu, který není omezen jen na jednu oblast, ale je téměř typický pro celé Slovensko? Je to především nízká hustota skotu, která se pohybuje kolem 20 kusů na 100 ha zemědělské půdy, a krav je ještě o polovinu méně. Tyto okresy, zejména pak ve Východoslovenském kraji, byly především zaměřeny na chov prasat, přestože pro intenzivní chov prasat nejsou v horských výrobních oblastech vhodné podmínky. Zaměřování horských družstev na chov prasat je nesprávné a je jednou z hlavních příčin jejich nízké efektivity výroby. Zemědělskou výrobu těchto družstev je nutno postupně přeorientovat a zaměřit ji obdobně jako družstev v českých krajích, a to na intenzivní chov skotu, především pak mladého dobytka. Zvýšení stavu skotu pomůže zároveň řešit závažný problém této oblasti, a to celoroční zapojení družstevníků ve družstvech a ke stabilizaci potřeb pracovních sil. Tyto rezervy jsou pro slovenské oblasti dostupné a řešitelné.

Z á v ě r

Zvýšení efektivity zemědělské výroby z každého hektaru zemědělské půdy je v současné době nejdůležitějším úkolem našeho zemědělství. Cesta k dosažení maximální produkce z každého hektaru je cestou zvýšení intenzifikace zemědělské výroby, cestou pořizování dodatečných vkladů výrobních prostředků a práce na každou jednotku zemědělské půdy.

Intenzifikační proces v zemědělství má pro socialistickou společnost mimořádný význam. Od jeho správného průběhu závisí uskutečňování socialistické rozšířené reprodukce i uplatňování ekonomického zákona neustálého růstu produktivity práce v zemědělství.

Zvyšování efektivity zemědělské výroby v našem zemědělství závisí na tom, do jaké míry budou u nás uplatňováni činitelé jejich růstu.

Na tom, jak budeme u nás zvyšovat účelnou spotřebu výrobních prostředků a práce na jednotku plochy, jak budeme ve výrobě využívat přírodních i ekonomických podmínek zemědělské výroby, zlepšovat mechanizaci, technologii, organizaci výroby i práce, a konečně i jak dovedeme účinnost těchto činitelů sledovat a v dosahované úrovni intenzity výroby, produktivity práce a rentability výroby vyjadřovat, na tom závisí i výsledek efektivity v čs. zemědělství.

Развитие эффективности чехословацкого сельского хозяйства и перспективы ее дальнейшего развития

Обеспечение существенного и постоянного подъема сельскохозяйственного производства и повышение его эффективности является в настоящее время важнейшей задачей чехословацкого сельского хозяйства. При этом вопрос заключается не только

в достижении постоянного подъема производства, но одновременно также в его значительной рационализации. В этом следует усматривать главные источники повышения эффективности сельскохозяйственного производства.

По этой причине эффективность чехословацкого сельского хозяйства в качестве отрасли народного хозяйства оценивается не только с точки зрения современного положения, но прежде всего с учетом ее существующего до сих пор развития и возможных перспектив ее дальнейшего повышения.

А. Существующее развитие эффективности в чехословацком сельском хозяйстве

Развитие сельскохозяйственного производства характеризуется основными показателями развития сельскохозяйственного производства, интенсивностью и производительностью труда за последние двадцать пять лет. На положении чехословацкого сельского хозяйства неблагоприятно отразился период второй мировой войны: в течение с 1937 до 1945 гг. интенсивность сельскохозяйственного производства понизилась на 21 %. В течение ряда лет интенсивность не повышалась. Лишь с 1954 года она постепенно возрастает и в 1955 году превысила довоенный уровень. (Интенсивность и далее колеблется в пределах этого уровня. Этот факт не свидетельствует о правильном течении процесса интенсификации, ведь объем промышленного производства к настоящему времени увеличился в шесть раз). Постепенное возрастание интенсивности наряду с быстрым сокращением числа работников отразилось в необычайно неблагоприятном развитии производительности труда. Если мы будем считать, что 1936 год равен 100, то в 1960 году производительность составляла уже 240 %. Знаменательная помощь государства в деле повышения производства отражается в повышении количества средств механизации и в объеме капиталовложений, которые являются основными предпосылками систематического повышения эффективности сельскохозяйственного производства.

В развитии сельского хозяйства как целого решающее значение имеют основные отрасли: растениеводство и животноводство.

1. Интенсивность и производительность труда в растениеводстве:

Процесс интенсификации в растениеводстве в первые послевоенные годы сменил некоторый застой, который неблагоприятно отразился на сельском хозяйстве как целом. Постепенное повышение интенсивности растениеводства начинается лишь с 1953 года, после завершения главного этапа строительства ЕСХК, когда были созданы лишь дальнейшие предпосылки интенсификации растениеводства и повышения погектарного урожая. Несмотря на то, что чехословацкое сельское хозяйство в этой отрасли производства достигло определенных успехов, в целом ряде европейских государств с развитым сельскохозяйственным производством достигают более высоких урожаев, в особенности в результате большего потребления чистых питательных веществ на гектар. Несмотря на это имеется целый ряд районов, достигающих урожаев зерновых свыше 30 ц на гектар, и по своему уровню равных самым развитым капиталистическим государствам.

Из числа остальных культур в повышении эффективности сельскохозяйственного производства принимают участие технические культуры, в особенности сахарная свекла и картофель. В особенности роль сахарной свеклы свидетельствует о тесной связи с интенсификацией всего сельского хозяйства. Погектарные урожаи сахарной свеклы колеблются постоянно над средним европейским уровнем и достигают также более высокой продукции сахара на гектар, в особенности после внедрения высокоурожайных сортов. Противоположная тенденция замечается у картофеля. Погектарные урожаи неустойчивы и их не удалось до сих пор стабилизировать. Причина низкой интенсивности заключается прежде всего в том, что площади под картофель размещены равномерно во всех производственных типах, где для выращивания картофеля не имеется подходящих производственных условий.

Следующей отраслью, непосредственно влияющей на повышение эффективности сельскохозяйственного производства в чехословацком сельском хозяйстве, является возделывание кормовых трав. Эта отрасль производства не удовлетворяет требованиям

уровня более высокой интенсивности. Низкая интенсивность производства лугов и пастбищ отражается прежде всего в недостаточном питании и низком качестве луговых травостоев.

II. Интенсивность и производительность труда в животноводстве.

Интенсивность производства и производительность труда в животноводстве с трудом справлялись в послевоенное время с последствиями оккупации и засухи в 1947 году. поголовье животных по сравнению с 1936 годом сократилось на 18 %, количество условных единиц скота (в пересчете на крупный рогатый скот) понизилось на 12 условных единиц на гектар.

Переход от раздробленного производства к крупнопроизводственным формам обошелся не без затруднений, но в основном он был необходимым условием дальнейшего повышения интенсивности животноводства и производительности труда. довоенный уровень был достигнут уже в 1952 году. Особое внимание было обращено непосредственно на эффективность производства отдельных отраслей животноводства, прежде всего в области разведения крупного рогатого скота и свиней, производства молока и мяса на гектар сельскохозяйственной земли.

Плотность крупного рогатого скота, в частности коров, достигает среднего уровня по сравнению с остальными европейскими странами. В продуктивности наблюдается отставание от уровня европейских стран с высокоразвитым сельскохозяйственным производством. Причины следует относить за счет недостаточной техники кормления и разведения. Достижение принципиального оборота в животноводстве в этой области производства предполагается за счет изменения организации кормления в пользу люцерны и силосной кукурузы, а в мясной продукции — за счет соответственной специализации сельскохозяйственных предприятий. У свиней достигаются удовлетворительные результаты, однако и в этой области следует придерживаться принципов районирования и специализации с целью выполнения дальнейших предпосылок эффективности сельскохозяйственного производства.

Б. Анализ резервов роста эффективности сельскохозяйственного производства в ЧССР

Достижение максимальной экономической эффективности общественного труда в сельском хозяйстве опирается на подробное знание природных и экономических условий. Наглядное представление о том, как разные природные условия приводят к различной погектарной продукции, дает анализ показателей ЕСХК согласно производственным областям (кукурузная, свекловичная, картофельная, картофельно-овсяная и горная).

Расхождения в эффективности производства между производственными областями не возникают лишь на основании природных условий, но и различного уровня ведения хозяйства. Кооперативы с более высокой интенсивностью затрачивают на каждую единицу площади земли большее количество средств производства и труда, и достигают значительно большей производительности труда наряду с существенно низшими расходами.

Так например, производительность труда, измеряемая объемом общей продукции в пересчете на одного постоянного работника, в наиболее интенсивной свекловичной области на 7,6 % выше по сравнению с кукурузной областью, на 17,1 % по сравнению с картофельной областью, на 28,7 % по сравнению с картофельно-овсяной и на 35,3 % по сравнению с горной областью. Также и показатель экономичности в отдельных областях разный в пользу свекловичной области. Различные результаты, однако, представляют также кооперативы одной и той же производственной области в одинаковых природных условиях. Эти факты свидетельствуют о бесспорных резервах в подавляющем большинстве ЕСХК. Значительные расхождения имеют также место среди производственных областей с различной системой ведения хозяйства.

В Словакии уровень эффективности производства по сравнению с чешскими областями ниже, особенно большие резервы имеются в животноводстве, за исключением свиноводства.

Об огромных резервах, которыми располагают в повышении эффективности сельскохозяйственного производства ЕСХК, свидетельствуют районные средние показатели по всем ЕСХК в ЧССР в рамках областей (в административном смысле).

Повышение интенсивности сельскохозяйственного производства по каждому гектару является в настоящее время важнейшей задачей сельского хозяйства; это повышение само по себе имеет решающее значение в успехе эффективности чехословацкого сельского хозяйства.

Entwicklung des ökonomischen Nutzeffektes der tschechoslowakischen Landwirtschaft und Perspektiven seiner weiteren Entfaltung

Die Sicherstellung eines wesentlichen und nachhaltigen Anstiegs der landwirtschaftlichen Produktion und die Steigerung ihres Nutzeffektes stellen im gegenwärtigen Zeitabschnitt die wichtigste Aufgabe der tschechoslowakischen Landwirtschaft dar. Es geht dabei nicht nur um die Erzielung eines dauernden Anstiegs der Produktion, sondern gleichzeitig auch um eine ausgeprägte Hebung ihrer Wirtschaftlichkeit. Darin müssen die Hauptquellen der Steigerung der Effektivität der landwirtschaftlichen Produktion erblickt werden.

Aus diesem Grunde wird der Nutzeffekt der tschechoslowakischen Landwirtschaft, als Zweig der Volkswirtschaft, nicht nur vom Gesichtspunkt des gegenwärtigen Standes bewertet, sondern vor allem unter Berücksichtigung seiner bisherigen Entwicklung, sowie der möglichen Perspektive seiner weiteren Entfaltung.

Die bisherige Entwicklung des Nutzeffektes der tschl. Landwirtschaft

Die Entwicklung der landwirtschaftlichen Produktion wird durch die grundlegenden Kennziffern der Entfaltung der landwirtschaftlichen Produktion, die in den letzten 25 Jahren erzielte Intensität und Arbeitsproduktivität charakterisiert. In der tschechoslowakischen Landwirtschaft machten sich die Auswirkungen des II. Weltkriegs sehr ungünstig geltend und im Laufe der Jahre 1937-1945 sank die Intensität der landwirtschaftlichen Produktion um 21 % ab. Über eine Reihe von Jahren hinweg trat keine Erhöhung der Intensität ein. Erst seit dem Jahre 1945 erhöhte sie sich fortschreitend und im Jahre 1955 wurde das Vorkriegsniveau überschritten (das Intensitätsniveau bewegt sich auch weiterhin etwa um diese Höhe). Diese Tatsache bezeugt, daß der Intensitätsprozeß nicht richtig abläuft, denn der Umfang der industriellen Produktion erhöhte sich inzwischen um das Sechsfache. Das allmähliche Anwachsen der Intensität in Verbindung mit einer schnellen Abnahme der Arbeitskräfte in der Landwirtschaft machte sich in einer außerordentlich ausgeprägten Entwicklung der Arbeitsproduktivität geltend. Wenn wir das Jahr 1936 mit 100 ansetzen, so belief sich die Produktivität im Jahre 1960 auf 240 %. Die bedeutsame Unterstützung des Staates bei der Steigerung der Produktion gelangt in der erhöhten Menge technischer Hilfsmittel zur Mechanisierung und im Umfang der Investitionen zum Ausdruck, die die grundlegenden Voraussetzungen für eine systematische Steigerung des Nutzeffektes der landwirtschaftlichen Produktion darstellen.

Für die Entfaltung der Landwirtschaft als Ganzes betrachtet sind die grundlegenden Zweige — die pflanzliche und die tierische Produktion — von entscheidender Bedeutung.

I. Intensität und Arbeitsproduktivität in der pflanzlichen Produktion

Der Intensivierungsprozeß in der pflanzlichen Produktion wurde nach den ersten Kriegsjahren von einer gewissen Stagnation abgelöst, die sich ungünstig in der gesamten Landwirtschaft widerspiegelte. Eine fortschreitende Verstärkung der Intensität der pflanzlichen Produktion tritt erst im Jahre 1953 ein, nach der Beendigung der Hauptetappe des Aufbaus der Genossenschaften, wo erst die weiteren Voraussetzungen für die Intensivierung der Feldwirtschaft und für die Steigerung der Hektarerträge geschaffen wurden. Obwohl die tschechoslowakische Landwirtschaft

in diesem Produktionszweig Erfolge erzielen, werden in einer Reihe europäischer Staaten mit hochentwickelter Landwirtschaft höhere Erträge erzielt und zwar insbesondere mittels eines höheren Aufwands an Reinnährstoffen je Hektar Bodenfläche. Es gibt jedoch eine ganze Reihe von Kreisen in der ČSSR, wo bei Getreide Erträge von mehr als 30 dt/ha erzielt werden und die das Niveau der in höchst entwickelten kapitalistischen Staaten erreichen.

Was die übrigen Fruchtarten angeht, so tragen zur Vergrößerung des Nutzeffektes der landwirtschaftlichen Produktion die technischen Kulturen, insbesondere Zuckerrüben und Kartoffeln, wesentlich bei. Die Hektarerträge der Zuckerrüben liegen ständig über dem europäischen Durchschnitt und es wird auch eine höhere Zuckerproduktion vom Hektar erzielt, insbesondere durch die Einführung hochartragreicher Sorten. Eine entgegengesetzte Tendenz weisen die Kartoffeln auf. Die Hektarerträge der Kartoffeln schwanken und es ist bisher nicht gelungen, sie zu stabilisieren. Die Ursache der geringen Intensität beruht vor allem darauf, daß die Kartoffelanbauflächen gleichmäßig auf alle Produktionsgebiete aufgeteilt sind, wo manchmal für den Kartoffelbau nicht die erforderlichen Produktionsbedingungen vorhanden sind.

Ein weiterer Zweig, der direkt auf die Erhöhung des Nutzeffektes der landwirtschaftlichen Produktion in der tschechoslowakischen Landwirtschaft einwirkt, ist der Futterpflanzenbau. Diese Produktionsabschnitt erfüllt die Erfordernisse eines höheren Intensitätsniveaus nicht. Die geringe Intensität der Produktion auf dem Grünland spiegelt sich vor allem in der unzureichenden Ernährung desselben und in der geringen Qualität der Wiesenbestände wider.

II. Intensität und Arbeitsproduktivität in der tierischen Produktion

Die Produktionsintensität und Arbeitsproduktivität in der Viehwirtschaft vermöchte der Folgen der Okkupation und der Trockenheit im Jahre 1947 in den Nachkriegsjahren nur mit Schwierigkeit Herr zu werden. Die Nutztierbestände verringerten sich gegenüber 1936 um 18 %, der Großviehbesatz sank je Hektar Bodenfläche um 12 GVE ab.

Der Übergang von der zersplitterten Kleinproduktion zu den Großproduktionsformen erfolgte nicht ohne Schwankungen, stellte jedoch im wesentlichen eine unabdingbare Erfordernis des weiteren Wachstums der Intensität der tierischen Produktion und der Arbeitsproduktivität dar. Das Vorkriegsniveau wurde bereits im Jahre 1952 erreicht. Eine besondere Aufmerksamkeit wurde dem Nutzeffekt der Produktion direkt in den einzelnen Beständen gewidmet, vor allem in den Rinder- und Schweinebeständen, der Milch- und Fleischproduktion je Hektar LN.

Der Rind- und Milchviehbesatz erreicht das durchschnittliche Niveau der übrigen europäischen Staaten. Was die Produktivität der Nutztiere angeht, so wurde das Niveau der europäischen Staaten mit hochentwickelter Landwirtschaft nicht erreicht. Die Ursachen sind in der unzureichenden Fütterungstechnik und Haltung verankert. Der Weg zu einem grundsätzlichen Umschwung in der Viehwirtschaft auf diesem Produktionsabschnitt wird in der Reorganisation der Fütterung unter Ausrichtung auf Luzerne und Silomais erblickt. Was die Fleischproduktion angeht, ist eine zweckvolle Spezialisierung der Landwirtschaftsbetriebe vorgesehen. Bei Schweinen werden zufriedenstellende Ergebnisse erzielt; trotzdem ist es erforderlich, auch auf diesem Gebiet die Grundsätze der Rayonierung und Spezialisierung zu wahren, damit die übrigen Bedingungen zur Steigerung des Nutzeffektes der landwirtschaftlichen Produktion erfüllt werden können.

Analyse der Reserven zum Anwachsen des ökonomischen Nutzeffektes der landwirtschaftlichen Produktion in der ČSSR

Das Bestreben, einen optimalen ökonomischen Nutzeffekt der gesellschaftlichen Arbeit in der Landwirtschaft zu erzielen, stützt sich auf eine eingehende Kenntnis der natürlichen und ökonomischen Bedingungen. Wie Unterschiede in den naturge-

mäßen Gegebenheiten zu einer unterschiedlicher Produktion vom Hektar der Bodenfläche führen, zeigt anschaulich eine Analyse der Kennziffern der nach Produktionsgebieten (Mais-, Rüben-, Kartoffel-, Kartoffel-Hafer- und Gebirgsproduktionsgebiet) gegliederten Genossenschaften.

Die Unterschiede im Nutzeffekt der Produktion zwischen den einzelnen Produktionsgebieten werden nicht nur von den natürlichen Bedingungen verursacht sondern auch durch das unterschiedliche Niveau der Wirtschaftsführung. Genossenschaften mit höherer Produktionsintensität wenden auf die Bodeneinheit eine größere Menge Produktionsmittel und Arbeit auf und erzielen eine wesentlich höhere Arbeitsproduktivität, sowie auch einen wesentlich geringeren Kostenaufwand.

So ist z. B. die an der Menge der auf 1 ständige Arbeitskraft entfallenden Gesamtproduktion gemessene Arbeitsproduktivität im intensivsten Rübenbaugebiet um 7,6 % höher als im Maisanbaugebiet, um 17,1 % höher als im Kartoffelbaugebiet, um 28,7 % höher als im Kartoffel-Haferanbaugebiet und um 35,3 % höher als im Gebirgsgebiet. Auch die Kennziffer der Wirtschaftlichkeit ist im Rübenbaugebiet gegenüber den anderen Gebieten am günstigsten. Verschiedene Ergebnisse erzielen auch Genossenschaften im gleichen Produktionsgebiet, in gleichen Produktionsbedingungen. Diese Tatsachen bezeugen das zweifellose Vorhandensein von Reserven in der absoluten Mehrheit der Genossenschaften. Ausgeprägte Unterschiede treten ebenfalls zwischen den Produktionsgebieten mit verschiedenem Wirtschaftssystem in Erscheinung.

Ein niedrigeres Niveau erreicht der Nutzeffekt der Produktion in der Slowakei im Vergleich mit den tschechischen Ländern; große Reserven sind insbesondere in der Viehwirtschaft, mit Ausnahme der Schweinehaltung, vorhanden.

Auf ungeheure Reserven zur Steigerung des Nutzeffektes der landwirtschaftlichen Produktion in den Genossenschaften weisen die Materialien über die Kreisdurchschnitte aller Landwirtschafts-genossenschaften der CSSR im Rahmen der Bezirke hin.

Die Steigerung der Intensität der landwirtschaftlichen Produktion je Hektar Bodenfläche stellt im gegenwärtigen Zeitabschnitt die allerwichtigste Aufgabe der Landwirtschaft dar und den Faktor der allein den erhöhten Nutzeffekt der tschechoslowakischen Landwirtschaft bestimmen wird.

AKTUÁLNÍ OTÁZKY EKONOMICKÉ EFEKTIVNOSTI ZEMĚDĚLSKÉ VÝROBY V SSSR

Ekonomická efektivnost zemědělské výroby je jedním ze základních problémů zemědělské vědy v současnosti. Její podrobné zpracování a uvedení do praxe bylo zdůrazněno na XXII. sjezdu KSSS, právě tak jako při jednotlivých poradách v různých oblastech Sovětského svazu. Ekonomická efektivnost výroby představuje komplex samostatných i vzájemně souvisejících vědeckých problémů a její úspěšné vyřešení umožní globální pohled na efektivnost zemědělské výroby jako celku i v jeho jednotlivých výrobních odvětvích.

V dnešním stadiu výzkumu je hlavní pozornost zaměřena na vypracování podrobné metodiky ekonomické efektivnosti zemědělské výroby a na stanovení ukazatelů, kteří by nejlépe z různých hledisek osvětlili efektivnost celé výroby nebo jejích jednotlivých částí. Dalším souborem otázek je zkoumání metod, jak plánovat a zjišťovat příslušné ukazatele, a konečně, jak těchto ukazatelů efektivnosti zemědělské výroby využít co nejrychleji v zemědělské praxi.

Správné stanovení ukazatelů a jednoduchá metodika umožní zajistit sledování ekonomické efektivnosti výroby v praxi především při rozborech hospodářské činnosti kolchozů a sovkhozů, dále při sledování stavu a perspektiv zemědělské výroby v rozličných výrobních oblastech, při rozmisťování a specializaci zemědělské výroby, rozpracování soustav hospodaření, zavádění chozrasčotu, stanovení ekonomické efektivnosti investic apod.

Výrazem důležitosti problematiky stanovení ekonomické efektivnosti zemědělské výroby je Sborník vědeckovýzkumných prací ústavů a plánovacích orgánů, vydaný pod vedením K. P. Obolenského.*)

*) *Problemy ekonomičeskoj effektivnosti sel'skochozjajstvennogo proizvodstva*, Gosplanizdat, Moskva 1960.

Autoři věnovali velkou pozornost nejprve teoretickým otázkám stanovení metodiky. Vycházeli přitom z požadavků objektivních ekonomických zákonů socialismu, přičemž vzali v úvahu zvláštnosti výroby v zemědělství jako jednoho z odvětví národního hospodářství.

Jako soustava ukazatelů, vyjadřujících z různých hledisek ekonomickou efektivnost výroby, byl navržen komplex vzájemně souvisejících ukazatelů:

1. Množství produkce (v penězích) v přepočtu na:

- a) 100 ha zemědělské půdy,
- b) den lidské práce (hodinu lidské práce),
- c) 100 rublů základních výrobních fondů.

2. Množství čisté produkce (hrubého důchodu) a čistého důchodu v přepočtu na den lidské práce a na hodinu lidské práce.

3. Množství produkce na 100 rublů celkových vlastních nákladů.

Pro výpočet těchto ukazatelů je třeba uvažovat období několika let, nejlépe 3 až 5 let, a to jak pro celé zemědělství, tak i pro jejich výpočet v jednotlivých kolchozech nebo sovkchozech.

Soustava těchto ukazatelů umožní pak posoudit efektivnost využití všech důle-

žitých faktorů výroby, jako je půda, základní výrobní prostředky a pracovní síla.

Po teoretických rozborech problematiky ekonomické efektivity zemědělské výroby je věnována velká pozornost rozboru ekonomické efektivity jednotlivých plodin a odvětví zemědělské výroby, především produkci cukrovky, zeleniny a lnu.

Jednou z nejmocnějších pák dalšího rozvoje zemědělské výroby a zvýšení její ekonomické efektivity je vytvoření dostatečně veliké materiálně technické základny kolchozů a sovkhozů, což vyžaduje zajistit dostatek rozvojových investic. Aby nebyla narušena snaha po největší efektivity zemědělské výroby, je nutno využít všech investičních prostředků jak při jejich realizaci, tak v provozu s maximálním ekonomickým efektem, neboť představují nesmírné částky finančních prostředků i materiálů.

Otázka zjišťování ekonomické efektivity investic v zemědělství se proto stává jedním z nejdůležitějších problémů komplexního řešení ekonomické efektivity zemědělské výroby.

Jestliže bylo dosaženo podstatného pokroku v nazírání na stanovení metodických zásad a soustav ukazatelů ekonomické efektivity zemědělské výroby, není zdaleka v takovém rozsahu vyřešen problém zjišťování a stanovení ekonomické efektivity investic v zemědělství.

Pro N. K a r o t a m m a je nejdůležitějším a základním ukazatelem ekonomické efektivity investic ukazatel procenta rentability, stanoveného poměrem celkového zisku (popř. ztráty) k objemu výrobních fondů jako celku, tj. základních i oběžných fondů.

Naproti tomu autoři L. M. Z a l c m a n a M. J. L e m e š e v navrhuji jako základního ukazatele vytvořit ukazatel syntetický, jenž by podle názoru autorů měl zahrnovat čtyři samostatné ukazatele ekonomické efektivity investic, a to:

1. Přírůstek hrubé produkce na jeden rubl investičních nákladů,

2. pracovní náklady na jednotku produkce,

3. vlastní náklady výroby na jednotku produkce,

4. objem produkce na 100 ha zemědělské půdy.

Syntetický ukazatel má pak pomoci speciálního výpočtového schématu obsáhnout nikoli jen dodatečný přírůstek produkce, ale všechnu úsporu pracovních i materiálových nákladů, zásob apod.

Při ekonomickém soutěžení mezi SSSR a USA je důležité sledovat tempo růstu a rozvoje, a proto významnou teoretickou a praktickou otázkou při studiu problému ekonomické efektivity investic je sledování a srovnávání tempa růstu investičních nákladů a růstu objemu produkce.

Jednou z důležitých složek ekonomické efektivity zemědělské výroby je intenzifikace zemědělství a stanovení ukazatele intenzity zemědělské výroby. Její význam zdůraznil N. S. Chruščov již na prosincovém zasedání ÚV KSSS v roce 1959: „*Nikoli extenzivní formy hospodaření v zemědělství, vycházející převážně z rozšiřování osevních ploch, nýbrž výsoce kvalifikované intenzivní hospodaření, při němž se dosahuje maximálního množství produkce na každém hektaru půdy a na každou jednotku vložené práce — to je naše cesta.*“

V. I. Lenin chápal intenzifikaci zemědělské výroby jako vzrůstající používání výrobních prostředků i práce na jednom pozemku tak, aby stoupla jeho produktivnost.

Intenzifikaci zemědělství nutno tedy chápat podle N. Pysina a Ch. Popova*) jako doplňkové vklady výrobních prostředků na jednotku půdní plochy, jimiž se dosáhne maximální výroby produktů při minimálních nákladech. Toto pojetí intenzifikace zemědělství je v souladu s obdobím postupného přechodu od socialismu ke komunismu, kdy komplexní mechanizace, automatizace a chemizace výrobních procesů se staly rozhodující silou v růstu produktivity práce.

*) Intensifikacija kolchoznogo proizvodstva — vernyj put sozdaniya izobilija s. x. produktov, Ekonomika sefskogo chozjajstva, 1, 1962.

Stoupající množství vynaložené živé práce nemůže být pro toto období charakteristickým znakem intenzifikace. Při posuzování stupně intenzity zemědělské výroby jednotlivých hospodářství nebo odvětví je třeba však přihlížet ke spotřebě nejen minulé, ale i živé práce, neboť práce je konstantním prvkem výroby.

Ke zkoumání stupně intenzity zemědělské výroby v intenzifikačním procesu je třeba používat jak naturálních, tak hodnotových ukazatelů. Naturálních ukazatelů je třeba k rozboru návaznosti jednotlivých odvětví, hodnotových ukazatelů k ekonomickému srovnávacímu hodnocení procesu intenzifikace a s ním nerozlučně spjatého růstu produktivity práce. Intenzifikace zemědělské výroby, jejímž hlavním znakem je komplexní mechanizace, automatizace a chemizace výrobních procesů, je nesmírnou rezervou zvyšování produktivity práce.

Nauka o intenzifikaci zemědělské výroby se opírá o marx-leninskou teorii tvorby diferencální renty II v zemědělství. Diferencální renta II je dodatečný čistý důchod, který se vytváří dodatečným vkládáním prostředků do jednoho a téhož pozemku. Kolchozy nebo sovchozy, které mají vyšší stupeň mechanizace, zvyšují půdní úrodnost a chovají proto i větší počet hospodářských zvířat. Hospodáří intenzivněji, neboť dosahují na každém hektaru více produkce, a to nižší spotřebou práce i výrobních prostředků na každou jednotku produkce než závody s méně intenzivním hospodařením. Je proto

přirozené, že intenzivnější hospodářství získává z každého hektaru půdy více důchodů ve srovnání s hospodářstvím méně intenzivním. To je důležitý stimul v intenzifikaci zemědělství, která je tak základem předpokladem pro dosažení dodatečného čistého důchodu.

Diferenciální renta II je jedním z nej důležitějších zdrojů intenzifikace zemědělství, neboť intenzivnější hospodářství mohou vynakládat více prostředků na zvyšování ekonomické půdní úrodnosti, na nákup strojů a hnojiv, na rozvoj živočišné výroby a na další jiná opatření, jejichž cílem je další zvyšování intenzity hospodaření.

V. I. Lenin charakterizoval proces intenzifikace zemědělství takto: „Intenzifikace zemědělství není jev náhodný, lokální nebo episodický, nýbrž společný jev ve všech civilizovaných státech“ (V. I. Lenin — Spisy, sv. 22, str. 35 r. v.).

Za socialismu má intenzifikace zemědělství ráz plánovitý proti živelnému rázu intenzifikace zemědělství v kapitalismu. Soustavná intenzifikace rozvíjí a upevňuje kolchozní a sovchozní hospodářství a současně zvyšuje životní úroveň všech pracujících. Procesu intenzifikace zemědělství jako jednomu ze základních momentů zvyšování efektivnosti zemědělské výroby je proto věnována přední pozornost.

Zpracoval Otto SOUKUP,
Výzkumný ústav zemědělské ekonomiky,
Praha

Přehled ekonomické literatury

Přinášíme výběr literatury (knihy, časopisy), která došla do Studijního a dokumentačního střediska ÚVTI v březnu a v dubnu 1962.

Ekonomika socialistického zemědělství

Grochowski Z.: O měření intenzity a úrovně výroby v zem. závodech. Zagad. Ekon. Rolnej, č. 5, 1961.

Rachse H.: Vývoj výrobních cen v zemědělství od r. 1955 až do r. 1960. Statistische Praxis, r. 16, č. 12, 1961.

Krieger H.: Některé otázky výpočtu vlastních nákladů při výrobě krmiv. Wissenschaftliche Zeitschrift d. Martin-Luther-Universität Halle, r. 10, č. 6, 1961.

Beyer W.: Úkoly a některé otázky výpočtu vlastních nákladů v soc. zem. závodech. Wissenschaftliche Zeitschrift d. Martin-Luther-Universität Halle, r. 10, č. 6, 1961.

Hübner B.: Vlastní náklady některých doplňkových závodů v soc. zemědělství. Wissenschaftliche Zeitschrift d. Martin-Luther-Universität Halle, r. 10, č. 6, 1961.

Korotajev V.: Nová organizace a odměna za práci při komplexní mechanizaci výkrmu prasat. Ekon. selsk. chozjajstva, r. 33, č. 1, 1962.

Lenkova L.: O využití pracovního času kolchozníků podle příkladu kolchozů Centrální černozemní zóny. Ekon. selsk. chozjajstva, r. 33, č. 1, 1962.

Söllig V.: K některým principům účetní evidence a jejich využití k zlepšení řídicí činnosti soc. zemědělských závodů. Zeitschrift f. Agrarökonomik, r. 5, č. 1, 1962.

Dieckmann G.: Vzájemné souvislosti socialistického principu řízení ve výrobních družstvech a struktury řízení. Zeitschrift f. Agrarökonomik, r. 5, č. 1, 1962.

Nešev S.: Dostatečné a odůvodněné normy spotřeby krmiv pro užitkové hospodářské zvířectvo. Planowo stopanstvo i statistika, r. 16, č. 10, 1961.

Klein I.: Vytváření fondů v zemědělských výrobních družstvech. Wirtschaftswissenschaft, r. 10, č. 1, 1962.

Petrosjan A., Mersesova M.: O vytváření výrobních fondů kolchozů. Voprosy ekonomiki, č. 12, 1961.

Treščeva A. M.: K otázce ekonomické efektivnosti postřiku zeletiny v Moskevské oblasti. Trudy VNIIGIM, díl 15, 1960. ÚZLK D 29 051/35.

Teregylov I.: Efektivnost použití rašeliny jako hnojiva a na podestýlku. Ekon. selsk. chozjajstva, r. 33, č. 1, 1962.

Prandota W.: Úloha a význam průmyslových a krmných brambor. Warszawa, Roczniki nauk rolniczych, Seria G, — Ekonomiki Rolnictwa, seš. 3, 1961.

Bavate, Bulgaru M., Stanica M.: Příspěvky k metodologii výpočtu tržní produkce v zemědělství. Rev. de Statistica, r. 10, č. 10, 1961.

Maszalkowicz T., Malinowska D.: Hodnota a amortizace základních prostředků v zemědělství v roce 1957. Warszawa, Roczniki nauk rolniczych, Seria G, — Ekonomiki Rolnictwa, seš. 3, 1961.

(Pokračování na 3. a 4. str. obálky)

K otázkám ekonomické efektivity investic v zemědělství

V minulém roce byly vypracovány a plénem Státní plánovací komise schváleny „Směrnice o určování efektivity investic a nové techniky v národním hospodářství ČSSR“. Podle usnesení Státní plánovací komise mají být v jednotlivých odvětvích národního hospodářství tyto směrnice rozpracovány a přihlédnuto ke zvláštnostem daného odvětví. V odvětví zemědělství jsou v současné době pod metodickým vedením ministerstva zemědělství, lesního a vodního hospodářství takovéto směrnice vypracovávány. Tak například existuje návrh směrnic pro určování ekonomické efektivity meliorací (odvodnění, závlahy, kejdy), vypracovaný Ředitelstvím vodohospodářského rozvoje v Praze.

Důležitost správného přístupu k hodnocení efektivity investic ukládaných do zemědělství je dána především skutečností, že v zemědělství probíhá a dále bude intenzivně pokračovat budování nové, mohutné materiálně výrobní základny, která umožní, aby se zemědělství svou úrovní vyrovnalo úrovni průmyslu. Dlouhodobá koncepce vývoje zemědělství, která se v této souvislosti vypracovává, je ve svých kvalitativních ukazatelích ve značné míře podmíněna vysokou efektivitou investic, přičemž předpokladem vysoké účinnosti investičních prostředků je správné zaměření výroby na účelnou specializaci.

Ve Výzkumném ústavu národohospodářského plánování v Praze byla v minulém roce řešena otázka rozborů efektivity zemědělské výroby se zaměřením na okres jako základní článek řízení zemědělské výroby. Již při této práci se objevily otázky vzájemného vztahu efektivity zemědělské výroby a investic, nezbytnost zásadního vyjasnění otázek investiční výstavby a pojetí mechanizace z hlediska perspektivního rozvoje zemědělské výroby (celostátně, v jednotlivých oblastech, ve správních územích a v jednotlivých zemědělských závodech).

Neujasněnost v investičních plánech způsobuje, že se obrovské investiční prostředky vynakládají s nedostatečnou efektivitou. Jestliže k tomu přistupuje jejich nedostatečné využití, popřípadě nesprávné rozmístění investic mezi závody, nemohou být investice dostatečně účinnými prostředky k odstranění rozdílů ve vybavení jednotlivých závodů stejné výrobní oblasti, ke zmírnění rozdílů mezi závody hospodařícími v rozdílných výrobních oblastech a jen málo přispívají k zabezpečení plánovitě reprodukce pracovních sil.

Všechny tyto skutečnosti vedly pracovníky zemědělského oddělení Výzkumného ústavu národohospodářského plánování v Praze k tomu, aby se ve spolupráci s pracovníky Vysoké školy zemědělské v Praze a Státní plánovací komise hlouběji zabývali problematikou zjišťování efektivity investic v zemědělství. Smyslem této práce nebylo nahradit směrnice o efektivity investic, vypracovanými v odvětví zemědělství, novými směrnicemi, nýbrž ovlivnit práce na nich jak ve směru sjednocení ukazatelů efektivity investic, tak i ve směru jejich prohloubení.

V tomto monotematickém čísle je obsažena — a ohledem na možnosti časopisu — jen část zkoumané problematiky efektivnosti investic. V prvních dvou statích je obsaženo pojetí určování ekonomické efektivnosti investic a zdůvodněna soustava ukazatelů, přičemž jsme vycházeli ze zhodnocení existujících názorů na zkoumání efektivnosti investic. Další statě, které představují konkretizaci určování efektivnosti investic na podkladě zdůvodnění tvorby komplexních investičních celků v rostlinné a živočišné výrobě, jakož i příklad hodnocení efektivnosti investičního celku pro pěstování cukrovky, tvoří těžiště předkládané práce o efektivnosti investic. Domníváme se, že otázka zjišťování ekonomické efektivnosti investic v zemědělství a zejména metoda komplexních investičních celků může zainteresovat pracovníky teorie i praxe v oblasti investic i v tom smyslu, aby aktivně ovlivnili její další výzkum.

*C. Sc. Jaroslav DUPAL,
vědecký redaktor příspěvků
o efektivnosti investic v zemědělství*

K dosavadním názorům na určování ekonomické efektivity investic v socialistickém zemědělství

Emil DIVILA, promováný ekonom
Výzkumný ústav národohospodářského plánování, Praha

Úvod

Otázkami ekonomické efektivity investic v socialistickém zemědělství se zabývají ekonomové ve všech socialistických zemích. Problém ekonomické efektivity investic v zemědělství je tím naléhavější, že zvláště v posledních letech se v socialistických zemích v souladu s národohospodářskými plány podstatně zvyšuje objem investic vkládaných do zemědělské výroby. Snahou ekonomů je důkladně propracovat základní teoreticko-metodickou problematiku efektivity investic a — vycházejí z teoretických a praktických poznatků — stanovit vhodné ukazatele pro plánovací a rozborovou praxi.

Složitost problematiky ekonomické efektivity investic za socialismu se odráží i v tom, že přes četné odborné diskuse existují dosud mezi ekonomy socialistických zemí odlišné názory na základní otázky efektivity investic v zemědělství. Sporný je samotný pojem investic, odlišné je pojetí základních kritérií a ukazatelů jejich ekonomické efektivity.

V tomto úvodním článku přinášíme proto přehled a naše stanovisko k některým názorům na tyto otázky, jak jsou zachyceny zejména v sovětské odborné literatuře. Zároveň přihlížíme i k dosavadním poznatkům pracovníků z jiných socialistických zemí, především našich ekonomů, zabývajících se problematikou efektivity investic v zemědělství.

K pojmu investic a základních výrobních fondů v zemědělství

Investicemi se běžně rozumí souhrn nákladů (materiálových a pracovních), určených na získání nových a na rozšíření, rekonstrukci nebo obnovu dosavadních základních fondů výrobního i nevýrobního určení. Jakmile jsou investice realizovány (nové budovy, stroje aj.), stávají se základními fondy. Společným znakem všech základních fondů je, že slouží výrobě (základní výrobní fondy), nebo uspokojují nevýrobní spotřebu (základní nevýrobní fondy) po dlouhou dobu (po několik let). V daném případě zajímá nás efektivity investičních vkladů do základních výrobních fondů. Jejich zvláštností proti oběžným fondům je, že se plně a mnohokrát zúčastní výrobního procesu (v průběhu několika výrobních období)

a přenášejí svou hodnotu na produkci vyráběnou za jejich pomoci po částech podle míry svého opotřebování.

Obecně platí, že množství a struktura základních výrobních fondů přímo ovlivňuje rozsah výroby a úroveň produktivity práce. Se samotnými základními výrobními fondy není ovšem možno uskutečnit výrobní proces. K výrobě je nezbytné, aby se výrobního procesu účastnily spolu se základními fondy i oběžné fondy. Mezi oběma částmi výrobních fondů musí přitom být zachována zcela konkrétní proporce. Vycházejí z této skutečnosti dochází N. G. Karotamm¹⁾ k závěru, že ekonomicky odůvodněné a správné by bylo nazývat investicemi nejen vklady do základních fondů, nýbrž i vklady do oběžných fondů. Protože však dosavadní pojetí investic jako nákladů na obnovu a rozšíření jenom základních fondů je příliš užité, a bylo by obtížné termín investic naplnit novým obsahem, tj. rozumět investicemi souhrnný vklad do základních a oběžných fondů, navrhuje N. G. Karotamm nový ekonomický termín: vklady do fondů (fondovyje vloženija). „*Tento termín zahrnuje vklady do základních i oběžných fondů. Tyto dva fondy tvoří celkový fond, neboli sumu celkových vkladů do fondů*“.²⁾ N. G. Karotamm vychází tudíž z pojetí, že samotný problém efektivnosti investic, jakožto vkladů jenom do základních fondů, neexistuje.

Do celkových fondů, zjišťovaných za období jednoho roku, zahrnuje N. G. Karotamm průměrnou roční velikost základních fondů a vlastní náklady produkce, zmenšené o odpisy (aby nedošlo k duplicitnímu započítání amortizace). K této veličině doporučuje připočítat ještě průměrnou roční zásobu oběžných fondů, pokud evidence a výkaznictví tyto údaje poskytuje.

Myšlenka N. G. Karotamma o pojetí investic jako vkladů do základních i oběžných fondů vychází z nesporné skutečnosti, že základní výrobní fondy samy o sobě neprodukují užité hodnoty, nezvyšují produktivitu práce ani nepřinášejí zisk. Zakoupí-li např. družstvo traktor, musí rovněž „investovat“ prostředky do pohonných látek, mazadel, náhradních součástí aj. Zároveň musí být v družstvu kvalifikovaný pracovník — traktorista, příslušně odměňovaný. Obdobně je tomu i u jiných základních výrobních prostředků. Výsledný efekt, ať už jej vyjádříme přírůstkem produkce, úsporou nákladů nebo jiným ukazatelem, je tudíž správné poměřovat nejen se základními fondy (resp. jejich přírůstkem), ale s veškerými zálohovanými fondy, vázanými ve výrobním procesu.

V této souvislosti je třeba uvést i poznatky pracovníků Výzkumného ústavu zemědělské ekonomiky v NDR, kteří dospěli k závěru, že čím více oběžných fondů vážou základní fondy, tím větší je jejich efektivnost. „*Účinnost základních fondů je možno zvýšit pomocí optimálního, postupně se zvyšujícího nasazení oběžných prostředků (hnojiva, ochranné prostředky, krmiva, osiva, atd.). Účinnost základních fondů se zvýší rovněž zrychlením obratu oběžných prostředků (např. v živočišné výrobě zkrácením doby výkrmu atd.)*“.³⁾ Rovněž tyto závěry svědčí o tom, že základní požadavek N. G. Karotamma — zjišťovat ekonomickou efektivnost celkových výrobních fondů je zřejmě oprávněný.

* * *

1) Základní názory N. G. Karotamma na efektivnost investic jsou obsaženy v jeho článku v „Politické ekonomii“, č. 2/1961.

2) N. G. Karotamm: „*Ekonomičeskaja effektivnost kapitalnych vloženij v socialističeskom selskom chozjajstve*“, Moskva, 1961, str. 34.

3) Rukopisné materiály vypracované R. Zieroldem, A. Huyem a R. Walterem.

Při objasnění pojmu investic je třeba věnovat pozornost i tomu, které věcné složky zahrnují základní výrobní fondy v zemědělství, jaká je jejich druhová skladba. Tato otázka zasluhuje pozornost již proto, že v některých případech je chápána odlišně.

Pojem investic a základních výrobních fondů v zemědělství se někdy zužuje jen na tzv. „klasické“ základní fondy, tj. na základní fondy mechanického charakteru. Tak např. K. I. Jeremejev uvádí, že *prostřednictvím investic se ukládají do zemědělství prostředky:*⁴⁾

1. na novou výstavbu a rekonstrukci existujících výrobních budov a staveb;
2. na zavedení nové techniky, pořízení strojů a zařízení;
3. na uskutečnění vodohospodářských opatření (odvodnění, závlahy);
4. na vytvoření sítě elevátorů a skladišť pro úschovu zrna.

Sloučíme-li 1. a 4. skupinu, zahrnují základní výrobní fondy v zemědělství v tomto pojetí: 1. provozní budovy a stavby, 2. stroje a zařízení, 3. meliorace. To ovšem znamená, že v daném případě nejsou uvažovány základní výrobní fondy biologického charakteru, především zvířata základního stáda a víceleté porosty. Základní stádo i víceleté porosty (ovocné sady, vinice, chmelnice) mají pro zemědělskou výrobu mimořádný význam a do základních fondů patří proto, že slouží výrobě po řadu let. Proto např. O. Soukup rozlišuje „... investice stavební, strojní, meliorační, investice do trvalých porostů, kmenového stáda atd. ...“⁵⁾

S ohledem na rozdílné účinky jednotlivých druhů základních fondů je třeba diferencovaně zkoumat jejich vliv na intenzitu zemědělské výroby a produktivitu práce, a neomezit se jen na hodnocení efektivnosti základních fondů, resp. investic v sumárním vyjádření. Zároveň je třeba přihlížet i k tomu, že základní stádo se neodepisuje, a jeho hodnota neovlivňuje tudíž prostřednictvím amortizačních odpisů výši vlastních nákladů v zemědělských závodech.

Do základních výrobních fondů v peněžním vyjádření není zahrnován hlavní výrobní prostředek v zemědělství — půda. Půda za socialismu není předmětem směny, nemá ani hodnotu, ani její peněžní vyjádření — cenu. S ohledem na svůj charakter a úlohu v zemědělské výrobě patří však mezi základní výrobní prostředky. Jde přitom o takový výrobní prostředek, který je jednak nezbytnou podmínkou zemědělské výroby a svou rozdílnou kvalitou zároveň do značné míry ovlivňuje výsledky hospodaření zemědělských závodů. Proto také např. N. G. Karotam m uvažuje: „Bylo by možné správně ocenit půdu v SSSR v peněžním vyjádření a započítat toto ocenění do základních fondů zemědělských závodů.“⁶⁾ Otázkami oceňování (kvalitativního hodnocení) půd se zabývají ekonomové v SSSR, ČSSR, v NDR i v jiných socialistických zemích. Při určování efektivnosti investic a celkové efektivnosti zemědělské výroby by ocenění pozemků umožnilo vyjádřit jedním ukazatelem veškeré základní (resp. celkové) výrobní fondy jednotlivých zemědělských závodů a jejich skupin, včetně rozsahu a kvality půdního fondu. Tento ukazatel by umožnil přímé srovnávání výsledků hospodaření zemědělských závodů s rozdílnými půdně klimatickými podmínkami.

⁴⁾ K. I. Jeremejev: „Effektivnost kapitalnych vloženij v selskoje chozjajstvo“, Moskva, 1960, str. 4.

⁵⁾ Otto Soukup: „Některé teoretické problémy zjišťování ekonomické efektivnosti investic v zemědělství“, Sborník ČSAZV, Zemědělská ekonomika, č. 12/1958, str. 861.

⁶⁾ Sborník pod redakcí K. P. Obolenského: „Problemy ekonomičeskoj effektivnosti selskochozjajstvennogo proizvodstva“, Moskva, 1960, str. 205. Dále jen „Sborník“.

K syntetickým ukazatelům ekonomické efektivity investic v zemědělství

Existuje několik rozdílných názorů na základní kritéria a syntetické ukazatele ekonomické efektivity investic v socialistickém zemědělství. Rozbor a vzájemná konfrontace hlavních z nich umožní lépe posoudit přednosti a nedostatky dosavadních návrhů a stanovit takové ukazatele, kteří by nejlépe vyhovovali plánovací a rozborové praxi.

N. G. Karotamm, který — jak jsme již poznali — rozumí investicemi vklady do základních a oběžných fondů, považuje za kritérium ekonomické efektivity investic rentabilitu fondů, tj. čistý důchod (zisk), vztažený k celkovým výrobním fondům:

$$\% \text{ rentability} = \frac{\text{čistý důchod}}{\text{celkové fondy}} \times 100$$

Karotamm vychází z toho, že základním zdrojem socialistické rozšířené reprodukce je nadvýrobek, a proto nadvýrobek představuje hlavní náplň ekonomické efektivity investic. „Nadvýrobek (čistý důchod) je rozhodující, hlavní charakteristikou ekonomického výsledku, ekonomického efektu fondových vkladů.“⁷⁾ Zároveň však zdůrazňuje, že rentabilita není v podmínkách plánovaného socialistického hospodářství ani regulátorem rozdělování vkladů do fondů, ani regulátorem výroby. Vklady do fondů národního hospodářství, včetně zemědělství, jsou rozdělovány plánovitě, s ohledem na reálné potřeby a možnosti socialistické rozšířené reprodukce. Avšak za jinak stejných podmínek je třeba — podle jeho názoru — zaměřovat investice tam, kde je vyšší individuální rentabilita výroby.

Mimo procenta rentability celkových fondů považuje N. G. Karotamm za důležité zjišťovat i množství čistého důchodu (zisku), připadající na jednotku plochy zemědělské půdy. Tento ukazatel má charakterizovat využití nejdůležitějšího výrobního prostředku v zemědělství, půdy, a to jak z hlediska rentability hospodaření, tak i rozšířené reprodukce. „Procento rentability spolu s množstvím zisku na jednotku plochy půdy představuje v rukou pracovníků socialistického zemědělství důležitý prostředek rozboru a zlepšení hospodářské činnosti zemědělských závodů.“⁸⁾

Rentabilitu, jako ukazatel ekonomické efektivity celkových výrobních fondů, je možno zjišťovat jak za jednotlivé závody, tak i v národohospodářském měřítku. Kvantitativní vyjádření rentability v obou případech nebude však totožné, neboť individuální rentabilita závodů vyjadřuje jen tu část čistého důchodu, kterou realizoval závod, zatímco společenská rentabilita vyjadřuje veškerý čistý důchod, tj. včetně té části, která přešla v centralizovaný fond čistého důchodu.

V současné době je rentabilita obvykle chápána jako vztah mezi čistým důchodem (ziskem) a vlastními náklady. N. G. Karotamm považuje takovéto pojetí rentability za nesprávné.⁹⁾ Hlavní nedostatek propočtu rentability na vlastní náklady vidí v tom, že v takovém případě není vůbec stimulováno lepší využití základních výrobních fondů, protože převážná část těchto fondů (90—95 %) se nebere v úvahu. Vzniká tak podle jeho názoru nesprávná představa, že tato část

⁷⁾ N. G. Karotamm: „Ekonomičeskaja effektivnost kapitalnyh vloženíj v socialističeskom selskom chozjajstve“, 1961, str. 43.

⁸⁾ N. G. Karotamm; tamtéž str. 59.

⁹⁾ Touto problematikou se zabývají i někteří naši ekonomové. Viz např. stat. J. Šebka: „Niektoré problémy kategórie národohospodárskej rentability výroby JRD“, Ekonomický časopis č. 6/1961.

základních fondů (mimo roční sumy odpisů) nemá žádný vztah k rentabilitě výroby v podniku. Jen v těch případech, kdy nelze prakticky zjistit objem celkových výrobních fondů, jako je tomu např. při hodnocení efektivnosti výroby jednotlivých produktů v zemědělském závodě, považuje N. G. Karotamm za možné a nutné určovat rentabilitu přes vlastní náklady.

Podle našeho názoru je třeba souhlasit s tím, že rentabilita celkových výrobních fondů je důležitým ukazatelem ekonomické efektivnosti činnosti jednotlivých závodů a jejich skupin. Skutečnost, že rentabilita nebo ztrátovost hospodaření je ovlivněna množstvím a strukturou jak základních, tak i oběžných fondů, vede k závěru, že rentabilitu výroby je správné určovat i poměřením čistého důchodu (případně ztráty) s celkovými fondy vázanými ve výrobním procesu. Avšak tento ukazatel nelze zřejmě chápat jako jediné kritérium efektivnosti investic.

Při hodnocení ekonomické efektivnosti investic, při stanovení jejich optimální struktury, volbě nejracionalnější varianty a nejučinnějšího rozmístění nelze vycházet výlučně ze souhrnného ukazatele. Tento ukazatel je sice důležitým prostředkem souhrnného ekonomického hodnocení, neboť nejsyntetičtější vyjadřuje účinnost základních a oběžných fondů, avšak — zvláště v našich podmínkách — nelze činit konečná rozhodnutí o zaměření investic v zemědělství bez samostatného zhodnocení takových základních stránek efektivnosti výroby, jako je intenzita zemědělské výroby a produktivita živé práce. Prakticky to např. znamená, že variantu s vyšším procentem rentability výrobních fondů nelze považovat za efektivnější v případě, že přináší podstatně nižší přírůstek zemědělské produkce v přepočtu na jednotku plochy zemědělské půdy, nebo, nevede-li k potřebné úspoře pracovních sil v zemědělství. K. J. Jeremejev v této souvislosti např. zdůrazňuje: „*Jestliže se nezvyšuje výroba zemědělských produktů, pak nemůže být ani řeč o efektivnosti investic.*“¹⁰⁾ I když toto hledisko nelze aplikovat na všechna dílčí investiční opatření, přece jen vyjadřuje důležitý požadavek, aby efektivnost investic v zemědělství nebyla hodnocena jen podle rentability výrobních fondů a množství čistého důchodu na jednotku plochy, popř. podle relativní úspory na investičních a provozních nákladech.

N. G. Karotamm je si vědom toho, že při určování efektivnosti dílčích investičních opatření v zemědělských závodech (pořízení nového stroje apod.) nelze v každém případě promítat jejich efektivnost přes rentabilitu celkových výrobních fondů. V takovém případě považuje za dostatečné posoudit efektivnost variant podle úrovně provozních nákladů na jednotku výkonu nebo produkce.

Širší praktické uplatnění ukazatele rentability celkových výrobních fondů ztěžuje v současné době i ta skutečnost, že např. družstva jsou dosud značně nerovnoměrně vybavena základními fondy, a to nejen s ohledem na celkový objem těchto fondů, ale zároveň i s ohledem na jejich druhovou strukturu a průměrné stáří. V hodnotě základních fondů převažují hospodářské budovy, z nichž mnohé plně nevyhovují moderní technologii zčásti proto, že byly převzaty z malovýroby, zčásti z toho důvodu, že zvláště v prvním období výstavby družstev byly zřizovány nákladné budovy a stavby s nedostatečným perspektivním výhledem. Tyto budovy značně zatěžují základní výrobní fondy — a tím i celkové výrobní fondy — neúměrně svému výrobnímu efektu. V budoucnu však zřejmě význam ukazatele rentability celkových fondů i v zemědělství vzroste.

Ukazatel rentability celkových výrobních fondů uvádějí v souvislosti s určováním ekonomické efektivnosti investic v kolchozech i G. F. Raskin a M. V.

¹⁰⁾ K. I. Jeremejev: „*Effektivnost kapitalnyh vloženij v selskoje chozjajstvo*“, Moskva, 1960, str. 27.

Golenko. Zatímco N. G. Karotam pokládá dosažení co největšího zisku při nejmenším vynaložení celkových výrobních fondů za určující kritérium efektivity investic (vkladů do fondů), považují Raskin a Golenko ukazatel rentability fondů jen za jeden z doplňkových analytických ukazatelů, vhodný pro podrobnější rozbor efektivity investic. Jako základní ukazatel efektivity investic v kolchozech doporučují hrubý důchod, připadající na jednotku investic. „Nejdůležitějším činitelem, určujícím efektivity investic v kolchozech je zvýšení výroby s nejmenšími náklady. Měřitkem toho může být nově vytvořená produkce, tj. hrubý důchod na jednotku investičních nákladů.“¹¹⁾ Pod hrubým důchodem přitom rozumí hrubou produkci oceněnou státními výkupními cenami, zmenšenou o materiálové náklady (včetně odpisů ze základních fondů). Tento ukazatel je však většinou ekonomů právem kritizován především proto, že odráží jenom změny v materiálových nákladech, zatímco změny v pracovních nákladech, spojené s investicemi, nechává stranou. Autoři zřejmě sami pocítovali nedokonalost svého „hlavního kritéria“ a proto navrhuji tyto doplňkové analytické ukazatele: produktivitu práce, měřenou objemem produkce na jednoho pracovníka, vlastní náklady produkce, objem čistého důchodu (zisku) na 1000 rublů základních a oběžných fondů, dobu úhrady investičních nákladů čistým důchodem (ziskem), objem produkce na 100 ha (v naturálním a hodnotovém vyjádření).

Pracovníci oddělení ekonomických problémů zemědělství ve Výzkumném ústavu Státní ekonomické rady SSSR vycházejí z hlavního kritéria ekonomické efektivity investic — z úrovně produktivity společenské práce. V současné době však nelze tohoto kritéria používat, jelikož neznáme hodnotu produkce.

„Proto je nutno používat pro ekonomickou efektivity investic tuto soustavu ukazatelů:

1. přírůstek produkce na 1 rubl investičních nákladů;
2. návratnost investičních nákladů (z dodatečného čistého důchodu podniků a státu);
3. spotřebu živé práce;
4. vlastní náklady produkce;
5. objem produkce na 100 hektarů zemědělské půdy.“¹²⁾

Podle názorů autorů je možno pomocí těchto ukazatelů určovat ekonomickou efektivity investic jak na úrovni celého národního hospodářství (s ohledem na celkové investiční náklady státu a zemědělských závodů), tak i za jednotlivé zemědělské závody, a to nejen za celkovou zemědělskou výrobu, ale i za jednotlivá její odvětví. Autoři si však byli vědomi toho, že posuzovat efektivity investic podle jednotlivých uvedených ukazatelů je obtížné zvláště proto, že mezi těmito ukazateli existuje nejen přímá, ale často i opačná závislost. Proto se pokusili najít takový souhrnný ukazatel, který by představoval syntézu všech navržených ukazatelů, s výjimkou ukazatele návratnosti investičních nákladů. Tento souhrnný ukazatel nazývají koeficientem celkové ekonomické efektivity.

„Podstata tohoto zobecňujícího ukazatele spočívá v tom, že při určování ekonomické efektivity investic se přihlíží nejen k přírůstku produkce, ale i k úspoře vynakládané živé práce, ke snížení spotřeby materiálu, k úspoře při skladování produkce a její přepravě, ke snížení odpisů v důsledku nových investic.“¹³⁾

¹¹⁾ G. F. Raskin - M. V. Golenko: „Voprosy opredelenija ekonomičeskoj effektivnosti kapitalovloženiij v kolchozach“, Moskva, 1959, str. 16. (Viz též stať G. Raskina v časopise „Ekonomika selskogo chozjajstva“, č. 1/1960.)

¹²⁾ K. P. Obolenskij: „Planirovanije selskogo chozjajstva i problemy ekonomičeskoj effektivnosti“, „Sborník“, str. 34.

¹³⁾ M. J. Lemešev, L. M. Zalcman, „Sborník“, str. 193.

Koeficient celkové ekonomické efektivity investic v zemědělství, navržený M. Lemeševem a L. Zalcmanem je možno vyjádřit tímto vzorcem:

$$K. ef. = \frac{(P_1 - P_0) + (VN_0 - VN_1)}{I_1}$$

kde $K. ef.$ — koeficient celkové ekonomické efektivity;
 P_0, P_1 — hrubá produkce připadající na jednotku plochy zemědělské půdy v základním a běžném (plánovacím) období;
 VN_0, VN_1 — vlastní náklady produkce připadající na jednotku plochy zemědělské půdy v základním a běžném (plánovacím) období;
 I_1 — objem investic v běžném (plánovacím) období, připadající na jednotku plochy zemědělské půdy.

Abychom mohli hlouběji posoudit sledovaný ukazatel, provedeme podrobnější rozbor. K tomuto účelu použijeme pro vyjádření hodnoty produkce symbolů „ c “, „ v “ a „ m “. Vzorec pro výpočet koeficientu celkové ekonomické efektivity můžeme rozepsat pomocí těchto symbolů takto:

$$K. ef. = \frac{(c_1 + v_1 + m_1) - (c_0 + v_0 + m_0) + (c_0 + v_0) - (c_1 + v_1)}{I_1}$$

Po úpravě:

$$K. ef. = \frac{(c_1 + v_1) + m_1 - (c_0 + v_0) - m_0 + (c_0 + v_0) - (c_1 + v_1)}{I_1}$$

Protože hodnoty v závorkách se navzájem ruší, dostáváme: $K. ef. = \frac{m_1 - m_0}{I_1}$ přičemž toto platí, jestliže produkci i vlastní náklady uvažujeme v cenách stejného období.

To ovšem znamená, že Lemešev a Zalcman, ve snaze zachytit oba rozhodující výsledky (které mohou být i protichůdné) vyvolané investicemi — tj. pohyb produkce a pohyb nákladů — se dostávají k ukazateli, který ve své podstatě představuje poměření přírůstku čistého důchodu s investicemi. Toto zjištění je zajímavé i z toho důvodu, že ve stejné stati autoři kritizují Karotammovo pojetí efektivity vkladů do fondů, vyjadřované prostřednictvím zisku, a přiklání se k názoru K. Valtucha, který, podle jejich názoru „...správně ukazuje, že využití výrobních fondů je třeba charakterizovat srovnáním jejich objemu nikoliv se ziskem, ale s objemem výroby, s masou produkce, což odpovídá úkolu „maximum produkce s minimem prostředků“¹⁴⁾

Uvedli jsme, že koeficient celkové ekonomické efektivity má podle M. J. Lemeševa a L. M. Zalcmana souhrnně vyjádřit dílčí účinky čtyř z pěti základních ukazatelů, navržených pro určování ekonomické efektivity investic v zemědělství. Zbývajícím ukazateli — době úhrady investičních nákladů — přikládají autoři samostatný význam a vyjadřují jej tímto známým vztahem:

$$D. ú = \frac{\check{C}D_1 - \check{C}D_0}{I_1}$$

kde: $D. ú.$ — doba úhrady investičních nákladů,
 $\check{C}D_0, \check{C}D_1$ — čistý důchod v základním a běžném (plánovaném) období, připadající na jednotku plochy zemědělské půdy,
 I_1 — objem investic v běžném (plánovaném) období, připadající na jednotku plochy zemědělské půdy.

¹⁴⁾ „Sborník“, str. 190.

Čistým důchodem se při tom rozumí rozdíl mezi hrubou produkcí (oceněnou státními nákupními cenami) a vlastními náklady.

Porovnáme-li ukazatele doby úhrady s výsledkem, ke kterému jsme dospěli rozбором koeficientu celkové ekonomické efektivity, je zřejmé, že oba ukazatelé vyjadřují jedno a totéž — vztah mezi přírůstkem čistého důchodu a investicemi; ukazatel doby úhrady je jen převrácenou hodnotou prvního ukazatele.

To ovšem znamená, že autoři nahrazují svým koeficientem celkové ekonomické efektivity nikoli jen čtyři, ale všech pět původních ukazatelů.

Touto otázkou jsme se zabývali podrobněji proto, že jde o zajímavý příklad, jak snaha synteticky vyjádřit několik základních ukazatelů ekonomické efektivity vede k jednomu ukazateli — k čistému důchodu (zisku).

Ukazatel, vyjadřující vztah mezi přírůstkem čistého důchodu a investicemi, zařazuje do navrhovaných soustav ukazatelů ekonomické efektivity investic většina ekonomů, i když mu nepřikládají ve všech případech stejný význam. Prof. dr. F. Lom považuje např. tohoto ukazatele za jedno z kritérií času, charakterizující „*rychlost splacení používaných investic a jejich možnou výši podle skutečné rentability hospodaření*“.¹⁵⁾ Zároveň zdůrazňuje, že v daném případě nestačí zjištění čistého důchodu z jednoho roku, nýbrž z průměru let s přihlédnutím k vývojovému směru rentability.

Praktické uplatnění našel ukazatel rentability, vyjadřující procentický vztah mezi přírůstkem čistého důchodu a investicemi, např. v prozatímních směrnících o určování ekonomické efektivity vodohospodářských melioračních investic, vypracovaných v roce 1961 Ředitelstvím vodohospodářského rozvoje v Praze. Podle těchto směrnic je ukazatel rentability v současné době rozhodujícím ukazatelem ekonomické efektivity meliorací. Zvláště u meliorací, které bezprostředně ovlivňují úrodnost půdy a tím i intenzitu zemědělské výroby, je ovšem podle našeho názoru třeba především vycházet z přírůstku produkce na meliorovaných pozemcích a přírůstek ten i samostatně hodnotit.

K otázce určování podílu investic na celkové ekonomické efektivity zemědělské výroby

Někteří ekonomové považují za důležitý metodický úkol zjištění reálného podílu investic na celkové efektivity zemědělské výroby, izolovaně od vlivu ostatních činitelů (biologických, technologických, organizačních apod.). Podle K. P. Obolenského, M. J. Lemeševa a L. M. Zalcmana lze toho např. dosáhnout cestou paralelního projektování rozvoje zemědělské výroby, tj. vypracováním a srovnáním dvou projektů, z nichž jeden bude se lišit od druhého jen různým objemem a strukturou investic. Tak podle názoru autorů, srovnání dvou variant plánu s analogickými podmínkami a výrobními činiteli, přičemž pouze v jedné z těchto variant jsou uvažovány meliorace, umožňuje určit ekonomickou efektivity meliorací. Podrobné propočty je třeba dělat i za ostatní důležité hospodářská opatření, vyžadující investiční náklady (mechanizace zemědělské výroby aj.). Úhrn efektů vyvolaných jednotlivými investičními opatřeními představuje pak ekonomický efekt celkových investic v zemědělství.¹⁶⁾

Vzniká ovšem otázka, bude-li se projekt s melioracemi lišit od analogického

¹⁵⁾ Prof. dr. F. Lom: „Efektivnost a ukazatelé ekonomické efektivity investic v zemědělství“, Sborník ČSAZV - Zemědělská ekonomika, č. 12/1958.

¹⁶⁾ Viz např. str. 198—199 ve „Sborníku“.

projektu bez meliorací jen o investiční náklady na meliorace. Vždyt přírůstek zemědělské produkce v projektu s melioracemi vyvolá investiční náklady na výstavbu stájových a skladovacích prostorů, mechanizačních prostředků aj., nehledě na změny množství a kvality oběžných prostředků (osiva, umělá a statková hnojiva), popř. i v pracovních silách. Zvýšený efekt u projektu s melioracemi je proto nutno spojovat nejen se samotnými investičními náklady na meliorace, ale i s jinými dodatečnými investicemi a změnou v oběžných fondech.

Jiný způsob řešení daného úkolu navrhuje K. I. J e r e m e j e v. Podle jeho názoru se ekonomická efektivnost investic projevuje snížením nákladů živé a mlyné práce, přičemž investice vyvolávají změny jen v některých nákladových položkách. Rozděluje proto výrobní náklady na dvě části: 1. náklady vyvolané investicemi, 2. náklady s investicemi nesouvisejícími (nebo souvisejícími v nepodstatné míře). „K nákladům první skupiny patří: odpisy, běžné opravy, pohonné látky a mazadla, náhradní součástky. K nákladům druhé skupiny patří semena, hnojiva, chemické prostředky. Náklady na odměnu za práci spojené s obsluhou techniky patří k první skupině, ostatní ke druhé skupině. Nepřímé náklady se rozdělují mezi obě skupiny nákladů, proporcionálně podle jejich výše. Taková klasifikace výrobních nákladů je důležitým metodologickým základem pro zjišťování ekonomické efektivnosti, vyvolané jmenovitě investicemi.“¹⁷⁾

Navržený způsob výpočtu úspory nákladů v důsledku investic můžeme znázornit tímto vzorcem:

$$\bar{U} = (VN_0 - Z) - (VN_1 - Z_1)$$

kde:
 $\bar{U}$ = úspora nákladů na jednotku produkce v důsledku investic,
 VN_0, VN_1 = vlastní náklady na jednotku produkce v období základním a běžném,
 Z_0, Z_1 = náklady na jednotku produkce v období základním a běžném, nesouvisející s investicemi.

Celkovou úsporu získáme vynásobením úspory nákladů na jednotku produkce objemem produkce v běžném (plánovaném) období.

Úspora materiálových a pracovních nákladů vyvolaná investicemi, je podle K. I. J e r e m e j e v a nejdůležitějším měřítkem efektivnosti investic. V případě, že vyšší investiční náklady umožňují dosáhnout výraznějších úspor vlastních nákladů produkce, a naopak (to znamená v případě variant), navrhuje autor použití ukazatele doby úhrady s tím, že i v tomto ukazateli má být vyloučena ta část nákladů, která nesouvisí s investicemi.

Podle našeho názoru má způsob výpočtu úspory nákladů vyvolané investicemi ten základní nedostatek, že vliv působení ostatních činitelů (biologických, technologických aj.) se vyloučením některých nákladových položek sice „omezuje“, avšak podstata problému se neřeší. Jestliže např. v důsledku nových investic na úseku mechanizace, po provedení meliorací apod., poklesnou (v přepočtu na jednotku produkce) náklady „související“ s investicemi, pak tuto úsporu nelze přičítat jen investicím, ale též výkonnějšímu osivu, zvýšenému hnojení, lepší organizaci práce apod.

Autor sám je si této skutečnosti zřejmě vědom, neboť v jiné své studii při charakteristice nákladů souvisejících s investicemi uvádí: „Zdrojem ekonomické efektivnosti investic tudíž je: 1. snížení investic, připadajících na jednotku přírůstku produkce a snížení nákladů v důsledku investic; 2. zvýšení hektarových výnosů zemědělských plodin a užitkovosti zvířat.“¹⁸⁾ Dále však tuto skutečnost opomíjí a hovoří jen o úspoře nákladů v důsledku investic.

¹⁷⁾ K. I. J e r e m e j o v : „Efektivnost kapitalnych vloženij v selskoje chozajstvo, Moskva, 1960, str. 26.

¹⁸⁾ „Sborník“, str. 232—233.

Praktický užitek uvedené metody je — podle našeho názoru — při souhrnném hodnocení efektivnosti investic velmi sporný, nehledě na obtíže při získávání potřebných podkladových údajů. Poněkud menší obtíže s použitím této metody vznikají při hodnocení variant strojových investic s různými typy a soustavami strojů.

* * *

Z rozboru uvedených názorů vyplývají základní teoretické a metodické otázky určování ekonomické efektivnosti investic v socialistickém zemědělství, které budou podrobněji vyloženy v další stati. Především bude třeba vymezit specifickou problematiku efektivnosti investic proti celkové ekonomické efektivnosti zemědělské výroby. Půjde rovněž o to, důkladně zvážit základní ukazatele efektivnosti investic, stanovit pořadí jejich důležitosti a určit, kteří ukazatelé jsou nezbytní pro komplexní hodnocení efektivnosti investic a zemědělské výroby. Naproti tomu otázce určování „reálného efektu“ investic izolovaně od vlivu ostatních činitelů nepřikládáme praktický význam.

SLOVNÍČEK ZEMĚDĚLSKÉ EKONOMIKY

ZEMĚDĚLSKÝ ZÁVOD — charakteristika

Není samostatnou právníckou osobou.

- a) nutným základním výrobním prostředkem je zemědělská půda,
- b) má samostatnou organizaci výroby a samostatné řízení.

HOSPODÁŘSTVÍ (provozovna)

je základní výrobně-technickou jednotkou, bez samostatného řízení. Je částí závodu, která nemá samostatného řízení.

VÝROBNÍ ODVĚTVÍ

zemědělského podniku je část výroby podniku, která produkuje jeden nebo více příbuzných výrobků, pocházejících z téhož výrobního zdroje. Např. výroba obilnin, okopanin, chov skotu, chov prasat apod.

ODVĚTVÍ ZEMĚDĚLSKÉHO PODNIKU

dělíme na odvětví zemědělské výroby a odvětví nezemědělské výroby. Odvětví zemědělské výroby dělíme na odvětví hlavní, doplňující a vedlejší. Odvětví nezemědělské výroby dělíme na odvětví pomocná (odvětví pomocné výroby) a odvětví přidružená (odvětví přidružené výroby).

ODVĚTVÍ HLAVNÍ

v zemědělském podniku je to, které poskytuje největší hrubou zemědělskou produkci. Obvykle zjišťujeme hlavní odvětví v rostlinné i živočišné výrobě.

O ČEM PÍŠÍ EKONOMICKÉ ČASOPISY

Sborník Vysoké školy zemědělské, Praha
— Lom F.: Soustavy hospodaření v zemědělství — Pátek Z.: Socialistická přestavba zemědělství - objektivní zákonitost přechodu od kapitalismu k socialismu — Sazima V.: Sledování vlastních nákladů v JZD — Chalupný V.: Scelení půdního fondu JZD — Stočes F.: Charakter velikostních skupin zemědělských závodů v evropských kapitalistických zemích.

Nová mysl — Ferencei Š.: Usilujeme o spriemyslenenie poľnohospodárskej výroby (č. 3)

Mezinárodní zemědělský časopis — Zakladnoj V.: Novinky v odměňování pracovníků v sovchozech (č. 6)

Podniková organizace — Obírek B.: Efektivnost komplexní mechanizace výpočetních a administrativních prací (č. 3)

Politická ekonomie — Kizlink V.: Vědecká konference o chozrasčotu a oběžných prostředcích v JZD (č. 2) — Loula F.: K některým otázkám diferenciální renty za socialismu (č. 4) — Dupal J.: K otázkám perspektivního vývoje odměny za práci v zemědělství (č. 4)

Statistika a kontrola — Bezvoda F.: Činitelé ovlivňující růst produktivity práce a intenzity zemědělské výroby (č. 2) — Vaculík F.: O problémech zemědělské statistiky (č. 1) — Starovskij V. N.: Úkoly sovětské statistiky ve světle rozhodnutí XXII. sjezdu KSSS (č. 3) — Stýblo-Divila: K otázce započítávání odměny za živou práci družstevníků do vlastních nákladů v JZD (č. 2)

Finance a úvěr — Řehák J.: Státní rozpočet předpokládá podstatné zvýšení účinnosti hmotné zainteresovanosti na státních statcích (č. 3) — Hudeček O.: Oceňování meziprojektu ve státních statcích (č. 3)

NOVÉ EKONOMICKÉ KNIHY

Poděbradský Z.: Tabulky pro výpočet peněžních odměn pracovníků JZD v rostlinné výrobě, SZN Praha, 1962.

Všesvazový VÚZE: Vnitropodnikový chozrasčot v kolchoze (Vzorové pokyny a metodika zavádění), SZN Praha, 1962.

Bobala, Jurášek: Základy organizace soc. poľnohospodárskych podnikov, SVPL, Blava, 1961.

Jelínek, Starý, Hudeček: Účetní evidence soc. zeměd. organizací. II. díl, SZN Praha, 1962.

Habr J.: Lineární programování, SNTL, Praha, 1960.

Dowgiałło Z., Stachak S.: Vybavenost živým inventářem a výsledky výrobní činnosti v PGR. Warszawa, Roczniki nauk rolniczych, Seria G, — Ekonomiki Rolnictwa, seš. 3, 1961.

Černov A.: O optimální velikosti zemědělských závodů. Voprosy sčonomiki, č. 12, 1961.

Solovjev B., Polovenko I.: Zvýšení výroby kukuřice — nejdůležitější podmínka ekonomického vzestupu kolchozů a sovchozů. Ekon. selsk. chozjajstva, r. 33, č. 1, 1962.

Grigorjeva A.: Nová sklizňová technika pro okresy v oblastech dosud neobdělávané půdy. Ekon. selsk. chozjajstva, r. 33, č. 1, 1962.

Ekonomika kapitalistického zemědělství

Candler W., Manning R.: Modifikace simplexních postupů pro řešení problémů, souvisejících se snižováním průměrných nákladů. New York, Journal of Farm Economics, sv. 43, č. 4, 1961.

Stoffert G.: Plánování práce v zahradnictví. Fatis review, r. 8, č. 4, 1961.

Herlemann H.: Změna struktury v západoněmeckém zemědělství. Bayerisches landw. Jahrbuch, r. 38, zvl. č. 4, 1961.

Schaefer-Kehnert W.: Změny ve struktuře zem. závodů vyvolané technikou. Berichte über Landwirtschaft, r. 39, č. 2, 1961.

Meimberg P.: Typy zem. závodů a jejich vliv na strukturální politiku. Agrarpolitische Revue, r. 18, č. 5/6, 1962.

Perdisa L., di Cocco E.: Strukturální problémy italského zemědělství. Agricultura, r. 10, č. 12, 1961.

Carter H. O., Dean G. W.: Vztah nákladů a velikosti závodu v hospodářstvích s vysokým podílem tržní produkce. J. Farm Economics, sv. 43, č. 2, 1961.

Rintelen P., Steinhäuser H.: Výrobní náklady chmele v pěstitelské oblasti Hallertau. Bayerisches landw. Jahrbuch, r. 18, č. 5, 1961.

Fischbeck G.: Rostlinná výroba a šlechtění rostlin přispívá k poklesu výrobních nákladů. Bayerisches landw. Jahrbuch, r. 38, zvl. č. 4, 1961.

Binkert A.: K otázce velikosti podniků a produktivity zem. rodinných závodů v jižním Bádensku. Giessen, J. Liebig Universität, 1959. ÚZLK E 24 562/943.

Nová metoda výpočtu celkové produktivity práce. Etudes et conjoncture, r. 17, č. 1, 1961.

Gruber H.: Otázky trhu v horských hospodářstvích. Der Förderungsdienst, r. 9, č. 7, 1961.

Könekamp H., Makus A.: Provozní zjednodušení nebo specializace. Bayerisches landw. Jahrbuch, r. 38, č. 5, 1961.

Tomasi K.: Otázky pastevních hospodářství. Der Förderungsdienst, r. 9, č. 7, 1961.

Rossek F.: Účetní evidence ve službách zemědělství. Der Förderungsdienst, r. 9, č. 12, 1961.

Brenner W. G.: Zemědělské stroje v moderním rodinném závodě. Bayerisches landw. Jahrbuch, r. 38, zvl. č. 4, 1961.

Krebs K.: Nová úprava zákonných opatření ve francouzském zemědělství. *Berichte über Landwirtschaft*, r. 39, č. 3, 1961.

Severac G.: O pronájmu půdy ve Francii. *Economie rurale*, č. 48, 1961.

Zemědělské poradenské služby v Evropě a v USA. *Fatis review*, r. 8, č. 4, 1961. Ex: 1960, Paris, E. P. A. Project No. 6/14-I, E. P. A./O. E. E. C. 246 s.

Clift J. H.: Některé nové poradenské metody ve Velké Británii. *Fatis review*, r. 8, č. 4, 1961.

Hospodářsky méně vyvinuté země

Farizova I. O., Medovogo A. I., Maksimova M. A. aj.: Agrárně-rolnická otázka v hospodářsky méně vyvinutých zemích Asie. (Indie, Barma, Indonézie). Moskva, Izdatel'stvo akademii nauk SSSR, 1961. ÚZLK E 26 507.

Gorčakov R. S.: Některé otázky vývoje státního kapitalismu v Indii v souvislosti s třetím pětiletým plánem. *Vestnik Leningradského univerziteta*, Serija ekonomiki, filos. i prava, sv. 4, č. 23, 1961.

Schiller O.: Otázky struktury zemědělské výroby a pozemkové reformy v asijských zemích. *Berichte über Landwirtschaft*, r. 39, č. 3, 1961.

Maksimov M., Maslennikov A.: Způsoby řešení agrární otázky v Indii. *Mirovaja ekonomika i meždunarodnyje otnošenija*, č. 12, 1961.

Benham F., Holley H. A.: Stručný úvod do hospodářství Latinské Ameriky. London — N. York — Toronto, Oxford univ. Press, 1960. Ex.: 1962, Ekonomista, č. 1.

Garsia L.: Zemědělská otázka v Argentině. *Ekon. selsk. chozjajstva*, r. 33, č. 1, 1962.

Fisk E. K.: Migrace pracovních sil v zemědělství a osidlování nových půd v hospodářsky méně vyvinutých zemích. *New York, Journal of Farm Economics*, sv. 43, č. 4, 1961.

Mexiko. Zemědělská reforma. Madrid — Boletín de información del Ministerio de Agricultura, r. 14, č. 191, 1961.

Kuršinov I.: Ekonomika zemědělské výroby v Mexiku. *Ekonomika selskogo chozjajstva*, r. 23, č. 2, 1962.

Sachs Ign.: Některé směry rozvoje hospodářství v Brazílii. *Ekonomista*, č. 1, 1962.

Chile. Značné částky budou věnovány na rozvoj zemědělství. Madrid — Boletín de información del Ministerio de Agricultura, r. 14, č. 191, 1961.

Riebel F.: Zemědělství Nicaraguy. *Berichte über Landwirtschaft*, r. 39, č. 3, 1961.

Vědecký časopis ZEMĚDĚLSKÁ EKONOMIKA uveřejňuje studie, rozboru a vědecká pojednání o vyřešených úkolech výzkumu v oboru zemědělské ekonomiky. Vydává Ústav vědeckotechnických informací ministerstva zemědělství, lesního a vodního hospodářství. Vychází měsíčně. Celoroční předplatné 120 Kčs. Redakce: Praha 2, Slezská 7, telefon 544-51, 575-41. Rozšiřuje Poštovní novinová služba. Objednávky a předplatné přijímá Poštovní novinový úřad, ústřední administrace PNS, třída Obránců míru 2, Brno. Lze též objednat u každého poštovního úřadu a doručovatele. Objednávky do zahraničí vyřizuje Poštovní novinový úřad, vývoz tisku, Jindřišská 14, Praha 1. Vytiskl Mír, novinářské závody, n. p. závod 2, provozovna 22, Legerova 22, Praha 2.

Mechanizační prostředky v zemědělství

POČTY HLAVNÍCH STROJŮ V SOCIALISTICKÉM SEKTORU ZEMĚDĚLSTVÍ

k 31. 12. 1961

ČSSR

Druh stroje	Celkem	Z toho			Index celkem (1955 = 100)
		státní statky	STS	JZD	
traktorové jednotky celkem	115 564	20 907	5642	84 014	283,2
přívěsy traktorové celkem	89 159	15 859	2734	66 404	324,3
elektrické motory celkem	171 343	35 844	2824	117 580	259,5
spalovací motory celkem	18 554	4 360	351	12 486	195,9
pluhy traktorové celkem	63 805	11 823	2228	46 877	157,9
diskové podmiťáče a podmiťací pluhy	18 692	3 875	407	13 414	219,3
kultivátory traktorové	24 936	5 405	335	18 110	374,9
plečky traktorové	15 285	3 137	75	11 385	240,6
sečí stroje celkem	76 413	12 111	380	60 965	158,9
sázeče brambor	9 212	1 902	82	6 886	143,0
nakladače mrvy celkem	10 367	1 728	295	7 897	390,5
rozmetadla mrvy	5 846	1 037	14	4 374	87,6
rozmetadla umělých hnojiv celkem	29 778	6 745	66	21 211	115,3
žací lišty traktorové	30 294	5 541	43	23 362	207,2
řádkovací žací stroje	4 737	1 015	84	3 468	.
samovazy celkem	31 578	4 919	88	25 268	116,5
kombajny obilní celkem	8 872	2 139	524	5 855	265,3
sběrací zařízení ke kombajnům	6 173	1 473	249	4 167	.
sběrací lisy celkem	7 307	2 114	336	4 537	.
kombajny na kukuřici	801	179	38	549	.
silážní kombajny celkem	14 307	3 278	475	9 905	.
trhače lnu celkem	2 371	455	331	1 530	141,2
kombajny na len	276	70	23	172	82,4
vyorávače brambor traktorové	10 781	1 851	46	8 519	284,6
kombajny na brambory	1 658	368	30	1 194	2 240,5
vyorávače řepy traktorové	9 306	1 804	83	7 012	239,3
kombajny na řepu	1 242	258	30	832	99,1
mlátičky celkem	34 586	4 622	183	28 577	116,3

POČTY HLAVNÍCH STROJŮ V SOCIALISTICKÉM SEKTORU ZEMĚDĚLSTVÍ
k 31. 12. 1961

České kraje

Druh stroje	Celkem	Z toho			Index celkem (1955 = 100)
		státní statky	STS	JZD	
traktorové jednotky celkem	78 045	15 844	3560	54 886	268,4
přívěsy traktorové celkem	64 685	12 427	1797	47 177	313,8
elektrické motory celkem	137 412	29 226	2485	94 034	250,9
spalovací motory celkem	9 883	2 774	74	6 073	229,5
pluhy traktorové celkem	44 265	9 167	1084	31 883	157,7
diskové podmiťáče a podmiťací pluhy	14 065	3 162	161	10 012	237,5
kultivátory traktorové	18 615	4 356	74	13 358	433,1
plečky traktorové	10 900	2 429	21	7 949	246,6
secí stroje celkem	56 384	9 267	283	44 671	166,4
sázeče brambor	7 185	1 609	19	5 279	148,6
nakladače mrvy celkem	7 863	1 392	223	5 884	427,3
rozmetadla mrvy	4 266	801	1	3 140	88,1
rozmetadla umělých hnojiv celkem	20 132	4 887	1	13 996	113,1
žací lišty traktorové	22 694	4 319	9	17 370	230,1
řádkovací žací stroje	3 319	754	44	2 374	.
samovazy celkem	22 968	3 667	25	18 296	106,4
kombajny obilní celkem	5 919	1 644	415	3 582	271,4
sběrací zařízení ke kombajnům	4 361	1 119	163	2 850	.
sběrací lisy celkem	5 710	1 806	233	3 396	.
kombajny na kukuřici	141	40	10	78	.
silážní kombajny celkem	10 513	2 550	356	7 107	.
trhače lnu celkem	1 744	358	207	1 143	133,4
kombajny na len	172	37	17	111	68,3
vyorávače brambor traktorové	8 551	1 541	5	6 705	307,8
kombajny na brambory	1 376	293	6	1 023	2116,9
vyorávače řepy traktorové	6 778	1 337	56	5 089	215,3
kombajny na řepu	948	172	18	655	97,9
mlátičky celkem	26 823	3 691	10	22 191	121,1

POČTY HLAVNÍCH STROJŮ V SOCIALISTICKÉM SEKTORU ZEMĚDĚLSTVÍ
k 31. 12. 1961

Slovenské kraje

Druh stroje	Celkem	Z toho			Index celkem (1955 = 100)
		státní statky	STS	JZD	
traktorové jednotky celkem	37 519	5 063	2082	29 128	320,0
přívěsy traktorové celkem	24 474	3 432	937	19 227	355,9
elektrické motory celkem	33 931	6 618	339	23 546	301,5
spalovací motory celkem	8 671	1 586	277	6 413	167,8
pluhy traktorové celkem	19 540	2 656	1144	14 994	158,2
diskové podmiťáče a podmiťací pluhy	4 627	713	246	3 402	177,9
kultivátory traktorové	6 321	1 049	261	4 752	268,5
plečky traktorové	4 385	708	54	3 436	226,8
secí stroje celkem	20 029	2 844	97	16 294	141,0
sázeče brambor	2 027	293	63	1 607	126,2
nakladače mrvy celkem	2 504	336	72	2 013	307,2
rozmetadla mrvy	1 580	236	13	1 234	86,3
rozmetadla umělých hnojiv celkem	9 646	1 858	65	7 215	120,2
žací lišty traktorové	7 600	1 222	34	5 992	159,6
řádkovací žací stroje	1 418	261	40	1 094	.
samovazy celkem	8 610	1 252	63	6 972	156,1
kombajny obilní celkem	2 953	495	109	2 273	253,9
sběrací zařízení ke kombajnům	1 812	354	86	1 317	.
sběrací lisy celkem	1 597	308	103	1 141	.
kombajny na kukuřici	660	139	28	471	.
silážní kombajny celkem	3 794	728	119	2 798	.
trhače lnu celkem	627	97	124	387	168,5
kombajny na len	104	33	6	61	125,3
vyorávače brambor traktorové	2 230	310	41	1 814	220,8
kombajny na brambory	282	75	24	171	3133,3
vyorávače řepy traktorové	2 528	467	27	1 923	341,2
kombajny na řepu	294	86	12	177	103,2
mlátičky celkem	7 763	931	173	6 386	102,4

**MECHANIZAČNÍ PROSTŘEDKY V SOCIALISTICKÉM SEKTORU ZEMĚDĚLSTVÍ
na 1000 ha produkční plochy**

ČSSR

	1953	1955	1960	1961	Index 1955 = 100
na 1000 ha zemědělské půdy připadá					
traktorů jednotkových celkem	4,6	5,6	13,0	16,0	285,7
přívěsů traktorových	3,4	3,8	9,2	12,3	323,7
nakladačů mrvy	0,0	0,4	1,1	1,4	350,0
rozmetadel mrvy	0,5	0,9	0,7	0,8	88,9
rozmetadel umělých hnojiv	.	2,7	4,1	4,1	151,7
na 1000 ha orné půdy připadá					
pluhů traktorových	6,9	7,9	11,5	12,5	158,2
kultivátorů traktorových	0,6	1,3	4,3	4,9	376,9
pleček traktorových	0,2	1,2	2,5	3,0	250,0
secích strojů	8,3	9,4	14,9	14,9	158,5
na 1000 ha zrnin ¹⁾ připadá					
samovazů	12,4	10,5	13,6	13,0	123,8
kombajnů obilních	0,4	1,3	2,6	3,7	284,6
mlátiček celkem	12,8	11,5	14,8	14,2	123,4
na 1000 ha brambor připadá					
sazečů brambor	8,9	10,2	15,4	17,9	175,5
vyorávačů brambor traktorových	5,5	6,0	16,8	20,9	348,3
kombajnů na brambory	.	0,1	1,6	3,2	3200,0
na 1000 ha cukrovky připadá					
vyorávačů řepy traktorových	11,9	17,5	29,2	36,9	210,9
kombajnů na řepu	0,4	5,6	3,7	4,9	87,5
na 1000 ha lnu připadá					
trhačů lnu traktorových	31,1	30,9	46,1	50,2	162,5
kombajnů na len	2,0	6,2	4,9	5,8	93,5
na 1000 ha pícnin připadá					
žacíků lišt traktorových	4,7	6,4	10,8	13,8	215,6
na 1000 ha kukuřice na zrno připadá					
kombajnů na kukuřici	—	.	2,6	4,0	.
na 1000 ha kukuřice a slunečnice na zeleno připadá					
kombajnů silážních	.	.	31,1	40,9	.

¹⁾ Plocha obilovin (bez kukuřice na zrno), luštěnin, směsek na zrno a řepky

MECHANIZAČNÍ PROSTŘEDKY V SOCIALISTICKÉM SEKTORU ZEMĚDĚLSTVÍ
na 1000 ha produkční plochy

České kraje

	1953	1955	1960	1961	Index 1955 = 100
na 1000 ha zemědělské půdy připadá					
traktorů jednotkových celkem	5,0	6,4	14,3	17,3	270,3
přívěsů traktorových	4,0	4,5	10,9	14,3	317,8
nakladačů mrvy	0,0	0,4	1,3	1,7	425,0
rozmetadel mrvy	0,6	1,1	0,9	0,9	81,8
rozmetadel umělých hnojiv	.	2,8	4,5	4,5	160,7
na 1000 ha orné půdy připadá					
pluhů traktorových	7,4	8,3	12,4	13,2	159,0
kultivátorů traktorových	0,6	1,3	4,9	5,5	423,1
pleček traktorových	0,2	1,3	2,7	3,2	246,2
secích strojů	9,3	10,0	17,1	16,8	168,0
na 1000 ha zrnin ¹⁾ připadá					
samovazů	14,9	12,6	15,3	14,1	111,9
kombajnů obilních	0,5	1,3	2,7	3,6	276,9
mlátiček celkem	14,7	12,9	17,5	16,5	127,9
na 1000 ha brambor připadá					
sazečů brambor	9,4	10,9	18,0	20,2	185,3
vyorávačů brambor traktorových	5,9	6,3	18,6	24,1	382,5
kombajnů na brambory	.	0,1	1,8	3,9	3900,0
na 1000 ha cukrovky připadá					
vyorávačů řepy traktorových	12,2	18,4	28,3	37,1	201,6
kombajnů na řepu	0,4	5,7	4,0	5,2	91,2
na 1000 ha lnu připadá					
trhačů lnu traktorových	31,0	31,8	46,5	48,1	151,3
kombajnů na len	2,1	6,1	4,2	4,7	77,0
na 1000 ha píce připadá					
žacíků lisů traktorových	5,0	6,3	12,3	15,6	247,6
na 1000 ha kukuřice na zrno připadá					
kombajnů na kukuřici	—	.	7,2	7,0	.
na 1000 ha kukuřice a slunečnice na zeleno připadá					
kombajnů silážních	.	.	31,1	42,4	.

¹⁾ Plocha obilovin (bez kukuřice na zrno), luštěnin, směsek na zrno a řepky

MECHANIZAČNÍ PROSTŘEDKY V SOCIALISTICKÉM SEKTORU ZEMĚDĚLSTVÍ
na 1000 ha produkční plochy

Slovenské kraje

	1953	1955	1960	1961	Index 1955 = 100
na 1000 ha zemědělské půdy připadá					
traktorů jednotkových celkem	3,7	4,3	10,8	13,8	320,9
přívěsů traktorových	2,4	2,5	6,2	9,0	360,0
nakladačů mrvy	0,0	0,3	0,7	0,9	300,0
rozmetadel mrvy	0,4	0,7	0,4	0,6	85,7
rozmetadel umělých hnojiv	.	2,4	3,3	3,6	150,0
na 1000 ha orné půdy připadá					
pluhů traktorových	6,1	7,1	9,8	11,2	157,7
kultivátorů traktorových	0,6	1,4	3,3	3,6	257,1
pleček traktorových	0,3	1,1	2,3	2,5	227,3
secích strojů	6,4	8,2	10,8	11,4	139,0
na 1000 ha zrnin ¹⁾ připadá					
samovazů	7,5	6,3	10,3	10,7	169,8
kombajnů obilních	0,4	1,3	2,5	3,7	284,6
mlátiček celkem	9,1	8,7	9,2	9,7	111,5
na 1000 ha brambor připadá					
sazečů brambor	7,6	8,6	9,8	12,6	146,5
vyorávačů brambor traktorových	4,5	5,4	12,7	13,9	257,4
kombajnů na brambory	.	0,0	1,0	1,8	.
na 1000 ha cukrovky připadá					
vyorávačů řepy traktorových	10,6	14,5	31,7	36,2	249,7
kombajnů na řepu	0,5	5,6	2,7	4,2	75,0
na 1000 ha lnu připadá					
trhačů lnu traktorových	31,5	28,3	45,0	57,1	201,8
kombajnů na len	1,7	6,3	6,9	9,5	150,8
na 1000 ha píce připadá					
žacíků lišt traktorových	4,1	6,4	7,7	10,3	160,9
na 1000 ha kukuřice na zrno připadá					
kombajnů na kukuřici	—	.	2,0	3,6	.
na 1000 ha kukuřice a slunečnice na zeleno připadá					
kombajnů silážních	.	.	31,1	37,2	.

¹⁾ Plocha obilovin (bez kukuřice na zrno), luštěnin, směsek na zrno a řepky.

HLAVNÍ MECHANIZAČNÍ PROSTŘEDKY V SOCIALISTICKÉM SEKTORU ZEMĚDĚLSTVÍ
podle krajů k 31. 12. 1961

Územní jednotka	Traktorové jednotky celkem	Přívěsy traktorové	Elektrické motory	Spalovací motory	Pluhy traktorové	Secí stroje celkem	Sazeče brambor	Nakladače mrvy
ČSSR	115 564	89 159	171 343	18 554	63 805	76 413	9212	10 367
České kraje	78 045	64 685	137 412	9 883	44 265	56 384	7185	7 863
Slovenské kraje	37 519	24 474	33 931	8 671	19 540	20 029	2027	2 504
Praha hl. m.	119	118	331	37	105	71	4	15
Středočeský kraj	14 229	10 239	22 432	1 931	7 734	9 941	1321	1 352
Jihočeský kraj	9 788	8 582	18 030	1 359	5 424	6 908	1095	1 201
Západočeský kraj	8 579	6 819	12 416	1 003	3 944	5 268	971	800
Severočeský kraj	7 582	5 759	12 681	952	4 658	4 616	787	665
Východočeský kraj	12 084	10 809	25 227	1 411	7 429	9 452	950	1 263
Jihomoravský kraj	16 484	14 057	30 287	2 036	9 855	13 593	1249	1 508
Severomoravský kraj	9 180	8 302	16 008	1 154	5 116	6 535	808	1 059
Západoslovenský kraj	17 364	11 831	18 634	4 906	9 232	10 921	710	1 251
Středoslovenský kraj	8 773	5 671	7 318	1 540	4 468	4 447	533	548
Východoslovenský kraj	11 382	6 972	7 979	2 225	5 840	4 661	784	705

HLAVNÍ MECHANIZAČNÍ PROSTŘEDKY V SOCIALISTICKÉM SEKTORU ZEMĚDĚLSTVÍ
podle krajů k 31. 12. 1961

(Dokončení)

Územní jednotka	Roz- metadla mrvy	Roz- metadla umělých hnojiv	Řádko- vací žací stroje	Samovazy celkem	Kombajny						Mlátičky celkem
					obilní	na kukuřici	silážní	na len	na brambory	na řepu	
ČSSR	5846	29 778	4737	31 578	8872	801	14 307	276	1658	1242	34 586
České kraje	4266	20 132	3319	22 968	5919	141	10 513	172	1376	948	26 823
Slovenské kraje	1580	9 646	1418	8 610	2953	660	3 794	104	282	294	7 763
Praha hl. m.	12	32	5	36	13	—	14	—	—	1	36
Středočeský kraj	674	3 407	934	3 728	1183	13	1 947	35	185	201	4 532
Jihočeský kraj	532	2 417	255	3 132	587	—	1 251	18	220	39	4 286
Západočeský kraj	513	2 053	356	2 515	671	—	1 131	11	143	73	2 360
Severočeský kraj	361	1 876	252	2 074	561	2	981	7	101	87	1 876
Východočeský kraj	912	3 480	509	4 052	943	—	1 523	25	213	261	4 680
Jihomoravský kraj	822	4 370	659	4 856	1267	125	2 376	59	287	148	6 149
Severomoravský kraj	440	2 497	349	2 575	694	1	1 290	17	227	138	2 904
Západoslovenský kraj	896	4 454	907	3 708	2124	519	2 028	48	76	202	3 474
Středoslovenský kraj	271	2 394	197	2 239	299	37	732	28	64	32	1 971
Východoslovenský kraj	413	2 798	314	2 663	530	104	1 034	28	142	60	2 318